U.Ü. S.B.E.
TÜRK Dİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI
BİLİM DALI

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE DEFTERDARLARA YAZILAN KASİDELER

RABİA ÖZBEK

BURSA
2025

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALIESKİ TÜRK
EDEBİYATI BİLİM DALI

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE DEFTERDARLARA YAZILAN KASİDELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RABİA ÖZBEK

BURSA-2025

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE DEFTERDARLARA YAZILAN KASİDELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RABİA ÖZBEK

Danışman:
Prof. Dr. ÖZLEM ERCAN

BURSA - 2025

Tez Onay Sayfası

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim / Eski Türk Edebiyatı Ana sanat Dalı, Bilim Dalı'nda 702241011 numaralı RABİA ÖZBEK'in hazırladığı "Klasik Türk Şiirinde Defterdarlara Yazılan Kasideler" başlıklı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili savunma sınavı, 21/03/2025 günü 14.30 - 15.15 saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın ……(başarılı / başarısız) olduğuna (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Özlem Ercan
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Gülay Durmaz
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Gülgün Erişen
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

21/03/ 2025

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 21/02/25

Tez Başlığı / Konusu: "Klasik Türk Şiirinde Defterdarlara Yazılan Kasideler"

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 161 sayfalık kısmına ilişkin, 21/02/25 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
21/02/25

Adı Soyadı:	Rabia Özbek
Öğrenci No:	702241011
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı:	Eski Türk Edebiyatı
Statüsü:	☐ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman Tarih ve İmza

Prof. Dr. Özlem Ercan **21/ 02/ 25**

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Klasik Türk Şiirinde Defterdarlara Yazılan Kasideler" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: RABİA ÖZBEK

Öğrenci No:702241011

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Eski Türk Edebiyatı

Tezin Türü: Yüksek Lisans / ☐

ÖZET

Yazar adı soyadı	**RABİA ÖZBEK**
Üniversite	**Bursa Uludağ Üniversitesi**
Enstitü	**Sosyal Bilimler Enstitüsü**
Anabilim dalı	**Türk Dili ve Edebiyatı**
Bilim dalı	**Eski Türk Edebiyatı**
Tezin niteliği	**Yüksek Lisans**
Mezuniyet tarihi	**……/……/20….**
Tez danışmanı	**Prof. Dr. ÖZLEM ERCAN**

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE DEFTERDARLARA YAZILAN KASİDELER

"Klasik Türk Şiirinde Defterdarlara Yazılan Kasideler" ismini taşıyan bu yüksek lisans tezi, "Giriş" ve "Sonuç" hariç beş bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde Klasik Türk şiirinde kaside, birinci bölümde Klasik Türk şiirinde şair-hami ilişkisi, Osmanlı Devleti'nde defterdarlık kurumu başlığı altında defterdarların görev ve yetkileri, tarihî seyir içerisinde defterdarlık kurumunun gelişimi anlatıldı.

İkinci bölümde Klasik Türk şiirinde defterdarlara kaside yazan şairler, yüzyıllara göre tespit edilerek sıralandı ve şairlerin hangi defterdarlara kaç tane kaside sunduğu bilgisi verildi. Çalışmanın üçüncü bölümünde yüzyıllara göre kaside yazılan defterdarlar sıralanarak haklarında bilgi verildi.

Dördüncü bölümde kaside yazılan defterdarların özellikleri, şiirlerden alınan örneklerle incelenerek belirtildi. Beşinci bölümde defterdarlara sunulan kasideler, tür ve şekil açısından incelendi. Bu bölümde kasidelerin kafiye, redif, vezin ve türleri hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmanın sonucunda tespit edilen divanlar belirtilmiştir. Bana tez fikrini öneren araştırma ve çalışma sırasında şahsıma yardım ederek bu süreçte yol gösteren değerli danışman hocam Prof. Dr. Özlem ERCAN'a ve saygıdeğer tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Anahtar kelimeler: *defterdar, hami, kaside, şair*

ABSTRACT

Name & surname	**RABİA ÖZBEK**
University	**Bursa Uludağ University**
Institute	**Institute of Social Sciences**
Field	**Turkish Language and Literature**
Subfield	**Old Turkish Literature**
Degree awarded	**Master**
Date of degree awarded	**……/……/20….**
Supervisor	**Prof. Dr. ÖZLEM ERCAN**

"Odes Written to the Bookkeepers in Classical Turkish Poetry"

This master's thesis titled "Odes Written to the Bookkeepers in Classical Turkish Poetry" consists of five chapters except "Introduction" and "Conclusion". In the introduction part of the study, the ode in Classical Turkish poetry, the poet-protector relationship in Classical Turkish poetry in the first chapter, the duties and powers of the bookkeepers under the title of the bookkeeper institution in the Ottoman Empire, and the development of the bookkeeper institution in the historical course were explained.

In the second part, the poets who wrote ode to bookkeepers in Classical Turkish poetry were identified and ranked according to centuries, and information was given on how many ode poets presented to which bookkeepers. In the third part of the study, the notaries to whom ode was written according to centuries were listed and information was given about them. In the fourth section, the characteristics of the bookkeepers for whom ode was written are analyzed with examples taken from the poems.

In the fifth chapter, the ode to the bookkeeper are analyzed in terms of genre and form. In this section, information is given about the rhyme, redif, meter and genres of the ode. The divans identified as a result of the research are indicated. I would like to thank my esteemed advisor Prof. Dr. Özlem ERCAN and all my esteemed professors who suggested me the idea of thesis and guided me in this process by helping me during the research and study.

Keywords: bookkeeper, protector, ode, poet

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
İÇİNDEKİLER…….iii
TABLOLAR viii
GİRİŞ 1
I. BÖLÜM…….4
1. Klasik Türk Şiirinde Şair- Hami İlişkisi……**4**
2. Osmanlı Devleti'nde Defterdarlık Kurumu ……..8
II. BÖLÜM…….12
1. DEFTERDARLARA KASİDE YAZDIĞI BELİRLENEN ŞAİRLER 12
1.1. XV. Yüzyılda Defterdarlara Kaside Yazdığı Belirlenen Şairler.....12
1.1.1. Mesîhî.....12
1.2. XVI. Yüzyılda Defterdarlara Kaside Yazdığı Belirlenen Şairler 12
1.2.1.Figânî….....12
1.2.2. Âşık Çelebi.....13
1.2.3. Zâtî.....14
1.2.4. Kara Fazlî ……..14
1.2.5. Derzizâde Ulvî 15
1.2.6. Filibeli Vecdî 16
1.2.7. Cinânî 16
1.2.8. Sehî Bey 17
1.2.9. Taşlıcalı Yahyâ……...17
1.2.10. Gelibolulu Mustafa Âlî……18
1.2.11. Bağdatlı Rûhî……...19
1.2.12. Usûlî……20
1.2.13. Veysî……20
1.2.14. Süheylî……..…21
1.2.15. Cevrî……21
1.2.16. Kelâmî……..22

1.3. XVII. Yüzyılda Defterdarlara Kaside Yazdığı Belirlenen Şairler……...22
1.3.1. Beyânî ……...22
1.3.2. Fehîm-i Kadîm……...23
1.3.3. Nâ'ilî-i Kadîm……24
1.3.4. Siyâhî Mustafa Dede……..25
1.3.5. Ahmed Nâmî……..25
1.4. XVIII. Yüzyılda Defterdarlara Kaside Yazdığı Belirlenen Şairler…….26
1.4.1. Lebîb……..26
1.4.2. Sünbülzâde Vehbî……..27
1.4.3. Seyyid Vehbî……..27
1.4.4. Sabrî Seyyid Mehmed Emin……..28
1.4.5. Sabîh……..29
1.4.6. Sâlik Efendi ……...……...29
1.4.7. Haşmet……...30
1.4.8. Şeyh Gâlib ……31
1.4.9. Antakyalı Münîf ……....31
1.4.10. Nüzhet Ömer……....32
1.4.11. Kânî……..…33
1.4.12. Subhizâde Feyzî……...33
1.4.13. Nedîm ……..……34
1.4.14. Zîver Paşa……35
1.5. XIX. Yüzyılda Defterdarlara Kaside Yazdığı Belirlenen Şairler……36
1.5.1. Emin Hilmî……36
1.5.2. Osman Nevres……36
1.5.3. Ahmed Bâdî Efendi…….....37
1.5.4. Necmî……38
III. BÖLÜM…….....40
1. KASİDE YAZILAN DEFTERDARLAR……40
1.1. XV. Yüzyılda Kaside Yazılan Defterdarlar 40
1.1.2. Mir Bedreddin Efendi…….……...40
1.1.3. Ahmed Çelebi (Filboszâde)……...……40

1.2. XVI. Yüzyılda Kaside Yazılan Defterdarlar 40
1.2.1. Şerifezâde Efendi……..……..40
1.2.2. İskender Çelebi……...41
1.2.3. Pîrî Mehmed Paşa…….……..41
1.2.4. Halil Paşa……..……..42
1.2.5. Emir Efendi……...….42
1.2.6. Hasan Efendi / Çelebi…….……42
1.2.7. Mehmed Mirza Beyzâde / Mehmed Emin Efendi……..…….....42
1.2.8. Mehmed Bey……..……43
1.2.9. Ali Efendi…….....43
1.2.10. Feyzî Efendi…….43
1.2.11. Ahmed Paşa (Ekmekçizâde)……...…..44
1.2.12. Salih Paşa……44
1.2.13. İbrahim Paşa…….....45
1.2.14. Nihânî Turak Çelebi……45
1.2.15. Ahmed Çelebi……...45
1.2.16. Mahmud Efendi……46
1.3. XVII. Yüzyılda Kaside Yazılan Defterdarlar……46
1.3.1. Mehmed Paşa……46
1.3.2. Avnî Efendi……46
1.3.3. İsmail Paşa……47
1.3.4. Hattat Mehmed Paşa (Defterzâde)……..47
1.3.5. Mustafa Paşazâde Mehmed Paşa……47
1.3.6. Hafız Mehmed Efendi……48
1.3.7. Ahmed Paşa……....48
1.3.8. Murad Paşa (Kara)……..49
1.4. XVIII. Yüzyılda Kaside Yazılan Defterdarlar……..49
1.4.1. Ramî Paşa-zâde Mustafa Bey……49
1.4.2. Hilmî Paşa……..49
1.4.3. Osman Paşa……50
1.4.4. İzzet Ali Paşa……..50

1.4.5. Halîmî Mustafa Efendi……...50
1.4.6. Âtıf Efendi……..……51
1.4.7. Behçet Efendi……51
1.4.8. Kâmil Ahmed Paşa……51
1.4.9. Şerif Efendi / Şerif Mehmed Paşa……...52
1.4.10. Osman Efendi……...52
1.4.11. Seyyid Ali Efendi……53
1.4.12. Mustafa Efendi……...……..54
1.4.13. Muhammed Bey……...54
1.5. XIX. Yüzyılda Kaside Yazılan Defterdarlar……54
1.5.1. Cazim Efendi……..54
1.5.2. Faik Efendi…….....54
1.5.3. Mehmed / Muhammed Emin Efendi……..55
1.5.4. Sadullah Bey……..55
1.5.5. Raşid Efendi (Hacı)……...55
IV. BÖLÜM……61
1. KASİDELERE GÖRE DEFTERDARLARIN ÖZELLİKLERİ……...61
1.1. Felekten-Kaderden Şikâyet Edilecek Kişi Olmak……62
1.2. Akıllı Olmak İlim, İrfan Sahibi Olmak……..63
1.3. Adaletli ve Doğru Olmak…….……66
1.4. Vezir ve Paşa Olmak……...…..69
1.5. Dua Edilen Kişi Olmak……..71
1.6. Dinin Koruyucusu Olmak……73
1.7. Güçlü Olmak……74
1.8. Himmetli- Yardım İstenen Kişi Olmak……77
1.9. Cömert Olmak……...….81
1.10. Af Dilenilen Kişi- Affedici Olmak…….……....86
1.11. Velinimet Olmak……88
1.12. Güzel ve Üstün Huy-Ahlak Sahibi Olmak……...91
1.13. Efsanevi Mitolojik Kahramanlara Olan Benzerlik……..94
1.13.1. Hüsrev……..94

1.13.2. Cem / Cemşid……...95
1.13.3. Hâtem-i Tâî…….98
1.13.4. Dara……101
1.13.5. İskender……..102
1.14. Hüma-Devlet Kuşu Olarak Görülmeleri……104
1.15. Anka Kuşu……106
1.16. Peygamber ve Halifeler ……...……107
1.16.1. Hz. Yusuf……...107
1.16.2. Hz. İbrahim……108
1.16.3. Hz. Musa……110
1.16.4. Hz. İsa ……111
1.16.5. Hz. Ömer……113
1.17. Eşsiz ve Benzersiz Olmak……114
1.18. Şair Olmak……117
V. BÖLÜM…….....120
1. KASİDELERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ……..120
1.1. Kafiye……..120
1.2. Redif……122
1.3.Vezin……124
2. KASİDELERİN TÜR ÖZELLİKLERİ…….125
2.1. Kudumiye ……...125
2.2. Iydiye……..127
2.3. Ramazaniye…….....128
2.4. Dariye / Kasriye…….....130
2.5. Bahariye..……130
2.6. Şehrengiz……131
2.7. Kalemiye…….....132
2.8. Methiye……...132
SONUÇ……..136
KAYNAKÇA……139

TABLOLAR

Tablo 1: XV. Yüzyılda Defterdarlara Yazılan Kasideler……..56
Tablo 2: XVI. Yüzyılda Defterdarlara Yazılan Kasideler……....57
Tablo 3: XVII. Yüzyılda Defterdarlara Yazılan Kasideler……...58
Tablo 4: XVIII. Yüzyılda Defterdarlara Yazılan Kasideler……..59
Tablo 5: XIX. Yüzyılda Defterdarlara Yazılan Kasideler……60
Tablo 6: Kasidelerde Kullanılan Kafiye Türleri……122
Tablo 7: Kasidelerde Ek Hâlinde Kullanılan Redifler……123
Tablo 8: Kelime Hâlindeki Redifler……...123
Tablo 9: Ek+Kelime Şeklindeki Redifler…….....123
Tablo 10: Kasidelerde Kullanılan Aruz Kalıpları ve Kullanılma Sıklığı……125
Tablo 11: Defterdarlara Yazılan Methiyeler……..135

GİRİŞ

Kaside, "ḳaṣd" kökünden türemiştir. Sözlüklerde kastetmek, azmederek birine veya bir şeye doğru yönelmek gibi anlamlara gelir. Kaside, belirli bir maksatla söylenen birini veya bir şeyi övmek için beyitlerle ve aruz vezniyle yazılan şiirdir. Kasidenin ilk defa Arap edebiyatında ortaya çıktığı bilinmektedir. Daha sonra Fars ve Türk edebiyatına geçmiştir.[1]

Türk edebiyatında önemli devlet ve din adamlarını övmek amacıyla yazılmıştır. Kasidenin ilk beytine matla, son beytine makta denir. Şairin mahlasının geçtiği beyit, taç beyit ya da mahlas beyti; en güzel beyit, şah beyit ya da beytü'l-kasid adını alır. Uyak düzeni aa, ba, ca… şeklindedir. Nevruz, fetih, cülus gibi konular hakkında yazılan kasideler tarihe ışık tutmuştur. Kasidenin beş bölümü bulunmaktadır. Bunlar, nesib-teşbib, methiye, tegazzül, fahriye, duadır. Tevhid, münacat gibi dinî konularda yazılan kasidelerde methiye ve dua bölümleri bulunur. Kasidenin tüm bölümleri bir memduha yazılan methiye kasidelerinde görülmektedir.[2]

Kasidelerde beyit sayısı 2 ile 303 arasındadır. Beyit sayısında kesin sınır çizmemek gerekir. XVI. yüzyılda Âşık Çelebi, 303 beyitlik kaside yazmıştır.[3]

Kasidelere işlenen konular bakımından farklı isimler verilmiştir. Allah'ın varlığını ve birliğini anlatan kasidelere tevhid, Allah'tan günahlarının bağışlanması için şairin yalvardığı kasidelere münacat, dört halife ve Hz. Peygamber'i anlatmak ve övmek amacıyla yazılan kasidelere naat denir. Sadrazam, vezir, padişah gibi bazı önemli devlet adamlarını methetmek için yazılan kasidelere methiye, yeni bir padişahın tahta çıkmasını anlatan ve onu tebrik etmek için yazılanlara cülusiye, bir kişiyi kötü yönde eleştirmek amacı taşıyan kasidelere ise hicviye denir.[4]

[1] Hüseyin Elmalı, "Kaside", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Erişim 20 Ekim 2023).
[2] Mustafa İsen vd., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2009), 208.
[3] İsen vd., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, 210.
[4] Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Aruz Şekilleri ve Aruz* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018), 41.

Kasidelerde şairler, bir kişiyi överken karşılığında genellikle kaside yazdığı kişiden yardım istemişlerdir. Şairler, kaside nazım şeklini hayatlarını devam ettirmek için bir araç ve geçim kapısı olarak görmüşlerdir. Şairlerin devlet adamlarına sadrazamlık, vezirlik, defterdarlık gibi yeni görev ve rütbeler verilmesi, yapılan savaşlarda kazanılan zaferler, saray, çeşme, cami gibi dinî ve sosyal önemli yerlerin inşa edilmesi, bayram, düğün vb. önemli kutlama günleri gibi olaylarda kaside sundukları bilinmektedir. Şairler, kaside sunulan devlet büyüklerinden çeşitli lütuf, yardımlar görerek caize yoluyla ödül almıştır. Kasidelerin dört bölüm şeklinde yazılması bir kural ve gelenek hâline gelse de bazı şairlerin nesib bölümünü yazmadan methiye bölümüyle kasideye başladıkları görülmektedir. Bu şairlere Nef'î örnek gösterilebilir.[5]

Kasidelerin nesib-teşbib bölümü giriş bölümüdür. Bu bölümde bahar, kış gibi mevsimler, aşk, sevgili, içki ve içki meclisleri, bayramlar, felekten şikâyet gibi konular işlenmiştir. Şair, burada yeteneğini sergiler. Nesib bölümü; aşk ve sevgiliye duyulan aşktan dolayı çekilen acılar ile sevgilinin güzelliğinden bahsedilen âşıkane konuların işlendiği başlangıç kısmıdır. Beyit sayısı bu bölümde 5-20 arasında değişmektedir. 5'ten az ve 20'den çok beyit sayısı olan nesib bölümleri bulunan kasideler vardır. Teşbib bölümünde ise diğer konular işlenmiştir. Kasideler nesib bölümünde ele alınan konulara göre isimlendirilir. Bahariye, ıydiye, dariye, fethiye, cülusiye, temmuziye, verdiye, sünbüliye, rahşiye gibi kaside türleri bulunmaktadır.[6]

Girizgâhta ise şairin methiyeye geçmeden önce yazdığı birkaç beyit yer alır. Nesib ile methiye arasında bir geçiş aşaması sayılabilir. Methiye bölümünde kaside kimin için yazıldıysa o kişi övülür. Bu bölümde dil, biraz daha ağırdır. Şair sanatkârane bir üslup kullanır. Tegazzül, kasidenin içinde yazılan bir gazelin bulunduğu bölümdür. Her kasidede bulunması zorunlu değildir. Nesibden sonra ya da methiye bölümünden sonra yer alabilir. Fahriye bölümünde şairin kendisini ve şairlik yeteneğini övdüğü görülmektedir. Şair, memduhun karşısında üstün özelliklere sahip sanatkâr bir kişi olarak kendini gösterir. Dua bölümünde şair, methiye bölümünde övdüğü kişi ya da varlığa dua etmektedir. Kaside tamamlandığı için şükredilir. Kasidelerde bu bölümlerin sırasında

[5] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Aruz Şekilleri ve Aruz,* 41-42.
[6] Yaşar Aydemir, "Türk Edebiyatında Kaside", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 22 (Yaz 2002), 145-146.

değişiklikler görülmektedir. Kasideler rediflerine ve kafiyelerine (revî harfine) göre adlandırılabilir. Fuzûlî'nin *Su* kasidesi, Ahmed Paşa'nın *Kerem* ve *Güneş* kasideleri rediflerine göre isimlendirilmiştir.[7]

[7] Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, (İstanbul: 3F Yayınevi, 2007), 22-23.

I. BÖLÜM

1. Klasik Türk Şiirinde Şair-Hami İlişkisi

Hami; korumak, himaye etmek anlamlarına gelen "ḥimāye" kelimesinin kökünden türemiştir. Hami, koruyan demektir.[8]

Osmanlı Devleti'nde âlimler, şairler ve sanatçılar başta padişah olmak üzere saray çevresi tarafından himaye edilmiştir. Hamisi olup korunan şairler hamilerine kasideler, gazeller, tarih kıtaları vb. sunmuşlardır. Şiir sunulan hami tarafından şairlere verilen caize, şairlerin gelir kapısıdır. Şairlerin hamilerine sundukları kasideler, onların geçim kaynağı hâline gelmiştir. Şairler yazdıkları kasidelerde hamileri methederek onlardan birtakım isteklerde bulunmuşlardır. Şairler; hamilerinden yardım, iyilik, devlet vazifesi, kadılık, müderrislik, kâtiplik gibi görevlere atanmayı, bir sancağa sancak beyliği yapmayı, devlet hizmeti olarak bilinen mansıp, görevde yükselerek rütbe ve derece verilmesi, ulufe, zeamet gibi maddi ve manevi yardımlar talep etmişlerdir. Bunların dışında at, köle, köy, ev, saat, kürk gibi isteklerde bulunan şairler bulunmaktadır.[9] Şairler; yazdıkları kasidelerle vali, paşa, vezir, defterdar gibi önemli devlet erkânından oluşan hamilerinin niteliklerini methetmişlerdir.

Şairler; padişah değişikliği, önemli bir devlet adamının rütbesinin yükselerek yeni bir makama getirilmesi ve yeni bir yerin fethedilmesi üzerine tebrik etmek için hamilerine kaside yazmışlardır. Şehzadelere yapılan sünnet düğünleri, sultanların düğünleri, şehzade ve sultanların doğumları şairlerin kaside sunma sebepleri arasındadır. Bu konuları içeren eserlere surname denir. Bu eserler, padişah ya da önemli devlet adamlarına sunulmuştur. Baharın gelişi, bayramlar, nevruz gibi önemli günlerde de şairlerin hamilerine kaside sundukları görülür. Bu tür kasidelere ıydiye denir. Şairler, önemli gün ve bayramların gelişinin vesilesiyle kaside sundukları kişileri övdükleri gibi sevdikleri devlet adamlarının ölümü üzerine de kaside yazmışlardır.[10]

[8] Muhammet Eroğlu, "Hami", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Erişim 23 Ekim 2023).
[9] Kadir Güler-Kerim Yaşar, "Divan Şiirinde Caize (Şair- Patron-Hami İlişkisi) Üzerine Değerlendirmeler-II", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19 (Aralık 2007), 232-266.
[10] Güler-Yaşar, "Divan Şiirinde Caize (Şair- Patron-Hami İlişkisi) Üzerine Değerlendirmeler-II", 232-233.

Âşık Çelebi, Defterdar Pîrî Paşa'nın yardımıyla Sultan Bayezid'e bir ıydiye ve bir şitaiye sunduğunu ve bunun karşılığında çok ihsanlar elde ettiğini söylemiştir.[11] Defterdar İskender Çelebi, Hayâlî Bey'in şiirdeki yeteneğini keşfederek onu himayesi altına almıştır. Bu sayede şair, padişahın meclisine kadar girmiş ve büyük bir şöhrete kavuşarak maddi imkân sağlayarak gelirini artırmıştır. Sultan Süleyman'ın nedimi ve musahibi olmuştur.[12]

Şairler, hami bulmaya çalışırken hamilerin de sanata destek olmasının sebepleri bulunur. Hamisi oldukları şairleri padişaha sunduklarında padişahtan takdir görme çabası, saygın bir kişi olarak görülme isteği bulunmaktadır. Padişahların ilim yanında sanata da önem vermeleri, hamilerin de şiirle ve sanatla ilgilenmesine neden olmuştur. Şairlerin hami ararken maddi beklentiler dışında siyasi güç tarafından korunmayı amaç edindikleri unutulmamalıdır. Saray çevresinden kazanılan güçlü bir hami, sanatçıyı padişaha takdim etmiştir. Sanatı ve sanatçıyı destekleyen hami, kendisine yazılan şiirler yoluyla vasıflarının övgüsünün yanında yapılan eleştirilerle nasıl bir yönetici olması gerektiği konusunda düşünmüştür.[13]

Çoğunlukla şiir yazan şairler, hamisine çok açık bir şekilde eleştiri yapmaya cesaret edemeseler de şikâyet ettikleri konu adaletsizliktir.[14] Bu duruma örnek olarak Kanunî Sultan Süleyman tarafından desteklenen Bâkî'nin padişah korumasına alındıktan sonra padişahın musahibi olduğu, iyi bir makama geldiği fakat kendisine bir koruyucu bulamayan Taşlıcalı Yahyâ'nın yalnız kalarak sıkıntılarla dolu bir hayat sürdüğü gösterilebilir. Şair Yahyâ, Hayâlî'nin İskender Çelebi ve İbrahim Paşa tarafından desteklendiğini, kendisinin böyle destek görmediğini söyleyerek eleştirmiştir.[15]

Defterdarlar, şairleri tıpkı diğer devlet adamları gibi korumuş ve bu durum şairlerin defterdarlardan çeşitli talepte bulunmalarına sebep olmuştur. Defterdarların zamanla

[11] Halûk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler* (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2893 Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 839, 1996), 52.
[12] İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler,* 95.
[13] Tuba Işınsu Durmuş, *Şair ve Sultan Osmanlı'da Edebî Himaye* (İstanbul: Turkuaz Haberleşme ve Yayıncılık, 2021), 221.
[14] Durmuş, *Şair ve Sultan Osmanlı'da Edebî Himaye*, 242.
[15] Durmuş, *Şair ve Sultan Osmanlı'da Edebî Himaye*, 218-221.

yükselerek paşa olmaları onları daha da güçlü yapmıştır. Bu gücün farkında olan şairler, padişaha ulaşmak için de defterdarlardan yardım isteyerek onları saraya giden bir vasıta olarak görmüşlerdir. Kanunî Sultan Süleyman döneminde başdefterdar olan İskender Çelebi'ye Figânî, Usûlî, Sehî Bey, Taşlıcalı Yahyâ kaside sunmuşlardır.

Sehî Bey, hayatının son otuz senesinde Edirne'de mütevellilik görevini yerine getirerek yaşamıştır. İstanbul'dan uzakta olmaktan büyük üzüntü duyan ve kendini gurbette hisseden şair, İbrahim Paşa gibi önemli bir devlet adamı olan Defterdar İskender Çelebi'ye kaside sunmuştur. Şairin İstanbul'a dönme çabası başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Sehî Bey'in İstanbul'da defterdar veya nişancı olmak istediği Kanunî Sultan Süleyman'a yazdığı şiirlerinden anlaşılmaktadır.[16]

Taşlıcalı Yahyâ, İskender Çelebi'ye kaside sunan şairler arasındadır. İskender Çelebi'nin Bağdat'ta asılmasına çok üzülerek bir tarih kaleme almıştır. Yahyâ, Irakeyn Seferi sırasında Defterdar İskender Çelebi'ye sunduğu bir kaside ile ondan yardım ister. Sefer sırasında çekilen maddi sıkıntı dolayısıyla kendisinin ve askerlerin açlık çektiğini İskender Çelebi'ye anlatarak ondan ihsanda bulunmasını istemiştir. [17]

Nâ'ilî, zayıf görünüşü ve hastalıklarla uğraşması sebebiyle karamsar ruh hâline sahip bir şairdir. Basit bir memuriyeti bulunan şair, maddi sıkıntı çekmiştir. Şairin hamisi olan Defterdar Mehmed Paşa'ya sunduğu kasidesinde Paşa hazinenin başında olmasa maldan ümidi keseceğini, Paşa'nın yardımının kurtarıcı olduğunu, onun devrinin Sultan Hüseyin Baykara'nın devri gibi şölenlerin ve yemeklerin bulunduğu bir devir olduğunu söyleyerek Defterdar Mehmed Paşa'nın kendisine ve çevresine lütuf ve ihsanlarda bulunduğunu anlatmıştır.[18]

Şair Ömer Nüzhet'in hamiliğini yapan Defterdar Halîmî Mustafa Efendi'dir. Nüzhet, Defterdar Halîmî Efendi'ye yazdığı kasidesinde onun daima böyle ağır şiirlerin kıymetini

[16] Hakan Yekbaş, *Sehî Bey Divanı* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2020), 95-98.
[17] Mehmed Çavuşoğlu, *Divan, Yahyâ Bey (Taşlıcalı)* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2023), 90-93.
[18] Haluk İpekten, *Nâ'ilî-i Kadîm, Divan* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2019), 166.

bilip koruyan vasıfta bir defterdar olduğunu söylemiştir. Defterdarın Cenabıhakk'ın sevgili kulu olduğunu, onun zatının vasıflarını tam manasıyla anlatacak gücün kendisinde olmadığını ve bundan utandığını belirtir. Halkın kalplerini kederden temizleyen, gençlere ve yaşlılara daima şefkatle bakan biri olduğunu ifade eder. Nüzhet, Defterdar Halîmî Efendi'den terfi isteyerek ömrünün iç sıkıntısı, endişe ve ıstırapla geçtiğini ve artık ömrünün kısa olduğunu söyleyerek defterdardan yardım talep etmiştir.[19]

Hamilik kurumunun önemli kişilerinden olan Defterdar İskender Çelebi; Hayâlî, Yahyâ Bey, Bursalı Rahmî, Nihâlî, İshak Çelebi, Celâl Bey, Emanî, Deli Birader Gazâlî, Fevrî, Refîkî, Harîrî, Latîfî, Riyâzî vb. birçok şairi himaye etmiştir.[20]

Defterdar İskender Çelebi, Celal Bey'i himaye etmiş ve onunla Zâtî'nin dükkânına gitmiştir. Bir süre sonra Celal, Anadolu defterdarı olur. Sonraki defterdar, Nihânî ile anlaşmazlık yaşamıştır.[21]

XVI. yüzyılda yaşayan Kâtibî Mustafa, Sinoplu bir şairdir. Defterdar İskender Çelebi'den sonra defterdar olan Nakkaş Ali Bey'e bir musanna kaside sunmuştur. Kaside, kalem rediflidir. Kâtibî, Defterdar Nakkaş Ali Bey'e kasideyi ulaştıramayınca manzumeyi Cezayir defterdarı İskender Bey'e takdim etmiştir. Kaside 12 renk ile yazılmıştır.[22]

Bursalı Rahmî İstanbul'da Defterdar İskender Çelebi'ye intisap etmiştir. İskender Çelebi, şairin hamisi olup onu Sadrazam İbrahim Paşa ve Kanunî'ye tanıtmıştır. Şehzadelerin sünnet düğününde sunduğu kaside ile caize almıştır.[23]

---

[19] Hatice Çabukel Demirkol, *Divan-ı Nüzhet, İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 143-150.
[20] Ali Yıldırım, "16. Yüzyılda Büyük Bir Devlet Adamı Edebiyat Hamisi Defterdar İskender Çelebi" *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/1 (2000), 217-232.
[21] Filiz Kılıç, *Âşık Çelebi Meşâ'irü'ş-Şuʿarâ* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018), 203-205.
[22] Kılıç, *Âşık Çelebi Çelebi Meşâ'irü'ş-Şuʿarâ*, 297-298.
[23] Süleyman Solmaz, *Bağdatlı Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018), 161.

Vardarlı Hayâlî Bey'i, Defterdar İskender Çelebi himaye etmiştir. Defterdarın sayesinde Sadrazam İbrahim Paşa ve Kanunî'nin takdirini kazanmıştır.[24] Hayâlî ile Âşık Çelebi'nin yakın dost olduğu Hayâlî'nin yazdığı şiirleri Âşık Çelebi'ye okuyup ondan fikir aldığı bilinmektedir.[25]

Şair Sehrî, Kız Memi lakabıyla tanınmış ve XVI. yüzyılda yaşamıştır. İstanbulludur. Defterdar Hasan Çelebi'nin kâtipliğini yapmıştır. Hasan Çelebi'nin Halep'e defterdar olarak gönderilmesiyle Sehrî de onunla giderek at pazarı emini olmuştur. Kendisine burada iftira atılan şair, bunun üzerine hadım edilmiştir. Tasavvuf eğitiminden sonra İstanbul'a dönmüştür.[26]

2. Osmanlı Devleti'nde Defterdarlık Kurumu

Osmanlı Devleti'nde defterdarlık kurumu maliyeyi yöneten bir kuruluştur. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, XIV. yüzyılda defterdarlık kurumunun bulunduğunu iddia etmiştir. Bir diğer tespitine göre Sultan II. Murad döneminde 844 / 1441 yılında Saruhan sancağında Murad b. Yahya Bey'in defterdar imzasının var olması sebebiyle bu tarihte defterdarlık kurumunun bulunduğunu belirtmiştir. İ. Hakkı Uzunçarşılı, XV. yüzyılda defterdarların var olduğu sonucuna ulaşmıştır. İlber Ortaylı ise Yıldırım Bayezid döneminde defterdarlık kurumunun ortaya çıktığını ifade etmiştir. Yusuf Halaçoğlu'na göre Sultan I. Murad devrinde ilk bütçe çalışmalarının yapılması nedeniyle ilk defterdar da bu dönemde ortaya çıkmıştır. Mehmet Zeki Pakalın, Sultan I. Murad'ın son dönemlerinde ya da Sultan Yıldırım Bayezid devrinde ilk kez defterdar atamasının yapıldığını kabul etmektedir. Sultan I. Murad döneminde Mihaliç kadısı Çelebi bin Mehmed'in ilk kez defterdar tayin edilmesi *Amasya Tarihi* eserinde Hüseyin Hüsameddin Efendi tarafından dile getirilmiştir.[27]

Devlete ait olan malların alınarak satılması, gelirleri toplamak, bütçeyi belirlemek, gelir ve giderlerin rapor edilmesi defterdarlara ait görevlerdir. Defterdar, mali işleri yürütmekle

[24] Mustafa İsen, *Gelibolulu Mustafa Âlî Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017), 133.
[25] Kılıç, *Âşık Çelebi Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, 6.
[26] Kılıç, *Âşık Çelebi Meşâ'irü'ş-Şu'arâ,* 413.
[27] Alican Mert, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Defterdarlık ve Günümüz Yansımaları", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 11/1, (2020), 197.

yükümlü bir kişi olup hazineye gelen ve hazineden giden kayıpları tespit ederdi. Tımar ve gümrük gelirleri gibi diğer gelirler gibi maddi konular ondan sorulurdu. Defterdarlar ilmiye sınıfına bağlı olup XV. yüzyılda Sultan II. Bayezid döneminde Rumeli ve Anadolu defterdarı olarak iki defterdar görev almıştır. XVI. yüzyılda Acem, Arap ve Tuna defterdarlığı oluşturulmuştur. Rumeli defterdarına, şıkk-ı evvel; Anadolu defterdarına, şıkk-ı sani; Acem ve Arap defterdarına, şıkk-ı salis defterdarı denirdi.[28]

XVII. yüzyılda Şıkk-ı Evvel Defterdarı Başdefterdar olarak mali işlerin sorumlusuydu. III. Selim döneminde Şıkk-ı Salis Defterdarlığı Zahire Nazırlığı ile birleştirildi. 1805'te Tersane Nazırı, Şıkk-ı Salis Defterdarı oldu. 1834 yılında Şıkk-ı Evvel Defterdarının yönetimine maliye işleri devredildi. II. Mahmut devrinde 1834'te Şıkk-ı Evvel Defterdarlığı Hazine-i Amire ve Mansure defterdarlığı olarak ikiye ayrıldı. 1838'de defterdarlık ismi kaldırılarak yerine Maliye Nezareti kuruldu. Hazinenin tüm sorumlusu Maliye Nazırı oldu. Taşra teşkilatı merkezdeki maliye teşkilatına bağlandı. Devletin maliyesi, gelir ve giderler tek hazinede toplanmaya başlandı. Cumhuriyet'in ilanından sonra 1936'da "Maliye Vekâleti Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun" ilan edilerek Maliye Bakanlığı'nın görevleri ile teşkilatı düzenlendi. 1983'te Maliye Bakanlığı, "Maliye ve Gümrük Bakanlığı adını aldı". 1993'te "Gümrük Müsteşarlığı" kuruldu.[29]

2024 yılında yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'ne göre Hazine ve Maliye Bakanlığının taşra teşkilatı olan defterdarlıklar kapatılmıştır. Vergi dairesi başkanlıklarının kapatılarak bulundukları il ile Başkanlığa bağlı defterdarlık olarak görev yapacaktır.[30]

Fatih Sultan Mehmed dönemindeki Fatih Kanunnamesine göre Başdefterdar maliyenin başıdır. Bugünkü Maliye Bakanı'dır. Diğer defterdarlar ise ona bağlı görev yaparlar. Başdefterdar, merkez ve taşranın maliyesinden sorumlu olup Divanıhümayun'un bir üyesidir. Başdefterdar, divanı evinde kurarak maliyeyle alakalı davaları dinleyerek

[28] İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi* (Ankara: Cedit Neşriyat, 2008), 223
[29] Yahya Demirkanoğlu, "Tarihi Süreç İçerisinde Defterdarlığın Yetki ve Görevlerinde Yaşanan Daralmalar", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 3, (Ocak 2012), 43-44.
[30] *Resmî Gazete*, "Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" (3 Temmuz 2024), 1-3.

hüküm verebilirdi. Başdefterdara Rumeli defterdarı denirdi. Savaş zamanında başdefterdar orduyla sefere gittiği vakit onun yerine Anadolu defterdarı getirilirdi.[31]

Defterdarlar, divan toplantılarına haftanın dört günü giderdi. Sultanın yanına ancak salı günü vezirle giderek sultana mali rapor verirdi. Defterdarın emriyle maliye defterleri divan toplantılarında açılırdı. Defterdarlar padişahtan önce sadrazamın onayını almalıydı. Sadrazamlar defterdarın görüşlerini padişaha iletmekle görevlilerdi. XVI. yüzyılda defterdarlar mukataa gelirlerini toplayarak aynı zamanda askerlerin maaşlarının ödenmesiyle ilgilenirdi. İltizam sahibi olan mültezimlerin daha çok para kazanmak için halka sıkıntı çektirdikleri vakit sadrazama durumu anlatarak mültezimlerin ceza almalarına yardımcı olmak defterdarların önemli görevleri arasındaydı. Defterdarlar, hazineye gelen paranın ayarını denetlemekle görevliydiler. Bu görev, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın paranın değerini koruma göreviyle benzerlik göstermektedir. İlmiye sınıfından olan defterdarların siyaset nedeniyle katledilmesi yasak değildi. [32]

Defterdarlar kapıkulu ocaklarının maaşlarının vaktinde ödenmesinden sorumluydu. Tımarlı eyaletlerin gelirlerini defterdarlık yönetirdi. Defterdarlar mali konularda divanlar kurarak padişah adına tek başına karar verme yetkisine sahipti. Hazinenin hesaplarını tutmakla görevli olup buna göre ödemeler yaparlardı. Padişahın özel olan gelir kaynaklarını kontrol etmekten sorumlulardı. Eyaletlerde merkezdeki gelirleri toplamak için hazine ya da mal defterdarı ile tımarla ilgilenen tımar defterdarı ve defter kethüdası vardı. Tımar ve hazine defterdarının katılımıyla beraber Beylerbeyi tarafından divan kurularak bu divanlarda halkın sıkıntı ve istekleri dinlenirdi.[33]

Osmanlı Devleti'nde baş defterdara bağlı önemli beş görevli bulunmaktadır:

1. Başbaki Kulu: Vergileri düzenlemekle görevlidir. Bugünkü Gelir İdaresi Başkanlığı görevlerine benzetilebilir.

---

[31] Fatma Şensoy, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Mali Yönetim ve Soruşturma, Bir Müsadere Örneği" *Muhasebe ve Finansman Dergisi,78,* (2018), 56.
[32] Mert, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Defterdarlık ve Günümüz Yansımaları", 201-202.
[33] Müslüm Parlak - Zeliha Parlak, "Osmanlı Mali Sistemi ve Divan-ı Muhasebata Giden Yol", *Sayıştay Dergisi 87/* (Ekim-Aralık 2012), 24.

2. Veznedar: Altın ve gümüş akçe, sikke gibi para basımıyla ilgilenirdi.
3. Cizye Başbaki Kulu: Hristiyan halktan alınan şeri vergiyi toplayarak cizyeyi mukataa eden görevli memurdur.
4. Defter Kethüdası: Maliyedeki bütün defterleri tutmak ve düzenlemekle görevlidir.
5. Defter Tezkirecisi: Devlet hazinesinden çıkan ve devlet hazinesine giren miktarı başdefterdara rapor etmekle görevli memurdur.[34]

Defterdarlar; şerefli bir şekilde görevini yerine getirmeli, rüşvet almayarak devlet yararına çalışıp hazineyi zenginleştirmeli ve gelirleri çoğaltmalıdırlar. Mali açıdan tam yetki sahibi olan defterdar, devletin mali temsilcisi olarak maliyenin başındadır. Bu yönüyle defterdar, sadrazamdan daha yetkilidir. Sadrazam mali işleri yalnızca denetleyebilir. Karar mercii değildir. Defterdar, Osmanlı devletinin teşkilat yapısında siyasal ve idari yetkiye sahiptir. Mali sorunlar sebebiyle özel bir şekilde divan kurarak padişahın tuğrasını kullanan defterdar, tek başına karar verebilirdi. Bu yönüyle de defterdarın yargı yetkisi dikkat çekmektedir.[35]

Fatih Kanunnamesi'ne göre defterdarların maaşı has toprak olarak verilirse yıllık olarak 600.000 akçedir. Eğer hazineden maaş alırlarsa 150.000 ile 240.000 akçe arasında bir gelir elde etmişlerdir. İltizam sistemi ve tımar olarak verilen toprakların yükü başına bin akçe imza hakkı alarak yanında çalışan personeller için kitabet hakkı olarak isimlendirilen pay aldıkları söylenmiştir. Defterdarlar, devlet hazinesine ödenen paralardan her bin akçe için yirmi akçe aidat alırlardı. Padişaha gönderilen hediyelerden pay alırlardı. Defterdarlar küçükbaş hayvan vergisi ile harac vergisinden de pay almışlardır. Kanunname'de başdefterdarın 90.000 akçe ile emekli olduğu belirtilmiştir.[36]

[34] Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi,* 224-227.
[35] Yılmaz Yurtseven, "Klasik Dönem Osmanlı Maliye Teşkilatı ve Sistemi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/3-4 (2002), 113.
[36] Mert, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Defterdarlık ve Günümüz Yansımaları", 203-204.

II. BÖLÜM

1. DEFTERDARLARA KASİDE YAZDIĞI BELİRLENEN ŞAİRLER

1.1. XV. Yüzyılda Defterdarlara Kaside Yazdığı Belirlenen Şairler

1.1.1. Mesîhî (ö. 918 / 1512)

Şairin adı Mesîh ya da İsa olarak bilinmektedir. Sırbistan-Priştine'de doğmuştur. Gençlik yıllarında İstanbul'da medrese eğitimi almıştır. Hat sanatında yetenekli olan şair, devrin sadrazamı Atik (Hadım) Ali Paşa'nın divan kâtipliğini yapmıştır.[37]

Mesîhî Sultan II. Bayezid'in saltanat döneminde (886-918 / 1481-1512) İstanbul'da yaşamıştır. İçki düşkünü ve eğlence peşinde olması ve böyle bir hayat yaşaması Ali Paşa ile arasının açılmasına sebep olmuştur. Atik Ali Paşa, 917 / 1511 yılındaki bir savaş sonucunda ölünce şair, hamisiz kalmıştır. Bosna'da kendisine verilen küçük bir tımarla hayatını idame ettirmiştir. Hayatının son döneminde fakirlik ve geçim sıkıntısıyla yaşamıştır. Şairin 918 / 1512'den sonraki bir zamanda öldüğü kabul edilir. V. L. Ménage ise şairin 924 / 1518 yılından sonra ölmüş olabileceğini ifade eder. Mesîhî'nin *Divan*'ında yer alan Tacizâde Cafer Çelebi'ye yazdığı bahariye kasidesi ünlüdür. Mesîhî, Ali Paşa'nın ölümü üzerine terkib-i bend şeklindeki mersiye ve murabba şeklinde olan bahariye kaleme almıştır. Mesîhî; sade, açık ve samimi dil kullanarak şiirlerinde deyim ve atasözlerine yer vermiştir. Şair, çoğunlukla âşıkane ve rindane bir tarzda şiirler yazmıştır.[38] Mesîhî, *Divan*'ında Defterdar Bedreddin Efendi ve Defterdar Ahmed Çelebi'ye birer kaside sunmuştur.[39]

1.2. XVI. Yüzyılda Defterdarlara Kaside Yazdığı Belirlenen Şairler

1.2.1. Figânî (d. 910 / 1505-ö. 938 / 1532)

Trabzon'da 910 / 1505 yılında doğan şairin asıl adı Ramazan'dır. İstanbul'a gelerek iyi bir öğrenim görmüştür. Edebiyatta, dil bilgisinde ve hekimlikte kendini geliştirmiştir.

[37] Mine Mengi. "Mesîhî'nin Hayatı, Şairliği ve Eserleri", *Türkoloji Dergisi*, 6/1, (1974), 110.
[38] Mine Mengi, "Mesîhî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 5 Kasım 2023).
[39] Mengi, *Mesîhî Divanı* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2020), 57-61.

Gençlik yıllarında başladığı şairlik yolculuğunda, ilk yazdığı şiirlerde önce Hüseynî mahlasını tercih etse de sonra Figânî'yi kullanmıştır. Figânî, devlet büyüklerine yazdığı ve onlara sunduğu kaside ve güzel gazelleriyle tanınmaya başlamıştır. Hayatını kaside sunduğu kişilerin yardımları ve maddi destekleriyle sürdürmüştür. Şair, toplum tarafından içkiye düşkün olmasıyla bilinip toplumdaki kurallarla ters düşmüştür. Figânî'ye Defterdar İskender Çelebi ve şairlere önem veren Kara Balioğlu hamilik yapmıştır. Figânî, Kanunî Sultan Süleyman'ın şehzadeleri Mustafa, Mehmed ve Selim'in 936 / 1530 yılındaki sünnet düğünü için *Sûriye* kasidesini yazmıştır. Bu eser sayesinde şöhret kazanmıştır. Figânî; zengin hayal gücüne sahip, atasözü ve deyimlere şiirlerinde yer veren, yeni mazmun ve kavramlar üreten bir şairdir. Kavgacı bir mizaca sahip olan Figânî, İbrahim Paşa'ya yazdığı söylenilen bir beyit yüzünden muhtemelen 938 / 1532'de İstanbul'da öldürülmüştür.[40] Figânî'nin *Divan*'ında Defterdar İskender Çelebi için yazdığı bir kasidesi vardır.[41]

1.2.2. Âşık Çelebi (d. 926 / 1520-ö. 979 / 1572)

Adı Pîr Mehmed olan şair, 926 / 1520 yılında Prizren'de doğdu. Âşık Çelebi; Sürûrî, Taşköprizâde, Arapzâde Abdülbaki Efendi, Ebüssuud, Emir Gisu Efendi ve Muhyiddin Fenarî'den eğitim almıştır. Bursa'da kâtiplik yaptıktan sonra Emir Sultan vakfında mütevelli olmuştur. (947 / 1541). Daha sonra görevinden alınarak İstanbul'a dönmüştür. (952 / 1546). Silivri, Alanya, Bulgaristan, Üsküp gibi çeşitli yerlerde kadılık yapmıştır. Âşık Çelebi, Üsküp'te hastalanarak 979 / 1572'de vefat etmiştir. Nesir ve nazımda başarılı olan Âşık Çelebi, rindane şiirler yazmıştır. Gözlem yeteneği yüksek bir şairdir. Mahlasının "Âşık" olması şairin sevgiliye ve aşka bağlılığını yansıtmaktadır. Arapça ve Farsçaya vâkıf olan Âşık Çelebi, yazdığı tezkire ile büyük üne kavuşmuştur. Eserini II. Selim'e sunmuştur.[42] *Divan*'ının tek nüshası Millet Kütüphanesi'nde kayıtlıdır. Şair, Defterdar Şerifezâde Efendi'ye bir kaside sunmuştur.[43]

[40] Abdülkadir Karahan, "Figânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 9 Kasım 2023).
[41] Gülşen Çaylı Cankurt, *Figânî Divanı Gramatikal İndeksi* (Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 31-32.
[42] Günay Kut, "Âşık Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Erişim 10 Ekim 2023).
[43] Filiz Kılıç, *Âşık Çelebi Divanı* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017), 33-35.

1.2.3. Zâtî (d. 876 / 1471-ö. 953 / 1546)

Zâtî, 876 / 1471'de Balıkesir'de doğmuştur. Asıl adı, Sehî Bey ve Latîfî tezkirelerinde Bahşî olarak belirtilmişse de Âşık Çelebi tezkiresinde şairin ismi Satılmış'tır. Zâtî, Âşık Çelebi'ye adının Ivaz olduğunu söylemiştir. Adının ebcetteki karşılığının ise şairin doğum tarihine karşılık geldiğini (876 / 1471) de anlatmıştır. Zâtî, 905 / 1500 yılında Sultan II. Bayezid devrinde (885-917 / 1481-1512) Balıkesir'den İstanbul'a gelmiştir. Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi, Tacizâde Cafer Çelebi, Deftardar Pîrî Paşa, İstanbul Kadısı Kadrî Efendi gibi devlet adamlarıyla yakın ilişki kurmuştur. Sultan II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanunî Sultan Süleyman tarafından takdir edilmiştir. Padişahlara kaside sunarak karşılığında aldığı caizeler ve yardımlarla rahat bir şekilde yaşamıştır. Abdurrahman Çelebi ve Tacizâde Cafer Çelebi'nin vefat etmesiyle eski itibarını kaybederek, hayatını falcılık yapıp muska yazarak kazanmaya çalışmıştır. Zâtî'nin Bayezid Camii yakınında dükkân kiraladığı bilinmektedir. Şairin dükkânı kısa bir süre içinde şairlerin buluşup edebiyat sohbetleri yaptıkları, şiirler okudukları bir mekân hâline gelmiştir. Bu şairler arasında Kara Fazlî, Yahyâ Bey, Hayâlî Bey ve Bâkî gibi şairler bulunmaktadır. Zâtî, 953 / 1546'da hayatını kaybetmiştir. Halvetiye tarikatına bağlı olduğu bilinen şairin bazı şiirlerinde Mevlevilikle alakalı kavramlar görülse de genellikle şiirlerinde tasavvuf bulunmaz. Âşıkane ve rindane şiirler yazmıştır. Atasözü ve halk deyimlerini kullanmıştır.[44] Şair, *Divan*'ında Defterdar Pîrî Mehmed Paşa için iki kaside yazmıştır.[45]

1.2.4. Kara Fazlî (ö. 971 / 1564)

İstanbul'da doğan şairin asıl adı Mehmed'dir. Mahlası Fazlî olup esmer olması sebebiyle Kara Fazlî olarak bilinir. Arapça ve Farsça bilen şair, Zâtî'nin Bayezid Camii yakınındaki dükkânına giderek onun öğrencilerinden olmuştur. Hocası Üsküplü Riyâzî'den etkilenerek tasavvufa ilgi duymuştur. Halvetiye tarikatının Gülşeniye kolu şeyhi olan Hasan Zarifî Efendi'ye intisap etmiştir. Fazlî, Şehzade Mehmed'in sünnet düğünü için bir kaside yazarak bunu Zâtî'ye vermiştir. Zâtî ise bu kasideyi Kanunî Sultan Süleyman'a sunmuştur (937 / 1530). Bunun üzerine şair, Şehzade Mehmed'in divan kâtipliğini yapmıştır. Şehzade Mehmed'in ölümü üzerine 950 / 1543'te meşhur mersiyesini kaleme

[44] Orhan Kurtoğlu, *Zâtî Divanı (Gazeller Dışındaki Şiirler)*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017), 3-9.
[45] Kurtoğlu, *Zâtî Divanı (Gazeller Dışındaki Şiirler)*, 139-144.

almıştır. Şehzade Mustafa'nın divan kâtipliğini yapmış ve onun öldürülmesi üzerine Şehzade Mustafa için mersiye yazmıştır. Daha sonra Şehzade Selim'in 969 / 1562'de divan kâtipliğini yapmıştır. Fazlî, Şehzade Mustafa'ya sunduğu *Gül ü Bülbül* mesnevisi ile tanınmıştır. Kara Fazlî'nin Türkçeye hâkim bir şair olduğu bilinmektedir. Şair, divan kâtipliği yaparken birçok mektup yazmıştır. Şairin *Divan*'ı bulunmaktadır. *Nahlistân, Du'â-nâme* bilinen eserleridir.[46] *Tenhiyet-nâme* içerisinde Ahmed Çelebi'nin 954 / 1547'de Rumeli tımarlarına defterdar olması üzerine yazılan bir kaside yer almaktadır. Şair, Defterdar Ahmed Çelebi'ye bir kaside sunarak kendisini tebrik etmiştir. 34 beyitlik bu kaside methiye bölümüyle başlamaktadır. *Divan*'daki 31. kasidedir.[47]

1.2.5. Derzizâde Ulvî (ö. 993 / 1585)

Asıl adı Mehmed olan şairin İstanbullu olduğu ve Derzizâde namıyla anıldığı bilinmektedir. Doğum tarihi belli değildir. Ulvî, Manisa'da Şehzade II. Selim'in yanında kalarak ona intisap etmiştir. Ulvî'yi Turak Çelebi'nin himaye ettiği bilinmektedir. Sarayda bölük sipahiliği görevinde bulunur. Mülazım ve müderrislik yapmıştır. Himaye yoluyla çeşitli rütbeler alır. Sultan II. Selim'in ölümünden sonra 986 / 1579'daki büyük yangında evi yanmış ve şair çok sıkıntı çekmiştir. Sağlığı bozularak meyhanelerde gezmiştir. Ulvî, İstanbul'da 993 /1585 yılında vefat edince Galata Mezarlığı, Kanlı Kozlar'da defnedilir. Ulvî'nin *Divan*'ı bulunmaktadır.[48]

Kınalızâde Hasan Çelebi'ye göre Ulvî meyhanelerde gezmesi yüzünden divanını tertip edememiştir. *Divan*'ın birçok nüshası olmasına rağmen en kapsamlı nüshası Süleymaniye Kütüphanesindedir. Şair, sözlerindeki nükteyi rakiplerin anlayamayıp sade bulduklarını belirterek bu durumdan şikâyetçidir. III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in sünnet düğünü için yazılmış 50 beyitlik bir *Sûriye* kasidesi önemlidir. Ulvî, Bâkî tarzından etkilenmiştir. Kasideleri sanatlıdır. Şiirlerinde genellikle atasözleri ve deyimleri

[46] Hasan Aksoy, "Kara Fazlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 10 Ekim 2023).
[47] Mustafa Özkat, *Kara Fazlî'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 218-220.
[48] Vildan Özmen, *Derzizâde Ulvî Divanı'nın Tahlili* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 2-3.

kullanır.[49] Derzizâde Ulvî'nin *Divan*'ında Halep Defterdarı Halil Paşa için yazdığı bir kasidesi bulunmaktadır.[50]

1.2.6. Filibeli Vecdî (ö. 1008 / 1599)

Adı Abdurrahman Vecdî'dir. Şair, daha önce Bezmî mahlasını kullanmıştır. Âşık Çelebi'den mahlas isteyerek bir manzume yazmış ve sonra "Vecdî" mahlasını kullanmaya başlamıştır. Sofya kadısı Derviş Çelebi'nin oğludur. Dervişzâde Topal Kadı lakabıyla bilinir. Sultan III. Mehmed döneminin başlarında 1008 / 1599'da vefat etmiştir. Vecdî, iyi bir eğitim alarak Arapça ve Farsçayı şiir yazacak kadar iyi öğrenmiştir. Şairin müderris ve kadı olarak görev yaptığı bilinmektedir. Vecdî yaşamının çoğunda Balkanlar'da bulunmuştur. Şairin *Divan*'ında kaside yazdığı kişilere bakıldığında herkes tarafından sevildiği ve tanındığı görülmektedir. Sultan III. Murad, Sultan III. Mehmed, Sadrazam Sinan Paşa, Bostanzâde Mehmed Efendi, Sunullah Efendi, Kazasker Abdurrahman Efendi, Zeyrekzâde, Karaçelebizâde Hüsam Çelebi, Şeyhülislam Zekeriyya Efendi, Sadrazam Ferhad Paşa gibi birçok kişiye makam isteği, bazen de yeni görev dolayısıyla tebrik ya da hâlinden şikâyet etmek için şiir sunmuştur[51]. Vecdî'nin tespit edilebilen tek eseri *Divan*'ıdır. Şair, Defterdar Emir Efendi'ye bir kaside sunmuştur.[52]

1.2.7. Cinânî (ö. 1004 / 1595)

Asıl ismi Mustafa Çelebi'dir. III. Murad döneminin şairlerindendir. Gençlik yıllarını Bursa'da geçirmiştir. Eğitimine küçük yaşta başlamıştır. Üç dilde şiir söylemiştir. Hocası Muallimzâde Anadolu kazaskeridir. Onun kâtipliğini yapmıştır. Kassamlık ve müderrislik görevlerinde bulunan şair; İvaz Paşa Medresesinde müderrislik yaparken 1003 / 1595'te vefat etmiştir. Şair, mizahi yönü ağır basan bir meddahtır. Cinânî'nin kaynaklara göre âlim bir zat olduğu belirtilir. Türkçe, Arapça, Farsça şiir ve nesirler yazan şair; hat sanatı ile uğraşmıştır. Sade bir dile sahip olan şair, akıcı ve mahalli bir üslup ile

---

[49] Özmen, *Derzizâde Ulvî Divanı'nın Tahlili*, 6-7.
[50] İsmail Çetin, *Derzizâde Ulvî (Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divanının Tenkidli Metni)* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993), 113-115.
[51] Hasan Kavruk - Bahir Selçuk, *Filibeli Vecdî Divanı* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017), 5-7.
[52] Kavruk-Selçuk, *Filibeli Vecdî Divanı,* 23-24.

halk tabirleri kullanmıştır. Cinânî'nin mürettep bir *Divan*'ı vardır.[53] *Divan*'ında 41 kasidesi olup şair; Defterdar Hasan Efendi[54], Defterdar Emin Efendi[55] ve ismi verilmeyen bir defterdar için birer kaside yazmıştır.[56]

1.2.8. Sehî Bey (d. 880 / 1475-ö. 955 / 1548)

Sehî Bey, 880 / 1475 yılında Fatih Sultan Mehmed döneminde dünyaya gelmiştir. Edirneli'dir. Asıl adı belli değildir. Devşirme olarak bilinir. Şair, Necâtî Bey'in yanında yetişmiştir. Necâtî Bey ölene kadar yanından ayrılmamıştır. Kanunî Sultan Süleyman tahta çıkınca Sehî Bey kapıkulu sipahisi olmuştur. Şair, Kanunî'nin hizmetinde Manisa'da divan kâtipliği yapmıştır. 953 / 1546'da Edirne'de darü'l-hadisin mütevellisi olmuştur. Edirne'de bulunurken *Heşt Behişt*'i 945 / 1538'de yazdığı ve Kanunî Sultan Süleyman'a sunduğu bilinmektedir. *Heşt Behişt*, Anadolu'da yazılan ilk tezkire olması yönüyle önemli bir eserdir. Şair, iyi bir eğitim görmüştür. Şiirde üstadı Necâtî Bey'in üslubundan etkilenmiştir. *Divan*'ının dibacesinde Necâtî Bey'in izinden gittiğini belirtmiştir. Sehî Bey, 955 / 1548'de Edirne'de vefat etmiştir.[57] *Divan*'ında toplam 37 kasidesi olup şair, Defterdar İskender Çelebi ve Defterdar Mehmed/ Muhammed Bey'e bir kaside sunmuştur.[58]

1.2.9. Taşlıcalı Yahyâ (d. 891 / 1486-ö. 990 / 1582)

Şaire "Bey" denmesinin sebebi kendisine sancak beyliği verilmiş olmasıdır. Arnavut asıllı devşirmedir. Asker şairdir. 891 / 1486 yılı civarında doğduğu düşünülmektedir. İstanbul'da sipahi, yeniçeri, yayabaşı olur. Şeyhülislam Kemalpaşazâde, Kazasker Muhyiddin Çelebi, Kadrî Çelebi, İskender Çelebi, İshak Çelebi gibi ilim sahibi insanların yanında bulunarak onların bilgilerinden yararlanmıştır. Şair, Şehzade Mustafa'nın öldürülmesi üzerine mersiye yazmıştır. Yazdığı mersiye yüzünden sürgün edilerek görevleri elinden alınmış ve birçok sıkıntı çekmiştir. Şairin Zâtî, Rahmî ve Hayâlî ile

---

[53] Merve Artukoğlu, *Cinânî Divanında Sosyal Hayat* (İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 2-6.
[54] Cihan Okuyucu, *Cinânî Hayatı, Eserleri, Divanının Tenkidli Metni* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994), 110-112.
[55] Okuyucu, *Cinânî Hayatı, Eserleri, Divanının Tenkidli Metni,*128-132.
[56] Okuyucu, *Cinânî Hayatı, Eserleri, Divanının Tenkidli Metni*, 123-125.
[57] Müslüm Yılmaz, *Sehî Bey Divanı (İnceleme-Metin)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010),10-12.
[58] Hakan Yekbaş, *Sehî Bey Divanı* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2020), 95-98, 130-131.

latife söylediği bilinmektedir. 990 / 1582 yılında öldüğü kabul görmüştür. İzornik Sancağı'nda defnedilmiştir. Kanunî ile Bağdat seferine katılmıştır.[59]

Kaside ve gazelleri başarılıdır. Kasidelerinde yiğitlikle birlikle coşkulu bir üslup dikkat çekmektedir. Şairin musammatları ve şehrengizleri de dikkate değerdir. Şair, orijinal tasvirleri ve soyut-somut kavram zıtlığını çok yerde kullanır. Farklı konularda yazması Yahyâ Bey'i çağdaşlarından ayıran özelliklerindendir.[60] Hamse sahibidir. Defterdar İskender Çelebi'ye bir kaside sunmuştur.[61]

1.2.10. Gelibolulu Mustafa Âlî (d. 948 / 1541-ö. 1009 / 1600)

Mustafa Âlî Efendi, 948 / 1541'de Gelibolu'da dünyaya gelmiştir. Şair, medrese eğitimi görmüştür. İlk eseri *Mihr ü Mâh*'ı Şehzade Selim'e (Sultan II. Selim) sunarak ardından divan kâtibi olmuştur. Daha sonra Halep ve Şam'da divan kâtipliği yapmıştır. İstanbul'da bulunurken *Heft Meclis* eserini Sokullu Mehmed Paşa'ya sunmuştur. Zeamet yerine tekrar kendisine divan kâtipliği verilmiştir. Çabaları sonucunda Halep tımar defterdarlığına tayin edilen Mustafa Âlî, daha sonra Bağdat mal defterdarlığı yapmıştır. Erzurum hazine defterdarlığı görevinde bulunmuştur. Yeniçeri kâtipliği yapmıştır. Tarihçiliği ile şöhret kazanmıştır. 1009 / 1600'de Cidde sancak beyliği yaparken ölmüştür.[62]

Âlî'nin 4 Türkçe, 1 Farsça olmak üzere 5 divanı vardır. Şair, divan edebiyatının kurallarına göre şiir yazmak yerine daha serbest bir üslupla şiir kaleme aldığı için çağdaşı diğer şairler kadar çok tanınmamıştır. Divan şiirindeki mazmunları farklı şekilde kullandığı görülmektedir. İlk mahlası "Çeşmî" olup daha sonra "Âlî" mahlasını kullanmıştır. *Manzum Kırk Hadis Tercümesi* bulunmaktadır. *Künhü'l-Ahbâr* isimli tarih eseri de vardır.[63] Şairin tespit edilen *"Diger Kasîde Der-sıfat-ı Şeb Der-medh-i Şâhzâde*

[59] Esra Bozyiğit, *Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Nesre Çeviri-Sözlük)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 4-9.
[60] Bayram Ali Kaya, "Taşlıcalı Yahyâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 29 Ekim 2023).
[61] Mehmed Çavuşoğlu, *Divan, Yahyâ Bey (Taşlıcalı)* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2023), 90-93.
[62] Bekir Kütükoğlu, "Âlî Mustafa Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 29 Ekim 2023).
[63] Ömer Faruk Akün, "Âlî Mustafa Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 30 Ekim 2023).

ve Defterdâr-ı Û" başlığı ile adı verilmeyen bir defterdara yazılmış bir kasidesi vardır. Kasidenin içeriğine bakıldığında bu defterdarın Nihânî olduğu görülmektedir.[64]

1.2.11. Bağdatlı Rûhî (d. 941 / 1534-35-ö. 1014 / 1605)

Asıl adı Osman olan şairin Bağdat'ta 941 / 1534-35'te doğduğu düşünülmektedir. Babası aslen Rumelili olup daha sonra Bağdat'a yerleşen bir askerdir. Rûhî'nin şiirlerinden bir dönem sipahilik yaptığı ve askerlik mesleğinde ilerlediği ve kendisine bir kasabanın dirliğinin verildiği anlaşılmaktadır. Bağdat valisi olan paşalara bu dönemde kasideler sunmuştur. Esrar Dede; Rûhî'nin Mevlevi olduğunu, seyahat etmeyi sevdiğini söyler. Şairin İstanbul'a giderek bir süre Galata Mevlevihanesi'nde kaldığını, sonra Konya'da Mevlânâ Türbesi'ni ziyaret ederek Hicaz'a ve Şam'a gittiğini yazmaktadır. Şairin gezdiği yerlerde umduğunu bulamadığı şiirlerinden anlaşılmaktadır. Şair, seyahat ederek âlimlerle tanışmaya çalışmış ve onların takdirini kazanmak için gayret göstermiştir. Seyahatlerinin amacı maddi değildir. Herhangi bir makam beklentisi içinde olmadan kendisini geliştirmek istemiştir. Şiirlerinde dolaştığı yerlerde karşılaştığı insanların şahsiyetlerinden bahsederek riyakârlık eden, rüşvet alan kadı, bey gibi devlet adamlarından bahsetmiştir. Şair, kendi talihinden sık sık şikâyet etmiştir. Rûhî, çeşitli sıkıntılarla geçen hayatına Şam'da 1013 / 1605'te veda etmiştir. Şair, iyi bir eğitim görmüştür. Sade ve akıcı bir dil kullanmıştır.[65]

Toplumsal olay ve sorunları kendine özel bir üslupla eleştirerek ifade etmiştir. Bağdatlı Rûhî, esas şöhretini sosyal meselelerden bahsettiği 17 bentlik terkib-i bend ile kazanmıştır. Bu manzumenin önemi; sosyal dengesizliklerden, çıkarcı kişilerin özelliklerinden, adaletsizliklerden bahsetmesidir. Terkib-i bend, hiciv türünün önemli bir eseri olarak kabul edilmektedir.[66] Bağdatlı Rûhî'nin *Divan*'ı 1287 / 1870 yılında İstanbul'da basılmıştır. Eserde yirmiye yakın kaside vardır. Şair, Bağdat defterdarları olan Ali Efendi için bir, Feyzî Efendi için bir kaside yazmıştır.[67]

---

[64] İ. Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018), 132-134.
[65] İbrahim Ethem Buyruk, *Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Sosyal Hayat* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 5-8.
[66] Buyruk, *Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Sosyal Hayat,* 9.
[67] Coşkun Ak, *Bağdatlı Rûhî Divanı, Karşılaştırmalı Metin* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2001), 1/ 124-129.

1.2.12. Usûlî (ö. 945 / 1538)

Usûlî, Vardar Yenicesi'nde doğmuştur. Şehir, bugün Yunanistan'da bulunmaktadır. Şairin Mısır'da İbrahim Gülşenî'ye intisap ettiği bilinmektedir. Usûlî, Kahire'de şeyhi İbrahim Gülşenî'nin yanında bir dönem hizmet ettikten sonra şeyhinin ölümü üzerine 940 / 1533'te Vardar Yenicesi'ne geri dönerek Gülşenilik tarikatını bu topraklarda tanıtmıştır. Şair buradaki hayatını artık derviş gibi yaşamıştır. Evrenosoğullarından olan Abdî Bey'in yardımıyla hayatını sürdürmüştür. Usûlî, Abdî Bey ile Rumeli'de birkaç şehri seyahat etmiştir. Şair, 945 / 1538 yılında vefat etmiştir. Usûlî; bir derviş gibi mütevazı, kadere kendisini teslim etmiş, rind bir şairdir.[68]

Usûlî Divanı, tasavvuf içerikli şiirleri ve hece ölçüsüyle yazılan âşık tarzı şiirleri bir arada içermesi yönüyle farklı bir örnektir. *Divan*'da aruz ve hece ölçüsüyle yazılmış şiirler bulunmaktadır.[69] Usûlî, Defterdar İskender Çelebi'ye bir kaside sunmuştur.[70]

1.2.13. Veysî (d. 968 / 1561-ö. 1038 / 1628)

Şair, 969 / 1561-62 yılında Alaşehir'de dünyaya gelmiştir. Asıl adı Üveys'tir. Nesirde yaşadığı dönemde önder olarak kabul edilir. Şair, İstanbul'da büyümüş ve iyi bir tahsil görmüştür. Şiirinden daha çok nesirleriyle tanınır. Veysî, fakirlikten dolayı sıkıntı çekmiş ve daha sonra Mısır'da Beni-Haram'da ve Üsküp'te kadılık yapmıştır. Şair, 24 yılda yedi defa kadı olarak göreve getirilmiştir. Veysî, Üsküp'te 1037 / 1628 yılında vefat etmiştir. Nesir yazılarında sanatlı bir üslup kullanmıştır. Kasidelerde, devletin önemli şahsiyetlerini övmüştür. Veysî; İslam tarihi, tasavvuf, hadis, Fars ve Arap edebiyatı alanlarında yeterli bilgiye sahiptir. Şairin *Divan*'ında 26 kasidesi vardır. Üzerinde çokça durulan ve Veysî'ye ait olup olmadığı tartışılan *İstanbul Kasidesi*'nde keskinlik ve cesaretle yazılan hicivlerde şair yaşadıklarından şikâyet etmektedir. Hz. Peygamber'in hayatını anlatan siyer kitabı meşhurdur.[71] Şiirlerinin konusu doğa, aşktır. Hikemî tarzı benimseyen eleştirel bir üsluba sahip olan şairin dilinin gazellerinde sade olduğu görülmektedir. *Hâb-nâme* adlı eserinde zamanındaki toplumsal sorunları dile getirmiştir.

---

[68] Mustafa İsen, *Usûlî Divanı* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020), 17-26.
[69] İsen, *Usûlî Divanı*, 33.
[70] İsen, *Usûlî Divanı*, 96-100.
[71] Sevinj Musayeva, *Şehâdet-nâme, Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin)* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yuksek Lisans Tezi, 2015), 9-19.

Eserde Büyük İskender ve Sultan I. Ahmed'in rüyada konuşmaları anlatılmıştır.[72] *Divan*'ı bulunan Veysî, eserinde Defterdar Ahmed Paşa'ya bir kaside sunmuştur.[73]

1.2.14. Süheylî (d. 970 / 1562-ö. 1042 / 1632)

Şairin asıl adı Ahmed'dir. Babasının Hemdem Ketküdâ olduğu bilinmektedir. Şam'da doğan şair burada eğitim görmüştür. Babasının memuriyeti sebebiyle İstanbul'a gelen Süheylî'nin hamisi Cafer Paşa'dır. Halep muhasebeciliği ile Mısır'da divan katipliği yapmıştır. Babasının ölümünden sonra Cafer Paşa ve Cerrah Mehmed Paşaların görevden alınmasından sonra nikris hastalığı olan şair Şam'a dönmek zorunda kalmıştır. Şairin mensur ve manzum eserleri bulunmaktadır. 993 / 1585 yılındaki Tebriz seferinde tarih yazıcılığı yapmıştır. *"Târîh-i Şâhî"* (1000 / 1591 / 92) adındaki ilk eseri münşî olduğunu göstermektedir. Şairlikten önce hikâye ve tarih yazıcılığı ile tanınmıştır. "*Acâ'ibü'l-Me'âsir ve Garâ'ibü'n-Nevâdir"* isimli mensur eseri 204 hikâyeden meydana gelmiştir. Şairin *Divan*'ı bulunmaktadır. Kasideleriyle şairlikteki yeteneğini ispatlamaya çalıştığını dile getirmiştir. "*Fezâil-i Şam", "Münşeat"* isimli eserleri bulunmaktadır. Kesin olmamakla birlikte şairin 1042 / 1632 yılından sonra vefat ettiği düşünülmektedir.[74] Süheylî, Defterdar Mahmud Efendi için bir kaside yazmıştır.[75]

1.2.15. Cevrî (d. 1003 / 1595-ö. 1064 / 1654)

Cevrî, İstanbul'da doğmuştur. Asıl adı İbrahim'dir. 1003 / 1595'te doğduğu düşünülmektedir. Cevrî Çelebi, Cevrî Dede, Cevrî İbrahim Çelebi adlarıyla bilinmektedir. Şair, iyi bir eğitim görmüştür. Mevlevi tekkelerinde bulunmuştur. İyi bir hattat olan Cevrî, hat sanatını Yenikapı Mevlevihane'sinde bulunan Mevlevi bir hat ustasından öğrenmiştir. *Şeh-nâme*, *Künhü'l-ahbâr* ve *Târîh-i Vassâf* gibi kitapları istinsah ederek karşılığında kazandıklarıyla hayatını sürdürmüştür. Cevrî, şiirlerinde aşk ve aklı konuşturarak dervişlikten bahsetmiştir. Şair, Divanıhümayun kâtipliği yapmıştır. Nef'î ve Bâkî'den etkilenmiştir. Şair, 1064 / 1654'te vefat etmiştir. Şair *Mu'ammâ Risâlesi, Müfredât-ı Tıb Manzûmesi, Cevrî Tarihi, Terceme-i Ahvâl-i Hâce Hâfız-ı Şîrâzî,*

[72] Bayram Ali Kaya, "Veysî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 12.02.2024).
[73] Zehra Toska, *Veysî Divanı (Hayatı, Eserleri, Kişiliği)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1985), 131-133.
[74] Esat Harmancı, *Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethudâ Divan* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2007). 13-20.
[75] Harmancı, *Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethudâ Divan,* 128-130.

Terceme-i Şeh-nâme-i Firdevsî-i Tûsî, Terceme-i Pend-i Attâr isimli mensur, manzum birçok eser kaleme almıştır. Cevrî, hayatını yazarak kazanan bir şairdir.[76] Cevrî, *Divan*'ında Salih Paşa için biri defterdar biri de sadrazam olması üzere yazdığı iki kaside vardır.[77] Şair, Defterdar İbrahim Paşa için bir kaside yazmıştır.[78]

1.2.16. Kelâmî (ö. 1003-1004 / 1595-1596)

Asıl adı Cihan Dede'dir. Kerbelalı'dır. Doğum tarihi belli değildir. Şair uzun yaşamıştır. Bağdatlı Rûhî'nin Kelâmî için yazdığı "dedemün" redifli kasidesinde şairin kulaklarının iyi işitmediği ve ellerinin tutmadığı gibi yaşlılık belirtilerini tarif etmiştir. Buna göre şairin uzun yaşadığı anlaşılmaktadır. Şair, 1003-1004 / 1595-96'da vefat etmiştir. Şairin Farsça şiirlerinin bulunması onun Farsça eğitimi aldığını göstermektedir. Şair, Hz. Hüseyin dergâhına bağlı olan Abdâlân-ı Rûm Tekkesi'nde Hüseyin Dede'nin hizmetine girmiş ve dergâhın ileri gelenleriyle tanışmak için Acem'e gitmiştir. Kelâmî, dergâhta iyi bir şekilde tasavvuf eğitimi almıştır. Şairin Irak'ta valilik yaptığı ve birçok paşadan ihsanlar gördüğü bilinmektedir. Şiirlerinden bir dönem Hicaz'a gittiği de anlaşılmaktadır. Kelâmî, Abdâlân-ı Rûm tekkesinde şeyh olmuştur. Mutasavvıf ve rind-meşrep bir şairdir. Bağdatlı Rûhî üzerinde etkili olmuştur.[79] Kelâmî'nin *Divan*'ında 34 kasidesi vardır. Irak Defterdarı İbrahim Bey'in Kerbela'ya teşrif etmesi üzerine "kalemün" redifli bir kaside yazar.[80]

1.3. XVII. Yüzyılda Defterdarlara Kaside Yazan Şairler

1.3.1. Beyânî (d. 1008 / 1600-ö. 1664- 65 / 1074)

Şairin adı Ahmed'dir. Beyânî, bugün Afyon'a bağlı olan ilçe, eskiden Germiyan vilayetine bağlı kasaba olarak bilinen Şuhut'ta 1008-1018 / 1600-1610 arasında bir yılda doğduğu tahmin edilmektedir. Beyânî, ilk tahsilini Bursa'da aldıktan sonra tahsiline İstanbul'da devam etmiştir. Beyânî, medrese eğitiminin ardından müderrislik yapmıştır.

---

[76]Abdullah Ömer Şimşek, *Cevrî'nin 111-166 ıncı Gazellerinden 200 Beyit Şerhi* (Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 3-4.
[77] Hüseyin Ayan, *Cevrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1981), 95-100.
[78] Ayan, *Cevrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli,* 155-156.
[79] Mustafa Karlıtepe, *Kelâmî Divanı* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 1-4.
[80] Karlıtepe, *Kelâmî Divanı*, 182-184.

Şairin kadı olarak çeşitli yerlerde bulunduğu bilinmektedir. Beyânî; mütevazı, dindar ve itikatlı bir şairdir. Şair, 1075 / 1664 veya 1076 / 1665 yılında İstanbul'da ölmüştür. Şairin şiirlerine bakılınca saltanatına şahit olduğu Osmanlı padişahlarından sadece Sultan İbrahim [saltanatı: 1050-1058 / 1640-1648]'e kaside yazmıştır. Şair, genel olarak akıcı bir üslup kullanmıştır. Şiirlerinin bulunduğu *Divan*'ından başka bilinen bir eseri yoktur.[81] Şair, Defterdar Mehmed Paşa'ya bir kaside sunmuştur.[82]

1.3.2. Fehîm-i Kadîm (d. 1036 / 1627-ö. 1057-1058 / 1647-1648)

Asıl adı Mustafa'dır. Şair kendisiyle aynı mahlası kullanan Süleyman Fehîm ile karıştırılmamalıdır. Bu sebeple kendisi "kadim" veya babasının mesleği sebebiyle "Uncuzâde" olarak anılmıştır. Kaynaklarda şairin 1037 / 1627'de doğduğu belirtilmiştir. Henüz 10 yaşında iken Örfî-i Şirâzî'nin *Divan*'ını istinsah ettiği bilinmektedir. Fehîm, İstanbul'da bir müddet kâtiplik yapmış ve ardından Kudüs, Mekke, Medine ve Edirne'ye gitmiştir. Daha sonra Mısır'da vali olarak görevlendirilen Eyüp Paşa'nın maiyetinde 1054 / 1644 yılında Mısır'a giderek Eyüp Paşa'ya kâtiplik yapmıştır. Şair, bir süre sonra Paşa'nın gözünden düşünce Mısır hazinesini İstanbul'a taşıyan bir kafileye katılarak İstanbul'a gitmek üzere yola çıkmıştır. Sıtma ya da veba hastalığı sebebiyle İstanbul'a gidemeden yolda Konya'da hayatını kaybetmiştir. 1057 / 1647 veya 1058 / 1648 yılında öldüğü belirlenmiştir. Şairin şiirlerinde Sebk-i Hindî akımının etkisi bulunmaktadır. Fehîm'in şiirleri acı, karamsar ruh hâli, düş kırıklığı, umutsuzluk gibi yoğun duygular içermektedir. Fehîm'in şiirinin bu denli karamsarlık içermesinin asıl sebebi şahsi hayatıdır. Fehîm, İstanbul'dan Mısır'a gidince çektiği sıkıntıları ve talihsizlikleri hayatından şikâyet ederek şiirlerinde anlatmıştır.[83] Şair, *Divan*'ında defter emini Avnî Efendi için bir kaside yazmıştır.[84]

---

[81] Fatih Başpınar, *17. Yüzyıl Şairlerinden Beyânî'nin Divan'ı İnceleme-Tenkitli Metin* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 1-6.
[82] Başpınar, *17. Yüzyıl Şairlerinden Beyânî'nin Divan'ı İnceleme-Tenkitli Metin,* 166-167.
[83] Mehmet Ünal-Mehmet Pektaş, "Fehîm-i Kadîm'in Şiirlerinde Gurbet", *Sdü Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 31 (Nisan 2014), 100-108.
[84] Tahir Üzgör, *Fehîm-i Kadîm Divanı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1985), 142-145.

1.3.3. Nâ'ilî-i Kadîm (d. 1017-1020 / 1608-1611-ö. 1077 / 1666)

Nâ'ilî, İstanbullu olup asıl adı Mustafa'dır. Doğum tarihi kesin değildir. Kasidelerinden 1017-1020 / 1608-1611 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Çelebi olarak kendisinden bahsedilmesinin sebebi medreseyi bitirmemiş olmasıdır. Şairin zamanının önemli hocalarından ders alarak iyi Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Nâ'ilî kendi kendini yetiştiren bir şairdir. Gençlik yıllarında babasının görev yaptığı Maden Kalemi'nde memur olarak çalışmıştır. Zamanla kalemde yükselerek başhalifelik yapmıştır. Nâ'ilî, kalemdeki kâtipliğiyle geçimini sürdürmüştür. Sıkıntı ve fakirlik içinde memur olarak yaşamıştır. Bu sebeple neredeyse bütün kasidelerinde yaşadığı hayattan şikâyet ederek kendisine yardım edecek bir hami aradığı anlaşılmaktadır. Padişah, sadrazam, şeyhülislam, vezir, defterdar gibi devlet büyüklerine kasideler sunmuş ve yardım istemiştir. Şair, Sadrazam Salih Paşa ile Defterdar Mehmed Paşa ile yakınlaşarak onlardan yardım almıştır. Şairin bu kişilere sunduğu kasidelerde bu durum açıkça gözükmektedir. Nâ'ilî, 55-60 yaşlarında 1077 / 1666 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.[85]

Şairin bilinen tek eseri *Divan*'ıdır. Henüz yaşarken şiirlerini bir divanda toplamıştır. Nâ'ilî'nin şiirlerinde Sebk-i Hindî akımının özellikleri yer almaktadır. Şiirleri derin mübalağa ile doludur. Mübalağanın yoğunluğu şiirlerinin anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Hayali, gerçekten ve anlamı, sözden önemli olarak gördüğü şiirlerinden anlaşılmaktadır. Nâ'ilî, şiirin konusunu dış dünyadan daha çok insan ruhuna yaklaştırmıştır. Kullanılan alışılmış mazmunları yetersiz bularak yeni mazmunlar arayıp bulmaya ihtiyaç duymuştur. Bu sebeple Nâ'ilî'nin şiirleri önceden kullanılmamış yeni mazmunlarla süslüdür.[86] Nâ'ilî, *Divan*'ında Defterdar İsmail Paşa için bir[87], Defterdar Hattat Mehmed Paşa için bir[88], Defterdar Mustafa Paşazâde Mehmed Paşa için bir[89], Defterdar Ahmed Paşa için iki[90], Defterdar Hafız Mehmed Efendi için bir[91] kaside sunmuştur.

[85] Haluk İpekten, *Nâ'ilî-i Kadîm Divan* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2019), 2-3.
[86] İpekten, *Nâ'ilî-i Kadîm Divan*, 4.
[87] İpekten, *Nâ'ilî-i Kadîm Divan*, 156-160.
[88] İpekten, *Nâ'ilî-i Kadîm Divan*, 161-164.
[89] İpekten, *Nâ'ilî-i Kadîm Divan*, 165-169.
[90] İpekten, *Nâ'ilî-i Kadîm Divan*, 213-217, 231-233.
[91] İpekten, *Nâ'ilî-i Kadîm Divan*, 189-193.

1.3.4. Siyâhî Mustafa Dede (ö. 1122 / 1710)

Şairin adı tezkirelerde Siyâhî Mustafa Dede, Siyâhî-i Mevlevî, Siyâhî-i Diger ve Hazret-i Siyâhî Mustafa Dede olarak geçmektedir. Kıbrıslı'dır. Mahlasının Siyâhî oluşuyla ilgili olarak validesinin Habeşistan köklerine dayandığını ve Mustafa Dede'nin de siyah yüzlü olduğu bilgisi Mehmed Siraceddin tarafından verilmiştir. Şairin Mevlevi olduğu ve Mevlânâ'nın yolunu benimsediği bilinmektedir. Lefkoşe Mevlevihanesi şeyhi olan Daniş Ali Dede'ye hizmet ederek ondan *Mesnevi* dersi almasının ardından Ali Dede'nin Kudüs şeyhliğine tayin edilmesi üzerine onun yerine Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhi olmuş ve onun sohbetlerini devam ettirmiştir. Bir süre sonra Gelibolu şeyhliğine tayin edilmiştir.[92]

Lefkoşa'da 1122 / 1710 yılında hayatını kaybederek Lefkoşa Mevlevihanesi'ne defnedilmiştir. Bazı kaynaklar şairin 1123 / 1711 yılında öldüğünü yazmaktadır. Şair, Sebk-i Hindî akımından etkilenmiştir. Esrar Dede, tezkiresinde şairin arifane ve şairane şiirler yazdığını belirtmiştir. Şairin bilinen tek eseri Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan *Divan*'ıdır. *Divan*'da 27 kaside, 23 tarih, 1 müseddes, 1 tahmis, 81 gazel, 1 müstezat bulunmaktadır.[93] Siyâhî Mustafa Dede, Defterdar Mahmud Efendi için bir kaside yazmıştır.[94]

1.3.5. Ahmed Nâmî (d. 1009 / 1600-ö. 1084 / 1673)

Şairin asıl adı Ahmed'dir. 1009 / 1600 yılında doğmuştur. Memleketi Niğde'dir. Kaynaklarda çocukluğu, gençlik yılları ve ailesi hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Şairin medrese tahsili aldığı bilinmektedir. Maddi sıkıntı çekmediği ve iyi bir aile yaşamı sürdürdüğü şiirlerinden anlaşılmaktadır. Dönemin sadrazamlarından Köprülü Mehmed Paşa, Murad Paşa, Kenan Paşa, Kara Mustafa Paşa ve Tayyar Mehmed Paşa gibi devlet adamları yoluyla padişahlara ulaşmaya çalışmıştır. Bu çaba kasidelerinde açıkça görülmektedir. Muid Ahmed Efendi, Bolulu Mustafa Efendi gibi zamanında yaşayan önemli şeyhülislamlara kasideler sunarak onlardan yardım almıştır. Konya, Niğde, Balıkesir gibi şehirlerde ve bazı kasabalarda kadılık ve müderrislik yapmıştır. Şair, görevinden alındıktan sonra bir Nakşî tekkesinde kalarak burada yaşamıştır. 1084 /

[92] Gülşah Cangöz, *Siyâhî Dede Divanı* (Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 17-18.
[93] Cangöz, *Siyâhî Dede Divanı*, 19-24.
[94] Cangöz, *Siyâhî Dede Divanı,* 112-117.

1673'te vefat etmiştir. Nâmî, ılımlı kişiliği ile sosyal ilişkilerinde çevresi tarafından kabul edilen ve sevilen bir şair olmuştur. Birçok tarih kıtası yazmıştır. Tarih düşürme konusunda kabiliyetlidir.[95]

Ahmed Nâmî'nin *Divan*'ı hacimlidir. Şair, *Divan*'ını Hüsn-i Mecâzî ve Hüsn-i Hakîkî diye ikiye ayırmıştır. Bu ayrımı yapmasında kendisini tamamen tasavvufa vermesi ve bir Nakşibendî tekkesine kapanması etkili olmuştur. Nâmî'nin şiirlerinde insan sevgisiyle birlikte tabiat sevgisi de görülmektedir.[96] Şair, *Divan*'ında Defterdar Murad Paşa'ya bir kaside yazmıştır.[97]

1.4. XVIII. Yüzyılda Defterdarlara Kaside Yazan Şairler

1.4.1. Lebîb (d. 1107 / 1695-ö. 1182 / 1768)

Lebîb, 1107 / 1695'te Diyarbakır'da doğmuştur. Neredeyse ömrünün tamamını bu şehirde geçirmiştir. Lebîb'in kendi adı Hüseyin Abdulgafur'dur. Şairin mahlası "akıllı, zeki, fatin, akıl ve zekâ sâhibi" gibi anlamlara gelir. Yaklaşık yirmi yıl Diyarbakır'da müftülük yapmıştır. Bir müddet eğitim için İstanbul'da bulunmuş ve medresede iyi bir eğitim görmüştür. Şair, bütün maddi sıkıntılarına rağmen dindarlığı bırakmayarak bir müddet sonra kaderine razı olmuştur. Bütün yaşadıklarını bir imtihan olarak değerlendirmiştir. Maaşını alamadığı zamanlarda hâlinden şikâyet etmiştir. Çok istese de sağlığı ve maddi durumu hacca gitmesine engel olmuştur. Lebîb, âmâ bir şairdir. Hayatının son zamanlarını sıkıntı içinde geçiren şair, 1182 / 1768 yılında vefat etmiş ve Rum (Urfa) Kapısı dışında bulunan kabristana gömülmüştür.[98] Lebîb'in *Divan*'ında Defterdar Ramî Paşazâde Mustafa Bey için yazılmış bir kaside bulunmaktadır.[99]

[95] Ahmet Yenikale, *Ahmed Nâmî Divanı* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017), 8-11.
[96] Yenikale, *Ahmed Nâmî Divanı*, 12-14.
[97] Yenikale, *Ahmed Nâmî Divanı*, 87-91.
[98] Orhan Kurtoğlu. *Lebîb Divanı* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017), 5-9.
[99] Kurtoğlu, *Lebîb Divanı*, 103-110.

1.4.2. Sünbülzâde Vehbî (d. 1130 / 1718-ö. 1224 / 1809)

Sünbülzâde Vehbî, 1130 / 1718'de Maraş'ta doğmuştur. Asıl adının Mehmed bin Raşid bin Mehmed olduğu bilinmektedir. Vehbî, Maraş'ta eğitim aldıktan sonra İstanbul'a gelerek burada kadılık yapmıştır. Devlet adamlarına sunduğu gazel ve kasideler sayesinde Rumeli ve Anadolu'nun birçok yerinde kadılık yapmıştır. Eflak, Boğdan, Siroz'da bulunmuştur. Sünbülzâde, nikris hastalığına yakalanmıştır. Yatağa mahkûm kalarak 7 yılın sonunda, 1224 / 1809'da İstanbul'da hayata veda etmiştir. *Nuhbe* adlı eseriyle Arapça, *Tuhfe* adlı eserleriyle de Farsça bilgisini göstermiştir. Şiirlerinde Nedîm etkisi görülse de onun kadar coşkulu bir üslubu yoktur. Şairin şiirleri mahalli anlayışla yazılmış kelimeler içermektedir. Vehbî'nin rindane, âşıkane ve hikemî tarzda şiir yazdığı görülmektedir. Sünbülzâde Vehbî, ilim yönünden güçlü olsa da başına buyruk bir yaşayışı olması sebebiyle tüm kabiliyetini gösterememiştir. Gazelleri, kasidelerine göre daha başarılı kabul edilmiştir. Kasideleri uzundur. Sultan III. Ahmed ve Sultan III. Selim gibi padişahlar hamiliğini üstlenmiştir. Bu sayede şair, edebiyat yaşamını sürdürmüştür.[100] Şiirlerinin dili genel olarak sadedir. Şair, manzum tarih düşürme konusunda başarılıdır. Vehbî, iham sanatını iyi derecede kullanarak okuyucularını düşündürmek istediği görülmektedir.[101] Vehbî, İstanbul defterdarı Hilmî Paşa için bir[102], Yenişehir defterdarı Osman Paşa için bir kaside yazmıştır.[103]

1.4.3. Seyyid Vehbî (d. 1084 / 1674-ö. 1148 / 1736)

Asıl adı Hüseyin olup İstanbul'da doğmuştur. Vehbî'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. 1084 / 1674 yılın doğduğu düşünülmektedir. Vehbî'nin lakabı, Hz. Hüseyin'in soyundan olduğu için Seyyid'dir. Önce "Hüsâmî" mahlasını sonra hocası Mirzazâde Ahmed Neylî'nin verdiği "Vehbî" mahlasını kullanmıştır. Vehbî, döneminin tanınan âlimlerinden Mirzazâde Şeyh Mehmed Efendi'den ders almıştır. Kazasker Abdülbakî Ârif Efendi'den hat derslerine devam etmiştir. Önemli devlet adamlarına mektupçuluk, tezkirecilik ve kassamlık görevlerinde bulunmuştur. Daha sonra mülazım olmuştur. 1122 / 1711'deki Moskova seferinde yazdığı kaside ve tarihler, Sultan III.

---

[100] Bilal Elbir, Merve Yorulmaz Kahve, "Sünbülzâde Vehbi Divanı'nda Yer Adlarının Kullanımı", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 4/13 (2017), 512-513.
[101] Ahmet Yenikale, *Sünbülzâde Vehbî Divanı* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017), 13-14.
[102] Yenikale, *Sünbülzâde Vehbî Divanı,* 261.
[103] Yenikale, *Sünbülzâde Vehbî Divanı,* 281-282.

Ahmed tarafından beğenilmiştir.[104] Vehbî, Sahn-ı Semân müderrisi olarak görev yapmıştır. Sultan III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğünü için *Sûr-nâme* yazmıştır. Vehbî'nin Damad İbrahim Paşa'nın kurduğu Tercüme Komisyonu'na katıldıktan sonra Halep'te naiplik yaptığı bilinmektedir. Şair, Sultan III. Ahmed ve Damad İbrahim Paşa'nın himayesini elde etmiştir. Kayseri, Manisa ve Halep mevleviyetlerinde çalışmıştır. Vehbî, 1147 / 1735'te hac görevini yerine getirdikten sonra Halep'ten ayrılmış ve İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da hastalanarak 1148 / 1736'da hayatını kaybetmiştir. Birçok nüshası olan mürettep bir *Divan*'ı bulunmaktadır. Şair, nesib ya da teşbib bölümleri bulunmayan kasideler yazmıştır. Fahriye bölümüyle başlayan kasideleri de bulunmaktadır. Kasidelerinde tahkiyevi üslup bulunmaktadır.[105] Şair, Defterdar İzzet Ali Paşa'ya bir kaside sunmuştur.[106]

1.4.4. Sabrî Seyyid Mehmed Emin (d. 1182 / 1768-ö. 1228 / 1813)

Mehmed Emin Sabrî Efendi 1182 / 1768'de Mora'nın Anabolu kasabasında doğmuştur. Lakabı "Karayılanzâde"dir. Mahlası Sabrî'dir. Çocukken geçirdiği çiçek hastalığı sebebiyle gözlerini kaybetmiştir. Şair, hayatını Mora'da geçirmiştir. Sabrî, yaşadığı dönemde nakîbü'l-eşrâflık görevi yapmıştır. Bu görevde peygamber hanedanının her türlü haklarını korunarak ölüm, doğum gibi olaylar kaydedilirdi. Şair, yaşadığı dönemde Mora Valisi olan Merhum Veli Paşa, Vezir Seyyid Mustafa Paşa, Kaptan-ı Derya Merhum Gazi Paşa, Mora Valisi Mehmed Paşa gibi Mora'nın devlet adamları için kasideler yazmıştır.[107] Sabrî'nin şiirlerinde Nedîmâne söyleyiş dikkat çekmektedir. Şiirlerini oldukça sade, açık, samimi ve akıcı bir şekilde yazmıştır. Bu sebeple gazelleri Nedîm'in gazellerine benzetilir. Şairin kasidelerinde kullandığı dil ağır olup fahriye bölümüne önem verilmiştir.[108] Şairin fazla deyim kullandığı görülmektedir. Ölümünden 60 sene sonra Esad Efendi Kütüphanesinde kısaltılmış olan *Divan*'ı bulunmuştur.[109] Şair, Defterdar Ali Efendi için üç kaside yazmıştır.[110]

---

[104] Özlem Düzlü, *Seyyîd Vehbî Divanı'na Göre 18. Asırda Osmanlılarda Sosyal Hayat* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 7-9.
[105] Düzlü, *Seyyîd Vehbî Divanı'na Göre 18.Asırda Osmanlılarda Sosyal Hayat*, 9-10.
[106] Hamit Dikmen, *Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırmalı Metni* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991), 253.
[107] Handan Belli, *Sabrî (Seyyid Mehmed Emin) Divanı* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2022), 2-3.
[108] Belli, *Sabrî (Seyyid Mehmed Emin) Divanı*, 8.
[109] Belli, *Sabrî (Seyyid Mehmed Emin) Divanı*, 9-13.
[110] Belli, *Sabrî (Seyyid Mehmed Emin) Divanı*, 64-73

1.4.5. Sabîh (ö. 1198 / 1783)

Asıl adı Ahmed olan Sabîh, İstanbul Kumkapı'da dünyaya gelmiştir. Müderris ve müneccimbaşı olan erkek kardeşi Abdullah Efendi'nin sayesinde iyi eğitim görerek Farsçayı ve Arapçayı öğrenmiştir. Nakşibendî şeyhi olarak bilinen Tokatlı Mehmed Emin Efendi'nin yanında bulunmuştur. Sultan III. Mustafa'nın isteğiyle önce Galata Gümrüğü kâtibi ardından da buranın başkâtipliğine getirilmiştir. Başkâtip olarak çalışırken 1198 / 1783'te hayata veda etmiştir. Sabîh Ahmed Efendi'nin mezarı Üskürdar'da bulunmaktadır. Şairin *Divan*'ı bulunmaktadır. *Divan*'ında 15 kasidesi vardır. Şair, inşa ve şiirde başarılı kabul edilmiştir. Nâbî gibi birkaç şaire nazireler yazdığı bilinmektedir. Sabîh'in dili genel olarak ağırdır. Tarih kıtaları ve kasideleri başarılı olan şairin tarih kıtaları ve gazelleri sade olarak kabul edilebilir. Şair, yeni mazmunları da başarılı bir şekilde kullanmıştır.[111] Şairin *Divan*'ında Defterdar Halîmî Mustafa Efendi için yazılan beş kaside vardır.[112]

1.4.6. Sâlik Efendi (d. 1129 / 1717)

Sâlik, İstanbul Kasımpaşa'da 1129 / 1717'de doğmuştur. Kasımpaşalı Sâlik Efendi olarak bilinmektedir. Şair, uzun süre boyunca Şam ve Halep'te yaşamış ve divan kâtipliği yapmıştır. Şiirlerinde gurbette olmanın zorluğundan bahsetmiştir. Sâlik Efendi'nin yaşamı maddi zorluklarla geçmiştir. Şairin şiirlerinde bu durumdan şikâyetçi olduğu görülmektedir. *Divan*'ını 1150 / 1737'de toplamıştır. 85 yaşın üzerinde öldüğü tahmin edilmektedir. *Divan*'ında toplam 64 kasidesi vardır. Buna rağmen döneminde çok tanınmamıştır. Şiirlerinde Sebk-i Hindî etkisiyle dilinin ağır olduğu görülmektedir. Divan kâtibi İbrahim Paşazâde'ye bağlanmış ve sayesinde itibar görmüştür. İbrahim Paşa onu himaye etmiştir. Sâlik Efendi, Defterdar Behçet Efendi'den de yardım ve himaye görmüştür.[113] Şair, *Divan*'ında Defterdar Atıf Efendi için üç[114], Behçet Efendi için on bir[115], Halîmî Efendi için iki kaside[116] Kâmil Ahmed Efendi için bir kaside[117] yazmıştır.

---

[111] *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, "Sabîh Ahmed Efendi" (Erişim 2 Ekim 2023).
[112] Vicdan Özdingiş, *Sabîh Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divan'ının Tenkidli Metni* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998), 306-327.
[113] Müzahir Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan'ının Tenkitli Metni ve İncelemesi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998), 5-9.
[114] Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı,* 248-257.
[115] Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı,* 274-297. 308-310. 320-321.
[116] Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı,* 299-304.
[117] Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı,* 225-227.

1.4.7. Haşmet (d. 1720-30-ö. 1768)

Şairin İstanbul'da 1132-1142 / 1720-1730 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Asıl adı Mehmed olan şair, Râgıb Paşa ile yakın ilişki içinde olmuştur. Râgıb Paşa'nın meclislerinde bulunmuş ve dostluğunu kazanmıştır. İlk eğitimini Yenişehirli Kazasker, müderris, molla olan babası Abbâs Ebu'l-Hayr Efendi'den aldıktan sonra medreseye devam etmiştir. Burada iyi düzeyde Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Şeyhülislam Kara Halilzâde Mehmed Said Efendi'ye şiirler sunmuştur ve bunun sonucunda mülazım olduktan sonra medreselerde müderrislik yapmıştır. Müderrisliklerde dereceler alarak önce İstinye'de babasının yanında kalarak sonra Bursa'ya (1172 / 1759), daha sonra İzmir'e sürülmüştür.[118]

İstinye, Bursa, İzmir, Rodos gibi şehirlerde yaşayan şair; 1181 / 1768 yılında Rodos'ta hayatını kaybetmiştir. Şairin iyi ok atarak başarılı bir şekilde kılıç ve tüfek kullandığı bilinmektedir. Bursa'da altı yıl kadar kalan şair, babası vefat ettikten sonra onun mirasını harcayarak iyi bir hayat sürmüştür. Haşmet'in şiirlerinde Bursa'dan şehrinden fazla bahsetmediği görülmektedir. Haşmet, *Divan*'ını kendisi tertip etmemiştir. Şairin divanlarındaki şiirlerin çoğu arkadaşı İmamzâde Mehmed Said toplamış ve bir araya getirmiştir. Şairin kendisi bu sırada Bursa'da sürgün hayatı yaşamıştır. İmamzâde, *Divan*'a ön söz yazmıştır. Ön sözde Haşmet'in *Divan*'ını tertip etmek için kendisine gittiğini, ondan sadece kırk elli kadar gazel ile birkaç kaside aldığını ve Haşmet'in diğer şiirlerini de arkadaşları veya İstanbul'da yaşayan akrabalarından topladığını anlatmıştır.[119]

Şairin *Divan*'ında 19 adet kaside vardır. Şair, nazireleriyle tanınmıştır. Hiciv ve latife yeteneğine sahiptir. Bu sebeple eserlerinden çok hiciv, latife ve fıkralarıyla tanınmıştır. Fakat eserlerine bakıldığında hacimli sayılabilecek bir *Divan*'ı, *Senedü'ş-şu'arâ*, *Vilâdet-nâme* (*Sûr-nâme*), *İntisâbü'l-Mülûk* (*Hâb-nâme*) adlarında eserleri bulunmaktadır.[120] Haşmet, *Divan*'ında Defterdar Halîmî Paşa'ya bir kaside sunmuştur.[121]

---

[118] Mehmet Arslan - İ. Hakkı Aksoyak, *Haşmet-Haşmet Külliyatı* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018), 9-10.
[119] Arslan-Aksoyak, *Haşmet-Haşmet Külliyatı,* 10-11.
[120] Arslan-Aksoyak, *Haşmet-Haşmet Külliyatı,* 11-13.
[121] Arslan-Aksoyak, *Haşmet-Haşmet Külliyatı* 52-55.

1.4.8. Şeyh Gâlib (d. 1171 / 1757-ö. 1213 / 1799)

Asıl adı Mehmed Es'ad olan şair, 1171 / 1757'de İstanbul'da Yenikapı Mevlevihanesi yakınında doğmuştur. İlk eğitimini babası Mustafa Reşîd Efendi'den aldıktan sonra Hoca Neş'et Efendi'den *Mesnevi* dersleri almıştır. Hoca Neş'et kendisine Es'ad mahlasını vermiştir. Şair, daha sonra Gâlib mahlasını kullanmaya başlamıştır. 1195 / 1780 yılında *Divan*'ını oluşturmuştur. 1197 / 1782-1783'te ünlü mesnevisi *Hüsn ü Aşk*'ı yazmıştır. Bu mesneviyi yazdıktan sonra Gâlib, Konya'ya giderek Mevlânâ dergâhında çile çekmiş ve Mevlevilik tarikatını benimsemiştir.[122]

Şeyh Gâlib, devrin padişahı Sultan III. Selim'in takdirini kazanmıştır. Gâlib, annesinin ve çok sevdiği yakın arkadaşı Esrar Dede'nin ölümünden sonra hastalanarak 1213 / 1799'da hayata gözlerini yummuştur.[123]

Şair; kendi zamanına kadar kullanılan mazmunları, sembolleri taklit etmek yerine yeteneği sayesinde bu mazmunları ve sembolleri geliştirip değiştirerek kullanmış ve yeni bir tarz yakalamıştır. Bunu yaparken Bâkî, Nedîm, Nef'î gibi şairlerden yararlanmıştır. *Hüsn ü Aşk* mesnevisi ile şöhret kazanmıştır. Şiirlerinde Buharalı Şevket ve Mevlânâ etkisi dikkat çekmiştir. Şairin *Divan*'ında 30 kaside bulunmaktadır.[124] Şair, başdefterdar olan Şerif Efendi için bir kaside yazmıştır.[125]

1.4.9. Antakyalı Münîf Efendi (ö. 1156 / 1743-1744)

Antakya'da doğan, asıl adı Mustafa olan şairin doğum tarihi belli değildir. Antâkî / Antakyalı Münîf Mustafa Efendi olarak tanınmıştır. Şair, eğitimini tamamladıktan sonra 1130 / 1717-18'de Antakya'dan ayrılarak İstanbul'a gelmiştir. Elçilik yapan Raşid Efendi ile 1141 / 1728-29'da Isfahan'a gitmiştir. İstanbul'a dönen şair, Sadrazam İbrahim Paşa'ya kaside sunduktan sonra 1141 / 1729'da kadılık görevine getirilmiştir. Defterdar Atıf Efendi'nin yardımlarını görmüştür. Şairin maliye tezkireciliği yaptığı bilinmektedir. Münîf Efendi, İran elçiliğiyle görevlendirilen Kara Mustafa Paşa ile İsakçı seferine

[122] Naci Okçu, *Şeyh Gâlib Divanı* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü), 3-4.
[123] Okçu, *Şeyh Gâlib Divanı,* 6.
[124] Okçu, *Şeyh Gâlib Divanı,*7-8.
[125] Okçu, *Şeyh Gâlib Divanı,* 42-43.

katılmıştır. Kethüda olarak görev yaparak Osman Efendi'nin kâtibi olmuş ve orduyla beraber İstanbul'a dönmüştür. Görevinden azledildikten sonra kaymakam mektupçusu olmuştur. Bir süre sonra maliye kâtibi olarak çalışmıştır. Şair, Atıf Efendi'nin ölmesi üzerine duyduğu üzüntüyü *Divan*'ındaki "sensüz" redifli gazeliyle dile getirmiştir. Hamisinin ölümünden sonra eser yazmakta zorlanan Münîf Efendi 1156 / 1743-44'te İstanbul'da hayata gözlerini yummuştur. Şair, ilk şiirlerinde "Hezârî" mahlasını, İstanbul'a geldiği zaman "Münîf" mahlasını kullanmıştır. *Divan*'ını Sultan I. Mahmud'a sunmuştur. *Divan*'ında 23 kaside bulunmaktadır. Münîf Efendi, musiki ile de ilgilenmiştir.[126] Şair, Defterdar İzzet Ali Bey'e iki kaside yazmıştır.[127]

1.4.10. Nüzhet Ömer (ö. 1196 / 1782)

Asıl adı kaynaklarda Ömer, Nüzhet Ömer ve Ahmed olarak geçmektedir. Mahlası Nüzhet olan şairin Ahmed Nüzhet mahlasını da kullandığı bilinmektedir. Nüzhet, Urfa'da doğmuştur. Doğum tarihi bilinmemektedir. *Cevâhirü'l-Hikem*'in mukaddimesine göre çocukken eğitim almaya başlamıştır. Koca Râgıb Paşa'nın Halep ve Rakka valilikleri zamanında mühürdarlık ve devatdarlık görevlerinde bulunmuştur. Müneccimîn-i İslamiyeden Mehmed Kasım'ın Farsça *Tenbîhâtü'l-Müneccimîn* isimli eserini tercüme etmiştir. Şair, astronomiyle de ilgilenmiştir. Nüzhet, Mekke ve Medine kisedarlığı yapmıştır. Nakşibendî şeyhi olarak bilinen Neccarzâde Mustafa Rızâ'ya intisap eden şair, *Menkabe-i Evliyâ'i fî Ahvâl-i Rızâ'î* isimli eserinde şeyhin kerametlerini anlatmıştır. Şair, *Cevâhirü'l-Hikem* isimli eserinde hamisinin Koca Râgıb Paşa olduğundan bahsetmiştir. Şair, Bursalı Mehmed Tahir'in belirlediği tarihe göre 1192 / 1778-1779 yılında, Nail Tuman'ın söylediği tarihe göre de 1196 / 1781-1782 yılında hayatını kaybetmiştir. Şairin Galata Mevlevihanesi'ne defnedildiği bilinmektedir. Nüzhet, nesirde Nergisî ve Veysî'nin etkisinde kalmıştır. Şiirde ise Nâbî ve Koca Râgıb Paşa'nın izleri görülen şair, nesir ve şiirde süslü bir dil kullanmıştır. Nüzhet'in şiirlerinde Sebk-i Hindî ve Hikemî şiirin etkisi görülmektedir. Nüzhet, şairliğinin yanı sıra Arapça ve Farsçadan çeviriler yapmıştır. Şairin hacimli bir *Divan*'ı vardır. Nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi ve Millet Kütüphanesinde bulunmaktadır. *Divan*'da ağırlıklı

[126] *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, "Münîf, Antâkî / Antakyalı Münîf Mustafa Efendi" (Erişim 31 Aralık 2023).
[127] Muharrem Kılıç, *Münîf Antakî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanının Tenkitli Metni ve İncelemesi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995), 172-182.

olarak gazeller fazladır.[128] Şair, Defterdar Halîmî Mustafa Efendi'ye iki kaside yazmıştır.[129]

1.4.11. Kânî (d. 1124 / 1712-ö. 1205 / 1791)

Ebû Bekir Kânî Efendi, 1124 / 1712'de Tokat'ta doğmuştur. Kânî, gençlik zamanlarında bunalım sebebiyle içkiye düşkün olup ardından Mevlevi şeyhi olan Abdülahad Dede ile karşılaşıp ona intisap etmiştir. Kânî, 40 yaşına kadar Tokat Mevlevihanesinde yetişmiştir. Şair, devrinde şiir ve inşada başarılı olarak kabul edilmiştir. Kânî Efendi, sadrazam olan Hekimoğlu Ali Paşa'ya kaside sunmuştur. Ali Paşa, şairin yeteneğini takdir etmiştir. Ali Paşa, şair Ebû Bekir Kânî'yi 1168 / 1755'te İstanbul'a götürmüştür.[130]

Şair, burada Divanıhümayun kaleminde eğitim görmüştür. Ali Paşa ile Silistre'ye giderek onun divan kâtipliği görevinde bulunmuştur. Daha sonra Eflak, Rusçuk gibi çeşitli yerlerde bulunmuştur. Kânî, Bükreş'te özel kâtiplik yapmıştır. 1196 / 1782'de İstanbul'a dönünce bir süre kâtiplik görevlerinde bulunduktan sonra Limni adasına sürgün edilmiştir. Ardından affedilerek İstanbul'a dönmüştür. 1205 / 1791 yılında Kasım ayında hayatını kaybetmiştir.[131]

Şairin nesri, şiirinden daha çok beğenilmiştir. Döneminde hiciv ve mizah konusunda en başarılı şair olarak kabul edilmiştir. Gözlem yeteneği güçlü ve alaycı bir üsluba sahiptir.[132] Şair, *Divan*'ında Defterdar Osman Efendi'ye bir kaside sunmuştur.[133]

1.4.12. Subhizâde Feyzî (ö. 1152 / 1739)

İstanbul'da doğan şairin adının Feyzullah olduğu bilinmektedir. Eğitimini aldıktan sonra Çorlulu Ali Paşa'nın kethüda kâtibi olarak çalışmıştır. Osman Paşa'ya mektupçuluk yapan şair onun defterdarlığını da yapmıştır. Birkaç memurluk görevinde çalıştıktan sonra İstanbul'da hayatını kaybetmiştir. *Râmiz Tezkiresi*'ne göre Feyzî'nin babası da

---

[128] *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, "Nüzhet, Ömer N. Efendi" (Erişim 3 Ekim 2023).
[129] Hatice Çabukel Demirkol, *Divan-ı Nüzhet, İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 143-150.
[130] İlyas Yazar, *Kânî Divanı* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2012), 8-9.
[131] Yazar, *Kânî Divanı*, 11-13.
[132] Yazar, *Kânî Divanı*, 20.
[133] Yazar, Kânî Divanı, 279-294.

kendisi gibi şairdir. *Heft Seyyâre, Mir'ât-ı Sûretnümâ, Safâ-nâme, Işk-nâme* isimli mesnevileri vardır. Dört mesnevi ve bir divana sahip olduğu için hamse sahibi şairlerden sayılmaktadır. Feyzî'nin *Divan*'ınında altı kaside bulunmaktadır. Şairin eserlerinde kullandığı mazmunlar diğer divan şairlerinin kullandığı mazmunlardır. Bu açıdan bir yenilik göze çarpmamaktadır.[134] Feyzî'nin anlaşılır dil kullandığı şiirlerinin yanında Sebk-i Hindî akımının etkisinde kaldığı uzun tamlamalarla dolu şiirleri de bulunmaktadır.[135] Şair, Defterdar Mustafa Efendi'ye bir kaside yazmıştır.[136]

1.4.13. Nedîm (d. 1094 / 1683-ö. 1143 / 1730)

Asıl adı Ahmed olan şairin İstanbul'da 1092 / 1681'de doğduğu düşünülmektedir. İyi bir tahsil gören şair, Arapça ve Farsça öğrenerek bu dillerde şiir yazmıştır. Nedîm kendisine yapılan sınavdan başarıyla geçerek müderris olmuştur. Şair, Lale Devri olarak anılan dönemde Sultan III. Ahmed'in sadrazamı İbrahim Paşa'yı yazdığı kaside ve şiirlerde övmüştür. İbrahim Paşa, Nedîm'in hamisi olmuştur.[137]

Nedîm, Lale Devri'ndeki tercüme heyetlerinde görev almıştır. Müderris olduktan sonra Mahmud Paşa Mahkemesi naipliğine getirilmiştir. 1138 / 1726'da Molla Kırımî Medresesi'nde, 1141 / 1728'de Nişancı Paşa Atik Medresesi'nde görev yapmıştır. Nedîm, 1142 / 1729'da Sahn Medreseleri müderrisliğine yükselmiştir. Sekban Ali Paşa Medresesi'nde müderris iken Patrona Halil İsyanı (1143 / 1730) çıkmıştır. İsyan sırasında Nedîm'in akıbetinin ne olduğu konusunda farklı iddialar ileri sürülmüştür. Şairin isyan sonrasında hastalık veya içkiye düşkünlüğü sebebiyle öldüğüne dair bilgiler kayıtlıdır. Biyografi müelliflerinden Süleyman Sadeddin, Nedîm'in ihtilal sırasında korkudan evinin damına çıkıp oradan düşerek öldüğünü belirtmiştir.[138]

Nedîm'in bugüne kadar gelen şöhretinin sebebi *Divan*'ıdır. Şairin şiirlerinde kelime dağarcığının zengin olmadığı göze çarpmaktadır. Şekil yönünden şiirleri başarılı kabul

[134] Mustafa İsmet Uzun, "Feyzî, Subhizâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 4 Ekim 2024).
[135] Erol Gündüz, *Subhizâde Feyzî Divanı (Karşılaştırmalı Metin)* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997), 35-36.
[136] Gündüz, *Subhizâde Feyzî Divanı*, 23-27.
[137] Muhsin Macit, *Nedîm Divanı* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017), 9.
[138] Macit, *Nedîm Divanı*, 10.

edilmektedir. Konuşma dilindeki kelime ve söyleyişleri titizlikle şiir diline uygulamıştır. Şairin dilindeki yerlilik tarzı Nedîmâne olarak adlandırılmıştır. Nedîm'im şiirlerinde görülen İstanbul ve gerçek hayat sahneleri, kullanılan deyimler mahallileşmenin işaretidir. Şairin şiirleri bestelenmeye uygundur.[139] Nedîm, Defter Emini Mehmed Efendi için bir kaside yazmıştır.[140]

1.4.14. Zîver Paşa (ö. 1202 / 1787)

Tuhfe-i Nâ'ilî'de Zîver mahlası olan altı şair bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesinin XVIII. yüzyılda yaşamış olduğu bilgisi verilmiştir. İlk şair, ölüm tarihi 1174 / 1760 olan Ahmed Zîver Efendi, ikincisi ölüm tarihi 1202 / 1787 olan diğer Ahmed Zîver Efendi'dir. *Tuhfe-i Nâ'ilî*'de Zîver mahlasına sahip bu ikinci şaire ait olan bir gazel yer almaktadır. *Şefkat Tezkiresi*'nde bu şair için belirtilen ölüm tarihi, *Tuhfe-i Nâ'ilî*'deki ikinci olarak adı geçen Zîver mahlasına sahip şairin ölüm tarihiyle aynıdır.[141] Bu iki şair, aynı dönemde aynı isim ve aynı mahlasa sahiptir. 1202 / 1787 yılında hayatını kaybeden Ahmed Zîver Efendi'ye ait olan bir *Divan* bulunmaktadır. Silahdarzâde ve Şefkat tezkirelerinde bahsedilen Zîver Efendi'nin Türkçe, Farsça ve Arapçayı iyi bilen bir şair olduğu belirtilmiştir. Melamiye tarikatına bağlı olduğu bilinmektedir. Nazım ve nesirdeki hüneriyle dönemindeki şairlere göre şöhrete kavuşmuş bir şairdir.[142]

Zîver, şiirlerinin yenilikçi ve canlı olduğunu söyleyerek kendisini yeni anlamlar meydana getiren yetenekli bir şair olarak görmüştür. Üslubundaki sanatkârlık ve zarafetle örneği zor görülen bir şairdir.[143]

Zîver Paşa'nın *Divan*'ında Defterdar Behçet Efendi için dört[144], Defterdar Atıf Efendi için iki kaside[145] yazmıştır.

---

[139] Macit, *Nedîm Divanı*, 10-12.
[140] Macit, *Nedîm Divanı*, 103-104.
[141] Seçil Alten, *Zîver Divanı, İnceleme ve Tenkitli Metin* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 3-4.
[142] Alten, *Zîver Divanı*, 4-5.
[143] Alten, *Zîver Divanı*, 7-10.
[144] Alten, *Zîver Divanı,* 166-170, 188-194, 205-211, 232-236.
[145] Alten, *Zîver Divanı,* 240-245, 254-258.

1.5. XIX. Yüzyılda Defterdarlara Kaside Yazan Şairler

1.5.1. Emin Hilmî (d. 1246 / 1831-ö. 1301 / 1884)

Emin Hilmî, Trabzon'da 1246 / 1831'de doğmuştur. İsmi Mehmed Emin'dir. Tahsilini önce Trabzon'da alan şair, daha sonra İstanbul'da olan dayısı Hoca Pir Efendi'den medrese ilimlerini öğrenmiştir. 1265 / 1849'da Trabzon'a divan kâtibi olarak atanmıştır. Meclis-i Kebîr azalığı, sandık eminliği, Trabzon vilâyeti Mektubî Kalemi mümeyyizliği, gazete muharrirliği yapmıştır. 1292 / 1876 yılında açıldığı bilinen ilk Meclis-i Mebûsân'da Trabzon temsilcisi olmuştur. 1294 / 1878'de meclis kapatılınca İ'âne-i Muhâcirîn Encümeni (Göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan cemiyet.) kâtibi olmuştur. Daha sonra Bahriye Nezareti Mektubî Kalemi Müdürlüğü ve Matba'a-i Bahriye Nezareti gibi yerlerde çalışmıştır. Emin Hilmî, 15 Zilhicce 1301 / 6 Ekim 1884'te İstanbul'da hayatını kaybetmiştir. [146]

Şair, çalıştığı işlerde başarısı ve dürüstlüğüyle anılmıştır. Şiirlerine göre nesirde daha başarılıdır. Hikemî üslubu benimseyen şiirleri vardır. Bu nedenle beyitlerde Nâbî'nin adı geçmektedir. Şair, hayat tecrübesini öğüt vererek şiirlerinde dile getirmiştir.[147] Emin Hilmî, *Divan*'ında Cazim Efendi için bir kaside yazmıştır.[148]

1.5.2. Osman Nevres (d. 1236 / 1820-ö. 1292 / 1876)

Şair, 1236 / 1820-1821 yılında Sakız'da doğmuştur. Rum kökenli bir ailenin çocuğudur. Bağdat valisi Ali Rıza Paşa'nın bir hizmetkârı tarafından çocukken satıp alınıp daha sonra Paşa'nın hizmetine verilmiştir. Ali Paşa, Nevres'in yeteneğini keşfederek onun eğitiminden sorumlu olup iyi bir şekilde yetişmesini sağlamıştır. Şair, Paşa'nın konağında aldığı eğitimlerde Farsça, şiir ve inşa öğrenmiştir. Nevres'in eğitimi yedi sekiz yıl kadar sürmüştür.[149] Nevres'in ilk mesleği 1252 / 1836-1837'de Ali Paşa'nın Bağdat Valiliği kâtipliğidir. Ali Paşa'nın ölümünden sonra İstanbul'a dönerek Hariciye Mektubî

[146] Halil İbrahim Haksever, "Trabzonlu Emin Hilmî'nin Divan'ında Bulunmayan Kasideleri", *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 5/4 (Aralık 2021), 2160.
[147] Muhammed Duman, *Trabzonlu Emin Hilmî Hayatı-Eserleri-Edebi Kişiliği ve Divanının Metni*, (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 16-22.
[148] Duman, *Trabzonlu Emin Hilmî*, 161-164.
[149] Bayram Ali Kaya, *Osman Nevres Divanı* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2020), 3-5.

Kalemi'nde bulunmuştur. Nevres; Halep, Musul, Kerkük'te bulunmuştur. Daha sonra Diyarbakır'da bulunur. Burada birçok sıkıntı çekmiştir. Şair, çeşitli görevlerde bulunduktan sonra hakkında yolsuzluk gibi dedikodular çıkar ve görevinden azledilir. 1289 / 1872-1873 yılı sonu ile 1290 / 1873-1874 arasında İstanbul'a gelerek ona yardım edeceğini düşündüğü Yusuf Kâmil Paşa'nın himayesine girmiştir. İstanbul'da yeni bir görev almak isteğiyle Kâmil Paşa'ya kaside sunmuştur. Ruhsal bunalıma giren şair, bir süre hastanede tedavi olup iyileştikten sonra 1291 / 1874'te Zaptiye Nezareti Mektupçuluğunda çalışmıştır. Tekrar hastalanan Nevres, 10 Muharrem 1293 / 6 Şubat 1876'da vefat etmiştir.[150]

Nevres'in şairliğinde bulunduğu dost meclisleri ile Encümen-i Şu'arâ üyesi olan kişilerin etkisi olmuştur. Nevres'in Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere üç dilde şiirleri vardır. Şair, beşerî aşk ve kendi hayatından yola çıkarak gurbet konulu şiirler yazmıştır. Yaşadığı hayattan şikâyetin yanında sosyal meselelerdeki fikrini de dile getirmiştir.[151] Osman Nevres, Şam Defterdarı Faik Efendi'ye iki kaside yazmıştır.[152]

1.5.3. Ahmed Bâdî Efendi (d. 1255 / 1839-ö. 1325 / 1908)

Ahmed Bâdî Efendi, 12 Recep 1255'te / 21 Eylül 1839'da Edirne'de doğmuştur. Ahmed Bâdî Efendi, 1279 / 1862-1863'te seyyar arazi kâtipliği yaparak memur olmuştur. 1285 / 1868'e kadar Filibe, Edirne, Tekirdağ, Vize ve Lüleburgaz'da çalışmıştır. Memurluk hayatında başarılı olan Ahmed Bâdî, 1288 / 1871'de terfi ederek Edirne emlâk mümeyyizliğine getirilmiştir. Bâdî, 1292-1296 / 1875-1879'da Bosna'da, 1296-1300 / 1879-1883'te Kastamonu'da bulunmuştur. 1300 / 1883 yılında Trabzon'da vergi müdürü olmuştur.[153] Bâdî Efendi, 1300 / 1883'te ikinci dereceden Osmanlı nişanıyla ödüllendirilmiştir. Diyarbakır'da vergi müdürü olarak çalıştıktan sonra Edirne'ye gitmiştir. Edirne'de 1314 / 1897'ye kadar görev yapmıştır. Oğlu Faik Efendi meşrutiyetçilerden sayılıp suçlanınca kendisi de sorgulanarak Konya'ya sürülmüştür. Burada Konya vergi müdürlüğünde çalıştıktan bir süre sonra Bursa vergi müdürlüğüne atanmıştır. Ahmed Bâdî, burada başarılı hizmetleri sonucunda bu sefer de üçüncü

[150] Kaya, *Osman Nevres Divanı*, 5-11.
[151] Kaya, *Osman Nevres Divanı*, 18-22.
[152] Kaya, *Osman Nevres Divanı*, 124-130.
[153] Özgür Okmak, "Ahmed Bâdî Efendi ve Divanı Üzerine", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (Temmuz 2014), 140-141.

dereceden Osmanlı nişanı ile ödüllendirilmiştir. Ahmed Bâdî Efendi, Bursa'da 1314 / 1907 yılında emekli olmuştur. Ahmed Bâdî Efendi, emekliliğinin ardından bir müddet geçince rahatsızlanarak tedavi olmak için İstanbul'a gelmiştir. Burada 1325 / 1908'de ölmüştür.[154] Bâdî, *Riyâz-ı Belde-i Edirne* eserinde Edirne'nin tarihini anlatmıştır. *Armağan* isimli eseri birçok mensur ve manzum atasözü ve deyim bulunması yönüyle önemlidir. *Tavzîhü'l-Ebvâb 'Alâ Teshîli'l-Hisâb* isimli matematik kitabı bulunmaktadır.[155] Şair, *Divan*'ında iki mahlas kullanmıştır. Bu mahlaslar Bâdî ve Râcih'tir. Bâdî, *Divan*'ında her harften şiir yazdığını belirtmiştir. Ona göre bir şair ancak *Divan*'ıyla şöhret olur. Şair, kendisini tatlı sözlü ve şiir memleketinin sultanı olarak görmüştür. Ahmed Bâdî Efendi aynı zamanda tarihçidir. *Divan*'ında döneminde yaşayan önemli kişilerinin ölümleri, cami, çeşme gibi eserlerin yapımı veya tamir edilmesi gibi önemli olayları anlattığı birçok tarih manzumesi bulunmaktadır. Şiirleri tasavvuftan uzaktır ve tabiat sık olarak şiirlerinde yer alır. Şiirlerini rindane bir eda ile söylemiştir.[156] Şair, Edirne vilâyet Defterdarı Sadullah Bey için bir[157], Bosna defterdarı Raşid Efendi için bir kaside yazmıştır.[158]

1.5.4. Necmî (d. 1255 / 1840)

Şairin kendi adı Mehmed Necmeddin'dir. Necmî, Defterdar Mehmed Emin ve Samih Paşa gibi önemli devlet büyüklerine kasideler sunmuştur. Bu kasidelerde şiirlerinde aynı zamanda nesirlerinden yola çıkarak Erzurumlu olduğu bilinmektedir. Necmî, *Divan*'ını 1299 / 1882'de tamamlamıştır. Buna göre 1255 / 1840'larda doğduğu tahmin edilmektedir.[159]

Eğitim hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Necmî'nin *Divan*'ına bakılınca Arapça ve Farsçayı iyi bildiği anlaşılmaktadır. Şairin *Divan*'ına göre maliyede memurluk yaptığı ardından da Diyadin-Ağrı'ya sürgün edildiği anlaşılmaktadır. Necmî, Diyadin'de geçim sıkıntısı çekerek mutlu olmamış ve Erzurum'a dönmek istemiştir. Şair, bu isteğini

[154] Okmak, "Ahmed Bâdî Efendi ve Divanı Üzerine", 141-142.
[155] Okmak, "Ahmed Bâdî Efendi ve Divanı Üzerine", 143-145.
[156] Okmak, "Ahmed Bâdî Efendi ve Divanı Üzerine", 146-148.
[157] Özgür Okmak, *Ahmed Bâdî Divanı (Metin-İnceleme)* (Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 40-42.
[158] Okmak, *Ahmed Bâdî Divanı,(Metin-İnceleme),* 35-37.
[159] Savaş Tiker, *Necmî Divanı (İnceleme-Metin)* (Van: Yüzüncu Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 3-4.

Erzurum Defterdarı Mehmed Emin Efendi'ye sunduğu kaside ve nesirlerinde ifade etmiştir. Memurluk zamanlarında adam kayırma, devletin malının ziyan edilmesi gibi döneminin bozuk sistemine sitemde bulunmuştur. Talihi ile ilgili şikâyetlerde bulunurken gelenekten ayrılmamıştır. Necmî, Abdülkadir Geylanî için kaside yazmıştır. Buna göre şairin Kadiri olma ihtimali veya olmak istediği düşünülebilir. Şairin dili sadedir. Mahallileşme belirgin olarak görülmektedir. *Divan*'ında uzun terkipler az bulunmaktadır. Şairin tek eseri *Divan*'ıdır.[160] *Divan*'ında Erzurum defterdarı Mehmed Emin Efendi için bir kaside yazmıştır.[161]

[160] Tiker, *Necmî Divanı*, 5-15.
[161] Tiker, *Necmî Divanı*, 30-34.

III. BÖLÜM

1. KASİDE YAZILAN DEFTERDARLAR

1.1. XV. Yüzyılda Kaside Yazılan Defterdarlar

XV. yüzyılda kendisine kaside sunulduğu tespit edilen defterdarlar Mir Bedreddin Efendi ve Ahmed Çelebi'dir.

1.1.2. Mir Bedreddin Efendi

II. Bayezid dönemi defterdarlarından olduğu tahmin edilen Mir Bedreddin'e Mesîhî, bir kaside sunmuştur.[162]

1.1.3. Ahmed Çelebi

Ahmed Çelebi'nin babası Zağanos Mehmed Paşa'dır. Ahmed Çelebi, 905 / 1499'da defterdar olmuştur. 907 / 1501'de görevinden alındıktan sonra hayatını kaybetmiştir. [163] Mesîhî, Ahmed Çelebi'ye bir kaside sunmuştur.

1.2. XVI. Yüzyılda Kaside Yazılan Defterdarlar

XVI. yüzyılda kendisine kaside yazılan 17 defterdar tespit edilmiştir. Bunlar: Şerifezâde İbrahim Paşa, İskender Çelebi, Pîrî Mehmed Paşa, Ahmed Çelebi, Halil Paşa, Emir Efendi, Hasan Efendi, İsimsiz bir defterdar, Mehmed Mirza Beyzâde / Mehmed Emin Efendi, Mehmed Bey, Ali Efendi, Feyzî Efendi, Ahmed Paşa (Ekmekçizâde), Salih Paşa, İbrahim Paşa, Nihânî Turak Çelebi, Mahmud Efendi'dir.

1.2.1. Şerifezâde Efendi

Şerifezâde İbrahim Paşa, Kanunî Sultan Süleyman zamanında maliyede çalıştıktan sonra başdefterdar olmuştur. İbrahim Paşa'nın mezarı Eyüp'te bulunmaktadır. Defterdar, kendi

[162] Osman Tosun, *XVI. Yüzyıl Siyasi Hayatının Klasik Türk Şiirine Etkileri* (Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 365.
[163] Mehmet Zeki Pakalın, *Maliye Teşkilatı Tarihi (1442-1930)* (Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, 1977), 1/65.

adına bir medrese yaptırmıştır.[164] Şair Âşık Çelebi, Defterdar Şerifezâde'ye bir kaside yazmıştır.

1.2.2. İskender Çelebi

İskender Çelebi, Kanunî Sultan Süleyman zamanında (926-973 / 1520-1566) başdefterdar olmuştur. İskender Çelebi, İbrahim Paşa ile anlaşamadıkları için İbrahim Paşa'nın bir dedikodusu sebebiyle Bağdat'ta idam edilmiştir. İskender Çelebi'nin şöhretli ve maddi durumunun iyi olduğu bilinmektedir. 400 kölesi bulunduğu belirtilir.[165] İskender Çelebi, önce Anadolu defterdarı sonra Rumeli defterdarı olmuştur. Belgrat'ın fethi sırasında yaralanmıştır. İskender Paşa, Kanunî Sultan Süleyman'ın takdirini kazanarak iyi bir servet sahibi olmuş ve bunun sayesinde kendi çevresinde büyük bir nüfuz kazanmıştır.[166] Şair Figânî, İskender Çelebi'ye bir kaside sunmuştur. Sehî Bey, Taşlıcalı Yahya ve Usûlî, İskender Çelebi'ye birer kaside yazmıştır.

1.2.3. Pîrî Mehmed Paşa

Pîrî Mehmed Paşa, 867 / 1463'te Konya'da dünyaya gelmiştir. Medrese tahsili gören Mehmed Paşa, 896 / 1491'de kâtiplik yapmıştır. Sultan II. Bayezid döneminde Siroz, Sofya ve Galata kadılığı görevinde bulunmuştur. Sonra hazine defterdarlığında çalışmıştır. Yavuz Sultan Selim tahta çıkınca başdefterdar ilan edilmiştir. Mehmed Paşa'nın Çaldıran Seferi'ne Rumeli defterdarı olarak katıldığı bilinmektedir. 920 / 1514 yılında vezirlik rütbesi verilmiştir. Pîrî Mehmed Paşa 924 / 1518'de veziriazam olup Kanunî Sultan Süleyman döneminde de 3 yıl bu görevini sürdürmüştür. Padişah ile 927 / 1521'de Belgrat'ın kuşatmasına katılmıştır. Rodos seferine katılan Mehmed Paşa, daha sonra rüşvet gibi bazı dedikodular sebebiyle Anadolu ve Rumeli kazaskerlerince suçlu bulununca 929 / 1523'te görevinden alınmıştır. Yerine Makbul İbrahim Paşa veziriazam olmuştur. Mehmed Paşa, 939 / 1532'de Silivri'de çiftliğinde yaşadığı sırada hayatını kaybetmiştir. Mehmed Paşa'nın ilim sahibi başarılı bir devlet adamı olduğu bilinirdi.[167] Zâtî, Pîrî Mehmed Paşa'ya iki kaside sunmuştur.

---

[164] Said Nohut vd., *Osmanlı Devlet Teşkilatı'nın Kadim Bir Kurumu; Defterdarlık*, (İstanbul: Erkam Yayın San.ve Tic.A.Ş.2016),184.
[165] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 3/808.
[166] Pakalın, *Maliye Teşkilatı Tarihi*, 1/109.
[167] Yusuf Küçükdağ, "Pîrî Mehmed Paşa", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Erişim 5 Ekim 2023).

1.2.4. Halil Paşa

Babası Nişancı İsa Paşa'dır. Müderris olduktan sonra Şeyhülislam Sa'dî Çelebi'nin damadı olmuştur. Halil Efendi'nin Şehzade Orhan'ın lalası olduğu bilinmektedir. Şehzade Orhan'ın ölümünden sonra Budin defterdarı olan Halil Efendi 976 / 1568-1569'da hayatını kaybetmiştir.[168] Halil Paşa, Halep defterdarlığı yaptığı sırada şair Derzizâde Ulvî, Halil Paşa'ya bir kaside sunmuştur.

1.2.5. Emir Efendi

İran'dan Türkiye'ye göç edip Maliyeye bağlı olan Şerif / Seyyid Emir-Mehmed Efendi / Paşa'nın Türk, Acem ya da Arap olup olmadığı kesin olmamakla beraber Türk olduğu tahmin edilmektedir. Belirli bir süre maliye memurluğu yaptıktan sonra başdefterdar olmuştur. 990-1001 / 1583-1593 yılları arası 3 yıl 9 ay defterdarlık yapmıştır. 1003 / 1595'te ikinci defa üç buçuk ay defterdarlık yapmıştır. Toplam dört sene defterdarlık hizmetinde bulunmuştur. Emir Efendi, Kubbe vezirliği görevinde bulunmuştur. Revan / Erivan beylerbeyi olduğu sırada Safaviler'e yiğitçe karşı çıkmasıyla tanınmıştır. Erivan kalesi düştüğü zaman yanındakilerle beraber esir alınarak İran'a götürülen Emir Efendi, İmam Ali Rıza türbesinin idaresinin başına getirilerek ölene kadar burada kalmıştır.[169] Filibeli Vecdî, Defterdar Emir Efendi'ye bir kaside sunmuştur.

1.2.6. Hasan Efendi / Çelebi

Hasan Efendi, önce maliyede çalışıp 974 / 1566-1567'de Anadolu defterdarı olarak görev yapmıştır. 976 / 1568-1569'da başdefterdar olmuştur. 980 / 1572-1573'te görevinden ayrılarak müteferrika olarak emekli olduktan sonra 995 / 1587'de hayatını kaybetmiştir.[170] Şair Cinânî, Hasan Efendi'ye *Divan*'ında bir kaside sunmuştur.

1.2.7. Mehmed Mirza Beyzâde / Mehmed Emin Efendi

Mehmed Emin Efendi, İran'da Kazvin'in Ebher isimli bir kasabasında dünyaya gelmiştir. İran şahı Tahmasb'ın veziri olan Mirza Bey babasıdır. Bu sebeple Mirza Beyzâde olarak

[168] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 2/572.
[169] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi Osmanlı Devlet Erkânı,* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971), 5/257-258.
[170] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 2/616.

anılmıştır. Mehmed Emin Efendi eğitimini İran'da almıştır. Babası öldükten sonra İran'ı terk etmek zorunda kaldığı için Bağdat'a gitmiştir. Bağdat'a gelince İskender Paşa tarafından takdir edilen Emin Efendi'nin malları Şah Tahmasb tarafından el konulmuştur. Bunun üzerine Emin Efendi önce Basra'ya giderek gemiyle Hindistan'a geçmeyi düşünse de bundan vazgeçerek Şiraz, Horasan, Tebriz, Şirvan ve Şam'a gitmiştir. Şam'da defterdar olarak görev yapan Şeyh Kemalzâde'nin ona olan desteğiyle Yahyâ Çelebi ile İstanbul'a gitmiştir. Emir Efendi, İstanbul'da bulunan Hâce Efendi'nin yardımıyla Sultan I. Bayezid Vakfı mütevellisi olup bir müddet muhasebeci ve defterdar olarak görev yapmıştır. Kanunî Sultan Süleyman döneminde İstanbul'da hayata gözlerini yummuştur. İlim ve fazilet sahibi biri olmasının yanında şiir ve nesir yazma hususunda usta sayılmıştır. Emir Efendi'nin Anadolu'ya gelişinin ardından Türkçe şiir yazarak bu konuda başarı sahibi olduğu bilinmektedir.[171] Şair Cinânî, Emin Efendi'ye bir kaside sunmuştur.

1.2.8. Mehmed Bey

Mehmed Bey, sarayda çaşnigir olarak görevde bulunduktan sonra Şam defterdarı olmuştur. Ardından Kıbrıs defterdarı olduğu bilinmektedir. 998 / 1590'da hayatını kaybetmiştir.[172] Sehî Bey, Defterdar Mehmed Çelebi'ye bir kaside sunmuştur.

1.2.9. Ali Efendi

Ali Efendi, mâliyede çalıştıktan sonra defterdar olarak taşraya gitmiştir. 1000 / 1591-1592'de yeniçeri kâtibi olan Ali Efendi, 1012 / 1603-1604'te Ekmekçizâde'nin akçe tahsil etmek için gitmesiyle vekâleten ordu defterdarı olup ardından ölmüştür.[173] Bağdatlı Rûhî, Defterdar Ali Efendi'ye bir kaside sunmuştur.

1.2.10. Feyzî Efendi

Feyzî Efendi, Sultan Selim devrinde saraydaki yemekleri kontrol etmekle görevli bir çeşnici olarak çalışmıştır. Daha sonra Bağdat'ta tımar defterdarı olarak görev yapmıştır. Feyzî Efendi'nin renkli hayallerle örülü şiirleri olduğu bilinmektedir. Etrafındakilerle

[171] *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, "Mehmed, Mirza Beyzâde Mehmed Emin Efendi" (Erişim 1 Kasım 2023).
[172] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 3/959.
[173] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî,* 1/264.

konuşurken kibar nükteler içeren sözleriyle insanları mutlu etmiştir.[174] Bağdatlı Rûhî, Defterdar Feyzî Efendi'ye bir kaside sunmuştur.

1.2.11. Ahmed Paşa (Ekmekçizâde)

Edirneli olduğu bilinen Ahmed Paşa'nın cizyedar olduktan sonra mukataacı ve defterdar olarak çalıştığı bilinmektedir. 1006 / 1598-1599'da Satırcı Mehmed Paşa tarafından görevden alınarak malları müsadere edilen Ahmed Paşa, defterdar vekili görevine getirilmiştir. I. Ahmed dönemi (1011 / 1603-1617) yıllarının başında vezir olduktan sonra başdefterdar ilan edilmiştir. 1020 / 1612'de Rumeli valisi ardından Halep valisi olmuştur. 1023 / 1615'te Sadaret kaymakamı olduktan sonra 1025 / 1617'de sadaret değişimi olması sebebiyle üzüntüden öldüğü belirtilmiştir. Ahmed Paşa, Şehzadebaşı'nda kendi yaptırdığı medreseye defnedilmiştir. Paşa'nın Ereğli'de bir hana sahip olduğu ve 10 seneden daha fazla defterdar olarak çalıştığı bilinmektedir. Murad Paşa ve Nasuh Paşa, Ahmed Paşa'yı azlettirmek için çalışmıştır. Defterdar Ahmed Paşa yalan konuşması sebebiyle daha da yükselerek sadrazam olamamıştır. Defterdarlık görevinde başarılı olmuştur.[175] Veysî, Defterdar Ahmed Paşa'ya bir kaside sunmuştur.

1.2.12. Salih Paşa

Salih Paşa'nın Hersek sancağına bağlı Nevesinli olduğu bilinmektedir. Salih Paşa gençlik yıllarında önce Niğdeli olan Defterdar Mustafa Paşa'nın hizmetinde çalışmıştır. Mustafa Paşa'nın öldürülmesinden sonra Ruznâmeci İbrahim Efendi'nin yanında maliye işlerinde çalışmıştır. Salih Paşa'nın bir süre yeniçeri ağalığı yaptığı bilinmektedir. 1054 / 1644 yılında kubbe vezirliği ile defterdarlık yapan Salih Paşa, 1055 / 1645 yılında veziriazam olarak göreve başlamıştır. Salih Paşa 1057 / 1647'de boğdurulmuştur.[176] Şair Cevrî, *Divan*'ında Salih Paşa'ya biri defterdar olması, diğeri veziriazam olması üzerine iki kaside yazmıştır.

---

[174] *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, "Feyzî, Feyzî Çelebi" (Erişim 2 Kasım 2023).
[175] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 1/208.
[176] Haluk Aydın, *Cevrî Divanı'nın Tahlili* (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 157.

1.2.13. İbrahim Paşa

İbrahim Paşa'nın kardeşi Sadrazam Ahmed Paşa'dır. İbrahim Paşa, Musahibe Hubyar Hatun'la evlenmiştir. Kardeşi Ahmed Paşa'nın kethüdası olarak yanında çalışmıştır. Ahmed Paşa, kardeşi İbrahim Paşa'yı bu görevinde başarılı bulmayarak onun görevine son vermiştir. İbrahim Paşa bundan sonra Bağdat beylerbeyi olmuştur. 1058 / 1648 yılında azledilerek 1059 / 1649 yılında vezir olarak başdefterdar ilân edilmiştir. 1060 / 1650 yılında görevinden alınmıştır. 1062 / 1651 yılında ikinci kez başdefterdar olduktan iki ay sonra hayatını kaybetmiştir.[177] Şair Cevrî, İbrahim Paşa'ya bir kaside yazmıştır.

1.2.14. Nihânî Turak Çelebi

İstanbullu olan Nihânî 'nin lakabı Turak Çelebi'dir. Şair ve hattat olan Nihânî, Dukakinzâde Mehmed Paşa'nın nedimliğini yaptıktan sonra Paşa'nın nişancısı olmuştur. II. Selim'in yanında Manisa'da bulunmuştur. Defterdarlık yapan Nihânî'nin şair Ulvî'nin hamisi olduğu bilinmektedir. Uğradığı iftiralar üzerine Kanuni Sultan Süleyman tarafından ölüm emri verilen Nihânî'nin ölümü üzerine şair Ulvî'nin yazdığı tarih mısrası meşhur olmuştur. Şairlere hamilik yaparak Meşâmî, Makâlî gibi şairleri II. Selim'e tanıtmıştır.[178] Gelibolu Mustafa Âlî divanından Defterdar Nihânî'ye bir kaside sunmuştur.

1.2.15. Ahmed Çelebi

Kara Fazlî'nin *Tenhiyet-nâme* eserinde Rumeli tımarlarına defterdar olarak atanan Ahmed Çelebi'ye yazdığı bir kaside bulunmaktadır. II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'ın hükümdarlık dönemlerinde başdefterdar olan Ahmed Çelebi bulunmaktadır. Zağanos Paşa'nın oğlu olarak bilinen Ahmed Çelebi 905- 907 / 1499-1500-1501 / 1502 ve 917- 926 / 1512-1520 yılında iki kez defterdar olmuştur. 927 / 1521 yılına kadar bu görevde bulunmuştur. Kara Fazlî'nin *Tenhiyet-nâme*'deki bir tarih kıtasında 954 / 1547 yılında Rumeli tımarlarına defterdar olarak atandığı belirtilmişse de Ahmed Çelebi bu göreve üçüncü kez atanmış olabilir. Buradaki Ahmed Çelebi başka bir kişi de olabilir.[179]

---

[177] Aydın, *Cevrî Divanı'nın Tahlili*, 147-148.
[178] *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü,* "Nihânî, Turak Çelebi" (Erişim 10.06.2024).
[179] Mehmet Akif Yalçınkaya, "16. Yüzyıl Şairlerinden Kara Fazlî'nin Tehniyet-nâme'si" *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 6 /2 (Aralık 2021), 847-848.

1.2.16. Mahmud Efendi (Tezkirecizâde)

Mahmud Efendi, maliyede yetişerek 992 / 1584'te Rumeli muhasebecisi olmuştur. Ardından taşra defterdarı olup 995 / 1587'de Mısır defterdarı olmuştur. 1007 / 1598 / 99 yılında başdefterdar olmuştur. 1008 / 1599 / 1600 yılında görevinden alındıktan sonra hayatını kaybetmiştir.[180] Süheylî ve Siyâhî Mustafa Dede, defterdar Mahmud Efendi'ye birer kaside sunmuştur.

1.3. XVII. Yüzyılda Kaside Yazılan Defterdarlar

XVII. yüzyılda toplam 9 defterdara kaside sunulduğu tespit edilmiştir. Kaside sunulan defterdarlar: Mehmed Paşa, Avnî Efendi, İsmail Paşa, Hattat Mehmed Paşa (Defterzâde), Mustafa Paşazâde Mehmed Paşa, Hafız Mehmed Efendi (Sofu, Mevlevi), Ahmed Paşa (Hezarpare), Mahmud Efendi (Tezkirecizâde) ve Murad Paşa'dır.

1.3.1. Mehmed Paşa

Mehmed Paşa'nın Divrikli olduğu bilinmektedir. Başbaki kulu ve 1683'te Trablusşam beylerbeyi görevinde bulunduktan sonra Şubat / Mart 1684'te vezir olup ardından başdefterdar olmuştur. 1685'te görevinden alınan Mehmed Paşa Ösek seraskeri, Mora valisi, 1687'de Mora seraskeri, 1688'de Narda muhafızı olmuştur. Mehmed Paşa, 1688 / 1689'da hayatını kaybetmiştir.[181] Beyânî, Mehmed Paşa'ya bir kaside sunmuştur.

1.3.2. Avnî Efendi

Avnî Ömer Efendi, Halvetiye tarikatından Cihangirî Hasan Efendi'ye bağlanarak İstanbul Kabataş'ta bir cami yaptırmıştır. Babasının adı Mustafa'dır. Avni Efendi divanda çalışarak reisülküttap olarak görev yapmıştır. Avni Efendi'nin şair olduğu bilinmektedir. *Kanun-ı Osmanî Mefhûm-ı Defter-i Hâkanî* adlı eseriyle bir kanunname hazırlayarak Sultan IV. Murad'a sunmuştur. Bu eserde Avnî Efendi, Osmanlı'nın sınırları içerisinde bulunan arazilerin nasıl bölüştürüldüğü ve hangi amaçla kullanıldığı anlatmıştır. Bu kanunnameyi defter emini olduğu dönemde yazdığı tahmin edilmektedir. Eserin 1052 / 1642 tarihli nüshası, imlâ hataları sebebiyle kendisinin değildir. Bu nüsha, en eski istinsah

[180] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 3/920.
[181] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 4/1031.

edilen nüsha olarak bilinmektedir. Avni Efendi, önemli bir devlet adamıdır.[182] Şair Fehîm-i Kadîm, defter emini Avnî Efendi'ye bir kaside sunmuştur.

1.3.3. İsmail Paşa

Köse İsmail Paşa olarak bilinirdi. Maliyede çalışarak defter emini olmuştur. İsmail Paşa 1058 / 1648'de vezir olarak başdefterdarlık yapmıştır. 1059 / Ağustos 1649'da görevinden alındıktan sonra kubbe veziri görevine getirilmiştir. İsmail Paşa, 28 gün sonra Sömbeki adasına sürgün edilmiştir. 1060 / 1650'de Kıbrıs valiliği yapmıştır. Ramazan 1061 / Ağustos-Eylül 1651'de hayatını kaybetmiştir.[183] Nâ'ilî-i Kadîm, Defterdar İsmail Paşa için bir kaside yazmıştır.

1.3.4. Hattat Mehmed Paşa (Defterzâde)

Mehmed Paşa'nın babası Prevezeli Mustafa Paşa'dır. Mustafa Paşa defterdarken Mehmed Paşa da maliyede çalışarak ardından kapıcıbaşı olmuştur. Zamanında maliyeye girmiştir. Mehmed Paşa 1060 / 1650 yılımda Erzurum ve Mora, 1062 / 1652'de Şam beylerbeyi olup 1065 / 1655'te görevinden alınmıştır. 1066 / Mart 1656 vezir olarak başdefterdarlık yapmıştır. Mehmed Paşa, Mayıs 1656'da ölmüştür.[184] Nâ'ilî-i Kadîm, *Divan*'ında Defterdar Hattat Mehmed Paşa için bir kaside yazmıştır.

1.3.5. Mustafa Paşazâde Mehmed Paşa

Mehmed Paşa'nın babası Boşnak Mustafa Paşa'dır. 1027 / 1617-1618 yılında İstanbul-Süleymaniye'de doğmuştur. Annesinin Melek Ahmed Paşa'nın akrabası olduğu bilinmektedir. Kısa bir eğitim hayatından sonra babasının yanında defter dairesinin ruzname kalemine çırak olmuştur. Kalem âmiri olan İbrahim Efendi Mehmed Paşa'yı koruyarak ilim ve marifet sahibi olmasına yardım etmiştir. 1041 / 1631-1632 yılında babası Defterdar Mustafa Paşa öldüğü vakit 14 yaşında olan Mehmed, babasının pek çok iyilikte bulunduğu İbrahim Efendi tarafından himaye edilmiştir. Zamanın devlet adamlarından uzun Hasan Ağa, Defterdar Ömer Efendi ile Sıtkı Efendi de onu himaye etmiştir. 25 yaşına geldiği zaman divan hocalıklarından taşra kâğıt emanetinde

[182] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kanun-ı Osmanî Mefhûm-ı Defter-i Hâkanî", *Belleten* 15/59 (Temmuz 1951), 382-383.
[183] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî,* 3/835.
[184] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî,* 4/1048.

çalışmıştır. 1052 / 1642'de bu göreve Mehmed'i getiren kişi Sadrazam Kara Mustafa Paşa'dır. Bir süre Anadolu muhasebecisi olarak çalışmıştır. Mart 1656'da defterdar olmuştur.[185] Şair Nâ'ilî-i Kadîm, *Divan*'ında Defterdar Mustafa Paşazâde Mehmed Paşa için bir kaside yazmıştır.

1.3.6. Hafız Mehmed Efendi (Sofu, Mevlevi)

Mehmed Efendi'nin babası Edirneli Süleyman Efendi'dir. Defterdar Bâkî Paşa'nın yanında kethüdalık yapmıştır. Bâkî Paşa öldükten sonra 1038 / 1620'de Yeniçeri ağası ve ardından aynı yıl Erzurum mutasarrıfı olmuştur. 1046 / 1636'da Aydın mahassılı bulunduğu sırada katledilen İbrahim Paşa'nın yerine başdefterdar olarak göreve getirilmiştir. 1049 / 1639'da azledilince Mevlevihane'ye giderek dervişlerle bir arada bulunmuştur. 1051 / 1641'de başdeftardar olsa da 1052 / 1643 yılında görevden alınmıştır. 1054 / 1644'te tekrar başdefterdarlık yapmıştır. 1054 / 1645'te tekrar azledilmiştir. Bu son azlin üzerine Mehmed Paşa, Yenikapı Mevlevihanesi'ne devam etmeye başladığı sırada Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesine neden olan ayaklanmada ocaklıların isteğiyle sadrazam olmuştur. Yaptığı işler nedeniyle yeniçeri ağası Murad Ağa ve Valide Kösem Sultan düşmanlığı sebebiyle 1058 / 1649'da azlolunmuştur. Malkara'ya sürgün edilmiş ve yerine geçen Murad Paşa etkisiyle öldürülmüştür.[186] Nâ'ili-i Kadîm'in *Divan*'ında Defterdar Mehmed Efendi için yazdığı bir kaside vardır.

1.3.7. Ahmed Paşa (Hezarpare)

Ahmed Paşa'nın babasının bir sipahi olduğu bilinmektedir. Önce kâtiplik yapmış ve ardından Defterdar Ömer Efendi vasıtasıyla Kara Mustafa Paşa'nın yanında büyük tezkireci olarak görev yapmıştır. Mehmed Paşa sadrazam olarak görev yaparken defter emini ilan edilmiştir. 1056 / 1646 yılında vezir ve başdefterdar olduktan sonra 1057 / 1647'de sadaret kaymakamı olmuştur. Aynı yıl Beyhan Sultan ile nişanlanınca kendisine sadrazamlık verilmiştir. Oğlunun düğün töreninde eşkıyalar tarafından hızlıca alınarak 1058 / 1648'de boğdurularak öldürülmüştür. Ahmed Paşa, akıllı ve güzel konuşan bir kişi olarak bilinmektedir. Öldükten sonra vücudu eşkıyalar tarafından parçalandığı için

[185] Pakalın, *Maliye Teşkilatı Tarihi*, 426-435.
[186] Pakalın, *Maliye Teşkilatı Tarihi*, 300-311.

"Hezarpare Ahmed Paşa" olarak anılmıştır.[187] Nâ'ili-i Kadîm, *Divan*'ında Ahmed Paşa için iki kaside yazmıştır.

1.3.8. Murad Paşa (Kara)

Arnavut olduğu bilinen Murad Paşa yeniçeri olduktan sonra kul kethüdası ve sekbanbaşı olmuş ve ardından 1055 / 1645'te görevinden alınmıştır. 1648'de yeniçeri ağası olduktan sonra 1059 / 1649'da sadrazam olmuştur. 1063 / 1653'te azledildikten sonra kaptanıderya olup 1065 / 1655'te ikinci kez sadrazam olmuştur. 1066 / 1656 yılında vefat etmiştir.[188] Ahmed Nâmî, defterdarlık yapan Murad Paşa'ya iki kaside sunmuştur.

1.4. XVIII. Yüzyılda Kaside Yazılan Defterdarlar

XVIII. yüzyılda kendisine kaside sunulan 13 defterdar tespit edilmiştir. Bu defterdarlar: Ramipaşazâde Mustafa Bey, Hilmî Paşa, Osman Paşa, İzzet Ali Paşa, Halîmî Mustafa Efendi, Atıf Efendi, Behçet Efendi, Kâmil Ahmed Paşa, Şerif Efendi / Şerif Mehmed Efendi, Osman Efendi, Seyyid Ali Efendi, Mustafa Efendi, Muhammed Bey'dir.

1.4.1. Ramî Paşazâde Mustafa Bey

XVIII. yüzyıl şairidir. Mustafa Bey'in babası II. Mustafa'nın sadrazamı Mehmed Ramî Paşa'dır. Mustafa Bey'in Şeyhülislam Pirizâde Muhammed Sahib Efendi'nin damadı olduğu bilinmektedir. 1175 / 1762 yılında ölmüştür. Koca Mustafa Paşa Tekkesinde defnedilmiştir. Şairlik yeteneği olan ve şiir yazan Mustafa Bey, Nâ'il mahlasını kullanmıştır. Müstakimzâde onun şiir ve nesirde aynı zamanda çeşitli bilim dallarında bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir. Mustafa Bey, aynı zamanda iyi bir hattattır. Ebu'l-Kasım Hacı Rasim Efendi'den hat dersleri almıştır. Mustafa Bey'in eserlerine dair kaynaklarda bilgi yoktur. Tezkirelerde Nâ'il mahlası olan şairler, farklı kişilerdir.[189] Lebîb, *Divan*'ında Mustafa Bey'e bir kaside yazmıştır.

1.4.2. Hilmî Paşa

İstanbul Defterdarı Hilmî Paşa için Sünbülzâde Vehbî, bir kaside yazmıştır.

---

[187] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 1/212.
[188] Mehmed Süreya, *Sicill-i Osmanî,* 4/1116.
[189] *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, "Nâ'il, Râmî Paşazâde Mustafa Bey" (Erişim 3 Kasım 2023).

1.4.3. Osman Paşa

Yenişehirli olan Osman Paşa Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın Divan Kâtibi olarak Abdullah Paşa vefat edince İstanbul'a gelmiştir. 1172 / 1759'da Silahdar Kâtibi olmuştur. 1180 / 1766'da Çavuşbaşı ve 1182 / 1768'de Nişancı olmuştur. 1186 / 1772'de Rusya ile yapılan anlaşmada başarılı olamamıştır. Bunun üzerine Tophane Bina Emini olarak imar çalışmasından sonra bir kez daha nişancı tayin edilmiştir. 1187 / 1773'te Rikâb-ı Hümâyûn Defterdarı olmuştur. Rikâb-ı Hümâyûn; padişahların bir yere gittikleri zaman onun maiyetinde bulunan kişiler için kullanılan deyimdir. 1188 / 1774'te vezir olmasının ardından 1189 / 1775 yılında Cidde Valisi olarak atanmıştır. 1189 / 1775 yılında Edirne'de yaşarken hayatını kaybetmiştir.[190] Sünbülzâde Vehbî, Defterdar Osman Paşa'ya bir kaside sunmuştur.

1.4.4. İzzet Ali Paşa

İzzet Ali Paşa'nın babası Defterdar Damad Mehmed Paşa'dır. Kalemden yetişerek 1136 / 1724'te defterdar mektupçusu ve 1140 / 1728'de başdefterdar olmuştur. 1143 / 23 Eylül 1731'de vezir tayin edilmiştir. 1144 / 13 Mart 1732'de Sadaret Kaymakamı ve 1144 / Nisan 1732'de Anadolu valiliğiyle Revan'a memur olarak atanmıştır. Defterdar İzzet Ali Paşa'nın şair olduğu bilinmektedir. 1146 / 1734 yılında hayatını kaybetmiştir. Revan'da bulunan Saliha Sultan Camii'ne defnedilmiştir.[191] Defterdar İzzet Ali'ye Seyyid Vehbî bir kaside; Antakyalı Münîf Mustafa Efendi iki kaside sunmuştur.

1.4.5. Halîmî Mustafa Efendi

Halîmî Efendi'nin babası Burmalı Mescid müezzinidir. Kisedar kaleminde çalışmasının ardından 1145-46 / 1733 / 34 yılında kisedar olmuştur. 1164 / Şubat 1751'de başdefterdar ilan edilmiştir. 1167 / Kasım 1753'te Sayda valiliği görevine getirilerek 1168 / Nisan 1755'te görevinden alınmıştır. 1168 / Eylül 1755'te ikinci defa başdefterdar olan Halîmî Efendi, 1169 / Kasım 1755'te görevinden alınarak Limni'ye sürgün edilmiştir. 1170 / Temmuz 1757'de başmuhasebe kalemi olmasına rağmen 1171 / Ocak 1758'de görevinden alınarak Gelibolu'ya sürgün edilmiştir. 1171 / Mayıs 1758'de üçüncü kez başdefterdar olarak atanan Halîmî, 1173 / Ekim-Kasım 1759'da vezir olarak Musul valisi

[190] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 4/1300-1301.
[191] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 3/ 845.

tayin edilmiştir. 1173 / 12 Şubat 1760'ta İzmit'te hayatını kaybetmiştir. Yardımsever bir şair ve iyi bir defterdar olarak bilinmektedir.[192] Sabîh, Defterdar Halîmî Mustafa Efendi için beş kaside yazmıştır. Sâlik ve Ömer Nüzhet, Defterdar Halîmî Efendi'ye iki kaside sunmuştur. Haşmet'in Defterdar Halîmî Efendi'ye bir kaside sunduğu tespit edilmiştir.

1.4.6. Âtıf Efendi

İstanbullu olan Âtıf Efendi, defterdar mektupçusu olduktan sonra 1150 / Ağustos 1737'de başdefterdar ilan edilmiştir. 1150 / 1738 veya 1151 / 1739'da azledilerek önce Şehirköyü'ne sonra Gelibolu'ya sürgüne gönderilmiştir. 1151 / Nisan 1739'da ikinci kez başdefterdar olan Âtıf Efendi 1154 / 26 Eylül 1741'de görevinden ayrılarak hacca gitmiştir. 1155 / Haziran 1742'de üçüncü defa başdefterdar olmuştur. 1155 / 25 Temmuz 1742'de ölmüştür. Üç dilde şiir yazan bir şair ve âlim olarak bilinen Âtıf Efendi'nin bir *Divan*'ı bulunmaktadır. İstanbul Vefa semtinde bir kütüphane yaptırmıştır.[193] Şair Sâlik Defterdar Âtıf Efendi için üç kaside yazmıştır. Zîver Paşa'nın Âtıf Efendi için yazdığı iki kasidesi bulunmaktadır.

1.4.7. Behçet Efendi

Behçet Mehmed Efendi, İzzet Ali Paşa'nın kâtipliğini yapmıştır. 13 yıl defterdar mektupçusu olarak çalıştığı bilinmektedir. 1159 / 1746'da başdefterdar olmuştur. 1162 / 1749'da görevinden alınarak sürgün edilmiştir. 1163 / Mayıs 1750'de tersane emini ve 1163 / 9 Haziran 1750'de ikinci defa defterdar olan Behçet Efendi daha sonra İzmir'e taşınmıştır. 1164 / Temmuz 1751'de Siroz muhafızlığı yapmıştır. Kendisine 1168 / 1755'te üçüncü defa başdefterdarlık verilen Behçet Efendi, aynı yıl vefat etmiştir. Defterdarın hattat olduğu bilinmektedir. Şiirleri ve nesir yazıları vardır.[194] Şair Sâlik'in Behçet Efendi'ye yazılan on bir kasidesi vardır. Şair Zîver Paşa, Behçet Efendi için dört kaside yazmıştır.

1.4.8. Kâmil Ahmed Paşa

Belgradlı olduğu bilinen Ahmed Paşa, defterhane kaleminde çalışarak ordu defterdarı olmuştur. 1160 / 1747'de sipahi kâtibi daha sonra tersane emini görevine getirildikten

[192] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 2/ 588-599.
[193] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî,* 1/ 338.
[194] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî,* 2/363.

sonra 1163 / 1750'de başdefterdar ilan edilmiştir. 1164 / 1751'de azledilerek sürülmesinin ardından 1165 / 1752'de süvari mukabelecisi, 1168 / 1755'te cizye muhasebecisi ve sonra aynı yıl reisülküttap olan Ahmed Paşa, 1169 / 25 Ekim 1755'te sadaret kethüdası olarak 1169 / 1755 yılında vezirliğin ardından Selanik valiliği sonrasında Hanya ve Bosna valiliği yaparak görevinden alınmıştır. 1174 / 1760 yılında Mısır valiliği yapan Ahmed Paşa'nın görevi ve vezirliği elinden alındıktan sonra 1177 / 1763'te vezirliği geri verilerek tekrar Hanya valiliğine getirilir. Limni'de 1177 / Ekim 1763'te vefat etmiştir. III. Osman kendisine Kâmil mahlasını vermiştir. Ahmed Efendi akıllı ve olgun biri olarak bilinirdi.[195] Şair Sâlik, Kâmil Ahmed Paşa'ya bir kaside sunmuştur.

1.4.9. Şerif Efendi / Şerif Mehmed Paşa

Şerif Efendi, 1161 / Şubat 1748'de doğmuştur. Kalemde çalışarak 1184-1185 / 1771-1772'de arabacılar kâtibi olmuştur. Harameyn muhasebeciliği, defterdar mektupçuluğu ve kâtiplik yapmıştır. Aralık 1205 / 1790'da orduya başdefterdar olarak atanmıştır. Daha sonra görevden alınarak başmuhasebesi, defter emini gibi görevlerde bulunmuştur. 1216 / Temmuz / Ağustos 1801'de Mısır defterdarı olmuştur. Hüsrev Paşa ile anlaşamayıp 1217 / Eylül 1802'de görevinden ayrılmıştır. Sonra vezir ilan edilip Habeş ve Cidde valisi olarak çalışmıştır. 1218 / 1803'te vefat etmiştir. Sadakatli, dürüst ve ihsan sahibi biri olarak bilinirdi.[196] Şeyh Gâlib, Şerif Mehmed Paşa'ya bir kaside sunmuştur.

1.4.10. Osman Efendi

Memleketi Mora olan Osman Efendi'nin babası Süleyman Penâh Efendi'dir. Osman Efendi maliyede yetişerek başhalifeliğin ardından 1198 / 1784'te defterdar mektupçusu, 1205 / 1791'de rikab defterdarı 1205-1206 / 1791-1792 yılında başdefterdar olmuştur. 1206 / 1792'de tersane emini, 1210 / 1795'te nişancı, 1212 / 1797'de çavuşbaşı olarak görev yapmıştır. 1221 / 1806'da ikinci kez defterdarlığa getirilmiştir. 1222 / 1807'de azledilmiştir. 1231 / 1816'da Saruhan nazırı olduktan sonra İstanbul'a gelen Osman Efendi 1232 / 1817'de hayatını kaybetmiştir. Osman Efendi, akıllı ve mali işlerden anlayan biri olarak bilinirdi.[197] Kânî, defterdar Osman Efendi'ye bir kaside yazmıştır.

[195] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 1/193.
[196] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 5/1589.
[197] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 4/1291.

1.4.11. Seyyid Ali Efendi

Moralı olan Seyyid Ali Efendi 1170 / 1757 yılında tahminen Mora'da dünyaya gelmiştir. 13 veya 14 yaşında İstanbul'a geldiği bilinmektedir. Rumcayı iyi bilip çok az da Fransızca konuşabilen Ali Efendi, Maliye Kalemi'nde çalışarak 1202 / 1788'de Hasan Paşa'nın divan kâtibi olmasının ardından devlet defterdarlığının kisedarı olarak devletin maliyesini idare edip harcamaların hesabını tutmuştur. Sultan III. Selim döneminde Avrupa'daki belirli yerlere sürekli elçiler gönderilmeye başlanmıştır. Ali Efendi daimî elçi olarak Paris'e gönderilmiştir. Bu görevden sonra aynı zamanda başmuhasebeci unvanını almıştır. Ali Efendi Paris'te daimî elçi olarak görev yaparken Napolyon'un Mısır'a saldırması üzerine Osmanlı Devleti Fransa'ya 1213 / 12 Eylül 1798'de savaş ilân etmiştir. Çıkan savaş üzerine geri dönmek isteyen Ali Efendi 3 yıl boyunca Paris'teki Monoco Konağı'nda rehin gibi oturmak zorunda kalmıştır. Osmanlı'da bulunan Fransız Konsolosları da ülkesine bir süre geri dönememiştir. Ali Efendi, bu zaman içinde İstanbul'dan kendisine gelen paranın gecikmesi ya da gelmemesi gibi sebeplerle ekonomik açıdan sıkıntı içine düşmüştür. Fransa ve İngiltere arasında barış süresinde yapılan görüşmelere katıldıktan sonra 1217 / 1802'de İstanbul'a dönmüştür. 1218 / 1803 yılında başmuhasebeci ve 1219 / 1804'te Anadolu Defterdarlığına Tersane Emini olarak atanmıştır. Umûr-ı Bahriye Nazırı olduktan sonra 1221 / 1806'da görevinden alınmıştır. 1222 / 1807'de IV. Mustafa zamanında Defterhâne-i Âmire eminliğine getirilmiştir. Alemdar Mustafa Paşa'nın III. Selim'i tahta çıkarmak için IV. Mustafa'ya darbe yapmaya kalkışması sonucunda IV. Mustafa tahttan indirilmiş ve III. Selim hayatını kaybetmiştir. Ali Efendi bu sırada II. Mahmut ve Alemdar Mustafa Paşa tarafında bulunmuştur. 1223 / 1808'de yeniden Umûr-ı Bahriye Nazırı olmuştur. IV. Mustafa'nın katledilmesinde parmağı olduğu ve Sened-i İttifâk'ı imzalamış olması gibi sebeplerle II. Mahmud'un gözden çıkarıp idam edilmesini istediği Seyyid Ali Efendi'nin 1224 / 6 Temmuz 1809'da idam edilmesinin ardından kesilen başı Mahmutpaşa Mezarlığı'na defnedilmiştir.[198] Sabrî Seyyid, Defterdar Moralı Ali Efendi'ye üç kaside yazmıştır.

[198] Kemal Beydilli, "Seyyid Ali Efendi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Erişim 10 Kasım 2023).

1.4.12. Mustafa Efendi

Mustafa Efendi önce kalem dairesinde yetişerek Çorlulu Ali Paşa döneminde yeniçeri kâtibi olmuştur. Ardından 1127 / 1715 yılında Kırım Hanı kapı kethüdâsı ve yine yeniçeri kâtibi olmuştur. 1130 / 1718'de defterdar vekili olan Mustafa Efendi 1136 / 1724'te Azak Kalesi bina emini olarak görev yaptıktan sonra 1138 / 1726'da İran canibi ve Tebriz defterdarı olmuştur. 1139 / 1727'de vefat etmiştir.[199] Şair Subhizâde Feyzî, Defterdar Mustafa Efendi'ye bir kaside sunmuştur.

1.4.13. Muhammed Bey

Defter Emini Muhammed Bey XVIII. yüzyılda yaşamıştır. Nedîm, defter emini Muhammed Bey'e divanında bir kaside sunmuştur.

1.5. XIX. Yüzyılda Kaside Yazılan Defterdarlar

XIX. yüzyılda tespit edilen kaside sunulan defterdar sayısı beştir. Bu defterdarlar: Cazim Efendi, Faik Efendi, Mehmed Emin Efendi, Sadullah Bey, Raşid Efendi olarak sıralanabilir.

1.5.1. Cazim Efendi

İstanbul'da bulunan başmuhasebe kaleminde yetişen Cazim Efendi, 1265 / 1849'da Ankara Mal Müdürlüğünde çalışmıştır. Daha sonra Trabzon ve Erzurum'da defterdarlık yapmıştır. 1286-1287 / 1869-1870 yılında hayatını kaybeden defterdarın kâtiplik yapmış bir şair olduğu bilinmektedir.[200] Emin Hilmî, Cazim Efendi için bir kaside yazmıştır.

1.5.2. Faik Efendi

Faik Emin Efendi / Şam defterdarıdır. Babası Abdî Efendi, Ruscuk gümrük müdürüdür. 1239-1240 / 1824-1825'te ölmüştür. Faik Efendi, Hurşit Paşa'nın divan kâtipliğini yapmıştır. 1245 / 1829'da büyük kale tezkirecisi olmuştur. İhtisap (belediye) memuru olarak görev yapmıştır. Sonra ilk kez ihtisap nâzırı olmuştur. 1248 / Şubat 1833'te azledilerek 1251 / 1835'te taşraya memur olarak tayin edilmiştir. 1254 / 1838'de Meclis-i Vâlâ azası olmuştur. 1257 / 1841' de Sayda defterdarı olarak atanmıştır. 1262 / 25 Şubat

[199] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 4/ 1153.
[200] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî,* 2/385.

1846'da görevinden alınmış olarak vefat eden Faik Efendi, babasının Eyüp'te bulunan kabrinin yanına defnedilir.[201] Osman Nevres, Faik Efendi için bir kaside yazmıştır.

1.5.3. Mehmed / Muhammed Emin Efendi / Erzurum Defterdarı

Emin Efendi, nezaret ve vilâyetlerde yazı işlerini yürütme görevi olan Maliye mektubî kaleminde muavin olmuştur. 1274 / 1858'de mektupçu olup daha sonra taşra defterdarlığı yapmıştır. 1288 / 1871'de emlâk nazırlığı yapmış ve daha sonra maliye müsteşarı olmuştur. 1263 / 1847 yılında hayatını kaybetmiştir.[202] Necmî, Emin Efendi'ye bir kaside sunmuştur.

1.5.4. Sadullah Bey / Edirne Vilâyet Defterdarı

Sadullah Bey, Küçük Hüseyin Efendi'nin oğlu olup 1200 / 1786'da Küçük Evkaf Muhasebecisi olmuştur. 1214 / 1800 yılında başdefterdar olmuştur. Aynı yıl sadaret kethüdası olarak göreve başlamıştır. 1216 / 1802'de Rikab Defterdarı ve 1221 / 1807'de Edirne Sarayı Tamirat Memuru olduğu bilinmektedir. 1222 / 1808'de sürülüp 1223 / 1809'da affedilerek 1224 / 1810'da defter emini olur. Azledildikten sonra 1231 / 1816'da vefat etmiştir.[203] Ahmed Bâdi Efendi, Sadullah Bey'e bir kaside yazmıştır.

1.5.5. Raşid Efendi (Hacı)

Raşid Efendi, uzun bir süre Taşra Gümrük Nazırlıklarında ve Maliye Defterdarlıklarında çalışmıştır. Bosna defterdarlığı yapmıştır. Meclis-i Mâliye azalığı ve Darphane Müdürlüğü yapmıştır. 1306 / Mart 1889'da azledildikten sonra vefat etmiştir.[204] Ahmed Bâdi, Raşid Efendi'ye bir kaside sunmuştur.

Aşağıda yüzyıllara göre defterdarlara kaside sunan şairler ve kendisine kaside sunulan defterdarlar gösterilmiştir.

[201] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 2/506.
[202] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî,* 2/450.
[203] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 2/1427.
[204] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 4/1355.

XV. YÜZYIL		
ŞAİR	**DEFTERDAR**	**KASİDE SAYISI**
Mesîhî	Mir Bedreddin Bey	1
	Ahmed Çelebi	1

Tablo 1: XV. Yüzyılda Defterdarlara Yazılan Kasideler.

XVI. YÜZYIL		
Şair	**Defterdar**	**Kaside Sayısı**
1.Figânî	İskender Çelebi	1
2.Âşık Çelebi	Şerifezâde İbrahim Paşa	1
3.Zâtî	Pîrî Mehmed Paşa	2
4.Kara Fazlî	Ahmed Çelebi	1
5.Derzizâde Ulvî	Halil Paşa (Halep Defterdarı)	1
6.Filibeli Vecdî	Emir Efendi	1
7.Cinânî	Hasan Efendi	1
	Emin Efendi	1
	İsmi verilmeyen bir defterdar	1
8.Sehî Bey	İskender Çelebi	1
	Mehmed Çelebi	1
9.Taşlıcalı Yahyâ	İskender Çelebi	1
10.Gelibolu Mustafa Âlî	Nihânî Turak Çelebi	1
11.Bağdatlı Rûhî	Bağdat Defterdarı Ali Efendi	1
	Bağdat Defterdarı Feyzî Efendi	1
12.Usûlî	İskender Çelebi	1
13.Veysî	Ahmed Paşa	1
14.Süheylî	Defterdar Mahmud Efendi	1
15.Cevrî	İbrahim Paşa	1
	Salih Paşa	2
16.Kelâmî	İbrahim Bey	1

Tablo 2: XVI. Yüzyılda Defterdarlara Yazılan Kasideler.

XVII.YÜZYIL		
Şair	**Defterdar**	**Kaside Sayısı**
1.Beyânî	Mehmed Paşa	1
2.Fehîm-i Kadîm	Avnî Efendi	1
3.Nâ'ilî-i Kadîm	İsmail Paşa	1
	Hattat Mehmed Paşa	1
	Mustafa Paşazâde Mehmed Paşa	1
	Ahmed Paşa	2
	Hafız Mehmed Efendi	1
4.Siyâhî Mustafa Dede	Mahmud Efendi	1
5.Ahmed Nâmî	Murad Paşa	1

Tablo 3: XVII. Yüzyılda Defterdarlara Yazılan Kasideler.

XVIII. Yüzyıl		
Şair	**Defterdar**	**Kaside Sayısı**
1. Lebîb	Ramî Paşazâde Mustafa Bey	1
2. Sünbülzâde Vehbî	Yenişehir Defterdarı Osman Paşa	1
	İstanbul Defterdarı Hilmî Paşa	1
3. Seyyid Vehbî	İzzet Ali Paşa	1
4. Sabrî Seyyid Mehmed Emin	Ali Efendi	3
5. Sabîh	Halîmî Mustafa Efendi	5
6. Sâlik Efendi	Atıf Efendi	3
	Behçet Efendi	11
	Halîmî Efendi	2
	Kâmil Ahmed Efendi	1
7. Haşmet	Halîmî Efendi	1
8. Şeyh Gâlib	Şerif Efendi	1
9. Nedîm	Defter Emini Mehmed Efendi	1
10. Antakyalı Münîf Efendi	İzzet Ali Paşa	2
11.Nüzhet Ömer	Halîmî Mustafa Efendi	2
12. Ebû Bekir Kânî	Osman Efendi	1
13. Subhizâde Feyzî	Mustafa Efendi	1
14. Zîver Paşa	Behçet Efendi	4
	Atıf Efendi	2

Tablo 4: XVIII. Yüzyılda Defterdarlara Yazılan Kasideler.

XIX. YÜZYIL		
Şair	**Defterdar**	**Kaside Sayısı**
1. Emin Hilmi	Cazim Efendi	1
2.Osman Nevres	Faik Efendi	2
3.Ahmed Bâdî Efendi	Sadullah Bey	1
	Raşid Efendi	1
4.Necmî	Mehmed Emin Efendi	1

Tablo:5 XIX. Yüzyılda Defterdarlara Yazılan Kasideler

IV. BÖLÜM

1. KASİDELERE GÖRE DEFTERDARLARIN ÖZELLİKLERİ

Defterdar Sarı Mehmed Paşa *Nesâyihü'l-Vüzerâ ve'l-Ümerâ (Kitâb-ı Güldeste*) (Devlet Adamlarına Öğütler) adlı eserini Sultan III. Ahmed'e sunmuştur. Sarı Mehmed Paşa eserinde iki yüz yıl öncesi ile kendi dönemini karşılaştırarak yönetime eleştiride bulunmuştur. Devletin güzel zamanlarını yaşadığı Kanunî dönemi ile sonraki dönemi kıyaslamıştır. Kanuna aykırı durumların ortadan kalkması, rüşvetin yasaklanması, yönetimde bulunanların halka adil davranması gerektiğini belirtmiştir. Defterdara göre devlette yetkili olarak çalışacak kişilerin zeki, bilgili, namuslu ve tecrübeli olması gerekirdi. Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig,* Nizamülmülk'ün *Siyâset-nâme*, Koçi Bey'in ise yazdığı risalede yöneticilerin vasıfları hakkındaki düşünceleri benzerdir. [205]

Yöneticilerin görevlerini layıkıyla yerine getirebilmek için hikmet ve marifet, üstün huy ve ahlak, beceri sahibi ve çalışkan olmaları gerekirdi. Klasik Türk şiirinde defterdarlara yazılan kasidelerde bahsedilen defterdarların yöneticilerde olması gereken özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Defterdarların kasidelerde özellikle cömert, yardımsever, adaletli, doğru ve akıllı, hayattan şikâyet ve sitem edilecek kişi oldukları görülmektedir. Aynı zamanda defterdarlara memduh olarak yüklenen vasıflar arasında dinin koruyucusu olmaları, güç sahibi olmaları dikkat çekmektedir. Kasidelerde velinimet olarak övülen eşsiz ve benzersiz olarak görülen defterdarlar; peygamberlere, İskender, Dara, Cem gibi efsanevî ve mitolojik kahramanlara benzetilmiştir.

İtibar sahibi olan ve görevli bulundukları şehri imar edip halkı ihya ettikleri söylenen defterdarlara sunulan kasidelerde defterdarların şairleri koruyarak hamilik yaptıkları şairlerin hayatını idare etmelerini sağladıkları, defterdarlara sundukları kasideler yoluyla rütbe, iş ve tımar istedikleri, gelir kapısı olan caizeleri elde ettikleri anlaşılmaktadır. Defterdarların şairlere hamilik görevini üstlenmeleri onların sanattan anladıklarını kanıtlar niteliktedir. Bazı defterdarların şair oldukları bilinmektedir. Defterdarlara

[205] Nevin Güngör Ercan, "Siyasetnamelerimizde Çizilen "Devlet Adamı" Portresinin Temel Özellikleri", *Bilig Dergisi* 8 (Haziran 1999), 32-35.

sunulan kasideler incelendiği zaman defterdarlara ait olacak özellikler örnek beyitler verilerek aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1. Felekten - Kaderden Şikâyet Edilecek Kişi Olmak:

Şairler; çektikleri sıkıntıların, talihsizliklerin, başlarına gelen musibetlerin çok olduğunu ve bir türlü rahat bir hayat süremediklerini kasidelerinde sıklıkla dile getirmişlerdir. Felekten şikâyet ederek bahtlarının açılması için devlet büyüğü olan defterdarlardan yardım istemişlerdir.

Çoğu zaman defterdarlardan istenilen tımar gibi maddi yardımlar şairlerin defterdarlara kaside yazmasına sebep olmuştur. Şairler, defterdarlardan yardım alarak feleğin artık onlara güleceğini mutlu olacaklarını sıklıkla ifade etmişlerdir.

Mesihî, haykırışlarının defterdarın kapısına gitme sebebinin feleğin elinden tokat yemesi olduğunu söyler ve felekten Defterdar Bedreddin Bey'e şikâyet eder.

Devletümüñ defterin dürme içende ey felek
Yoḫsa defterdāra vallāhi iderven ʿarż-ı ḥāl Mesihî, K.13/11[206]

"Ey felek! Bahtımın defterini dürme, yoksa vallahi hâlimi defterdara arz ederim."

Tamburun kulağının bükülmesi çevrilerek akort edilmesidir. Şair, kendisinin felek tarafından cezalandırılması üzerine feryat etmesini tamburun akort edilmekle iyi ses çıkarmasına benzetmiştir. Kulağı bükülmeyen, akort edilmeyen tambur iyi ses vermemektedir.

Sille-i dest-i felekdendür fiġānum ḳapuña
K'eylemez ṭanbūr nāliş görmeyince güş-māl Mesihî K.13/26 [207]

[206] Mengi, *Mesîhî Divanı*, 60.
[207] Mengi, *Mesîhî Divanı*, 61.

“Kapına (gelip) ıstırapla feryat etmem feleğin tokadındandır. Çünkü tanbur, kulağı bükülmeyince feryat etmez.”

Derzizâde Mehmed Ulvî Çelebi, İstanbul’da kadılık yapmıştır. İlmiye mensubu olan şairin, hamisi Turak Çelebi / Nihânî’nin Kanunî Sultan Süleyman devrinde idam edilmesi üzerine duyduğu derin üzüntüyle yazdığı gazel yüzünden Kanunî Sultan Süleyman’ın kendisini idam ettireceği haberini alması sebebiyle kaçtığı düşünülmektedir. Bu sürgün hayatı yüzünden sıkıntılar çeken Ulvî, şaraba düşkün olmuş ve yalnız kalmıştır. Sultan II. Selim’in tahta çıkmasıyla nihayet İstanbul’a dönen şair, burada vefat etmiştir. Ulvî yaklaşık üç yıl süren gurbet döneminde Bağdat, İran, Diyarbakır gibi yerlerde bulunmuştur.[208] Gurbet döneminde kaleme kaldığı kasidesinde Halep defterdarı Halil Paşa’ya seslenerek felekten ve başına gelenlerden şikâyet etmiştir. Sesini kimsenin duymadığını devlet kapısında yeniden bir iş isteğini dile getirerek defterdardan yardım talebinde bulunmuştur.

Fiġānum kimse güş itmez felāket dāmına düşdüm
Benem gerçi feṣāḥat gülşeninüñ mürġ-i nālānı Ulvî K.23/18[209]

“Feryadımı kimse duymaz, felaket tuzağına düştüm. Güzel söz söyleme gül bahçesinin ağlayan kuşu benim.”

Der-i devlet penāhuñdur olur şefḳat baña her dem
İşitmez kimse irse gönlümün eflāke efġānı Ulvî K.23/19[210]

“Devlet kapısı, sığınılacak yerindir. (Orası) bana her zaman şefkat (yeri) olur. Gönlümün feryadı, feleklere erse kimse işitmez.”

1.2. Akıllı Olmak, İlim, İrfan Sahibi Olmak:

Şairler; şiirlerinde defterdarları ilim ve irfan sahibi, zeki, bilgili bir kişi olarak görmüşlerdir. Bu yönüyle defterdarlar, şairler tarafından Eflâtun, Aristo gibi filozoflara

[208] Çetin, *Derzizâde Ulvî (Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divanının Tenkidli Metni),* 114.
[209] Çetin, *Derzizâde Ulvî (Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divanının Tenkidli Metni),* 114.
[210] Çetin, *Derzizâde Ulvî (Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divanının Tenkidli Metni),* 114.

benzetilmiştir. Mali işlerde önemli görevleri olan ekonomiyle ilgilenen defterdarlar; konumları gereği zeki ve bilgili, donanımlı olmalıdırlar. Defterdarların zamanla görev ve yetkilerinin artarak genişlemesi onların ne kadar akıllı ve yetkili kişiler olduklarını göstermektedir. Defterdarların bazıları zamanla yükselerek vezir, paşa olmuşlardır. Bu durum da onların akıllı devlet yetkilisi olduklarını ispatlar niteliktedir.

Sabrî Mehmed Emin, Anadolu defterdarı ve tersane emini Seyyid Ali Efendi için yazdığı kasidede defterdarın aklını ve düşünme biçimini Aristo'ya benzeterek Aristo'nun bile ona hayran kalacağını ifade eder ve defterdarın aklını metheder. Başka kasidelerinde de Seyyid Ali Efendi'nin bu yönüne vurgu yapar.

Kāmkār-ı ḥikem-āmūz-ı hünerdür kim olur
Şīve-i fikretine ʿaḳl-ı Aristo ḥayrān Sabrî K.12/13[211]

"(Defterdar), bilgi ve hikmet öğreten, devlet ve ikbal sahibidir ki düşünme tarzına Aristo'nun aklı hayran olur."

Var mıdur ʿālemde bir böyle maʿārif kānı kim
Her kelāmı bir güher her nüktesi bir kān olur Sabrî K.13/9[212]

"Dünyada böyle bir bilgi ve hüner ocağı var mıdır? Çünkü (onun) her sözü, bir mücevher her nüktesi, bir maden olur."

Osman Nevres, Defterdar Faik Efendi için yazdığı kaside ile defterdarı aklıyla meşhur ilim ve irfan sahibi ünlü filozof olan Eflatun'a benzetmiştir. Şair, defterdarı Eflâtun üzerinden metheder ve onun aklı karşısında herkesin hatta filozof Eflâtun'un bile hayret edeceğini söyleyerek mübalağa yapmıştır.

Bir nazar görseydi ḥikmet-ḫāne-i endīşeñi
ʿAḳl-ı Eflāṭūn ḳalırdı ḥayretinden beste-dem Nevres K.17/33 [213]

[211] Belli, *Sabrî (Seyyid Mehmed Emin) Divanı*, 70.
[212] Belli, *Sabrî (Seyyid Mehmed Emin) Divanı*, 72.
[213] Kaya, *Osman Nevres Divanı*, 126.

“Düşüncenin hikmet evini görseydi Eflâtun’un aklı, hayretinden nefesi tutulmuş kalırdı.”

Ḫādim ü ḥācib ne hācet bār-gāh-ı nazmıña
Şöhret-i ʿilm ü edeb besdir saña ḫayl ü ḥaşem Nevres K.17/36[214]

“(Defterdarın) şiirinin sarayında hizmetçi ve kapıcılara gerek yoktur ilim ve edebinin şöhreti, hizmetkar olarak kâfidir.”

Osman Nevres, redifi kalem olan ve benzetmeleri kalem üzerine olan bir kalemiye yazmıştır. Şam defterdarı Faik Efendi’ye sunduğu kasidede benzetmelerle onu ve vasıflarını övmektedir. Defterdar Faik Efendi’nin şiir yazdığı bilinmektedir. Osman Nevres, defterdarın ilmiyle hüner ehlinden üstün olduğunu, ona hiçbir kalemin ve şairin denk olmadığını söylemektedir.

ʿİlm ile doğrusu ehl-i hünere fāʾiksin
Saña mānend olamaz nādire-sencān-ı ḳalem Nevres K.18/9[215]

“Doğrusu ilim ile hüner ehline üstünsün. Kalemin nükteli güzel sözler söyleyen (şairleri), sana benzeyemezler.”

Sabîh, Defterdar Halîmî Efendi’ye sunduğu kasidesinde onun filozof Aristo ve Eflâtun gibi akıllı ve zeki olduğunu belirterek defterdarı övmüştür. Sabîh, Bermekiler olarak bilinen Abbasi Devleti’nde vezirlik ve valilik gibi yüksek rütbeli görevlerde bulunan aileyi Defterdar Halîmî Efendi’ye benzetmiştir.

Bu ʿalī menḳabet endīşede Risṭo fiṭnat
Bermekī cevdet ü fiṭratda Felāṭun āsā Sabîh K.12/23[216]

[214] Kaya, *Osman Nevres Divanı*, 126.
[215] Kaya, *Osman Nevres Divanı*, 128.
[216] Özdingiş, *Sabîh Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divan’ının Tenkidli Metni*, 315.

“Bu yüce menkıbe (sahibi defterdar), düşüncede Aristo (gibi) zihni açık ve uyanıktır. İyilikte Bermeki (ailesi gibidir) ve yaratılışta Eflatun’a benzer.”

Sehî Bey, Defterdar İskender Çelebi’ye kaside sunmuştur. Defterdar İskender Çelebi’yi Aristo gibi ilim ve irfan sahibi, akıllı bir devlet adamı olarak nitelendirse de şair, içinde bulunduğu durumu da ifade eder.

Sen Arisṭo-maʿrifet devrinde oldum ben ẕelīl
Ehl-i ʿirfān bezmidür olmaḳ olur mı ḫār gül Sehî K.23/40[217]

“Sen Aristo marifetli (defterdar), (senin) devrinde ben hor görülüp aşağılandım. (Burası) irfan sahiplerinin meclisidir. (O mecliste) gül, diken olur mu?”

1.3. Adaletli ve Doğru Olmak:

Devlet adamlarının sahip olması gereken önemli özelliklerden biri de adaletli olmaktır. Defterdarların adaletli olduğu kasidelerde görülmektedir. Şairler, defterdarlara yazdıkları kasidelerde onların adil oluşunu methederek görevlerini layıkıyla yerine getirdiklerinden bahsederler. Defterdarlar yolsuzluk ve hile yapan kişileri tespit ederek gerekeni yapan yetkililerdi. Defterdarlar, mali davaları çözerek padişah yerine onun tuğrasıyla karar verebilirdi. Divan toplama ve kurma gibi maliye konusunda yargı yetkisi olan bir devlet adamının adil olması beklenirdi.

Filibeli Vecdî, Defterdar Emir Efendi’ye sunduğu kasidesinde Defterdar Emir Efendi’nin hak ve adaletle iş yaptığını söyleyerek defterdarın adil oluşunu metheder. Onun büyük biri ve şöhretli padişahın defterdarı olduğunu söyler.

Hakk u adālet ile görür defterüñ senüñ
Mīr-i kebīr ü defteri-i şāh-ı nāmdār Vecdî K.6/6 [218]

[217] Yekbaş, *Sehî Bey Divanı*, 98.
[218] Kayruk – Selçuk, *Filibeli Vecdî ve Divanı*, 26.

"Ünlü padişahın defterdarı ve büyük reisi, hak ve adaletle senin defterini görür (işlerini yapar)."

Şair Osman Nevres, İstanbul'da doğmuştur. Görev için Şam, Bağdat, Diyarbakır gibi farklı vilayetlerde bulunmuştur. Burada gurbetten çektiği ayrılık acısını Şam defterdarı Faik Efendi'ye sunduğu kasidede dile getirirken Defterdar Faik Efendi'nin adil oluşunu methetmiştir. Nevres, kalemiye redifli kasidesinde aynı zamanda şair olan Defterdar Faik Efendi'nin kaleminin adaletli olduğundan bahseder.

İntiḳāmım kimse almaz żulm-i hecriñden meğer
Kilk-i ʿadl u fāżıl-ı devrān edīb-i muḥteşem Nevres K.17/10 [219]

"(Senin) ayrılığının zulmünden intikamımı , adalet kalemi ve devrin fazilet sahibi, muhteşem bir edip olan (defterdar)dan başkası olmaz."

Encümen ʿaḳd edeli encüm ile tāḳ-ı sipihr
Ermedi sen gibi bir ʿādile eyvān-ı ḳalem Nevres K.18/23 [220]

"Yıldızlar ile gökyüzü kemeri, cemiyet kurduklarından beri kalem divanı, senin gibi bir âdile kavuşmadı."

Subhizâde Feyzî, Defterdar Halîmî Efendi için yazdığı kasidesinde onun adaletiyle fitnenin yok olduğunu ve kimsenin acı çekmediğini söyleyerek defterdarı övmüştür.

Zamān-ı devlet-i ʿadlinde münʿadim fitne
Kimesne görmedi devrinde rūy-ı hicrānı Feyzî K.7/20 [221]

"Adalet devletinin zamanında fitne yok oldu. Kimse devrinde ayrılığın yüzünü görmedi."

[219] Kaya, *Osman Nevres Divanı*, 124.
[220] Kaya, *Osman Nevres Divanı*,129.
[221] Gündüz, Subhizâde Feyzî Divanı (Karşılaştırmalı Metin), 25.

Şeyh Gâlib, Defterdar Şerif Efendi'ye sunduğu kasidede onun adil ve işini doğru yapan bir defterdar olduğunu belirtir. Şerif Efendi gibi hak edene hak istediğini veren bir defterdarın daha başa gelmeyeceğini söyleyerek defterdarı yüceltmiştir.

Gelmez Şerīf Efendi gibi ṣadr-ı defterī
Kim müstaḥaḳḳa maṭlabını bī-recā verir Gâlib K.26/13[222]

"Şerif Efendi gibi başdefterdar gelmez. Çünkü hak edene isteğini ricasız verir."

Emin Hilmî, Defterdar Cazim Efendi'ye sunduğu kasidede onun gibi bir defterdarı Trabzon'un görmediğini söyleyerek Defterdar Cazim Efendi'yi methetmiştir.

Bir defteri-i ṣāḥib-i himmet kim ʿadīlin
Görmemiş ʿaceb dīde-i bīnā-yı Ṭırabzon Hilmî K.14/10[223]

"(Böyle) ihsan sahibi bir defterdarın benzerini Trabzon'u gören göz görmemiş midir?"

Ey vechi besīm dāver-i dād-āver-i ekrem
V'ey maḳdem-i ʿālīsi feraḥ-sā-yı Ṭırabzon Hilmî K.14/15[224]

"Ey yüzü güleç, cömert, adaletli ve adil (defterdar). Ey yüce gelişi, Trabzon'a ferahlık veren (defterdar)."

Ahmed Bâdî, Edirne defterdarı Sadullah Bey'e sunduğu kaside ile defterdarı methederken onu adil ve doğru bir kişi olarak görür. Defterdar talihli ve uğurludur. Bâdî, defterdarı överken onu adaletiyle ünlü hükümdar Nûş-i Revân'a benzetmiş ve defterdarı hükümdar ile kıyaslayarak onu daha âdil görmüştür.

İderse nā'il-i ʿadl ü ʿadālet ʿabd-i nāçīzi

[222] Okçu, *Şeyh Gâlib Divanı*, 43.
[223] Duman, *Trabzonlu Emin Hilmî Hayatı-Eserleri-Edebi Kişiliği ve Divanının Metni*, 162.
[224] Duman, *Trabzonlu Emin Hilmî Hayatı-Eserleri-Edebi Kişiliği ve Divanının Metni*, 163.

Cenāb-ı saʿdî-i saʿd aḫter-i şīrīn-edā eyler Bâdî K.2/18[225]

"(Ben) değersiz köleyi doğruluk ve adalete ulaştırırsa bunu ancak uğur ve mutluluk sahibi talihli ve hoş edalı hazret yapar."

Egerçi ʿadl ü dāduñ ṣaġ olup nūş-ı revān görse
Kemāl-i ḫacletinden rıḥlet-i dārü'l-beḳā ey Bâdî K.2/22[226]

"Eğer ki adalet ve doğruluğunu sağ olup Nûş-ı Revân görseydi utancından ahirete göç ederdi."

Cevrî, Defterdar Salih Paşa'ya kaside sunmuştur. Cevrî, merhum defterdar için yazdığı kasidesinde onun adaletli oluşunun üzerinde durarak defterdarın adaletiyle şehri güzelleştirdiğini ifade etmiştir.

Dest-i ʿadlüñle idüp mülk-i cihānı maʿmūr
Dehre göster nicedür revnaḳ-ı ābādānī Cevrî K.21/36[227]

"Adaletli elinle dünya mülkünü mamur edip bayındır güzelliğin nasıl olduğunu dünyaya göster."

1.4. Vezir ve Paşa Olmak:

Şairler defterdarlara yazdıkları kasidelerde onların özelliklerinden bahsederken aynı zamanda bazı defterdarların asker ve paşa olduğundan da bahsederler. Devletin bu önemli paşaları pek çok savaşa katılmışlardır. Önceleri kâtiplik, kethüdalık, defterdarlık gibi görevlerde bulunan devlet adamları daha sonra görevlerinde yükselerek, vezir ve paşa olup padişahla birlikte mühim savaşlara katılmışlardır. Şairler, beyitlerde paşaların cesaretli olduklarını söylerler. Cevrî, defterdar ve sadrazam olan Salih Paşa'ya iki kaside sunmuştur. Beyânî, vezir ve defterdar olan Mehmed Paşa'ya bir kaside sunmuştur.

[225] Okmak, *Ahmed Bâdî Divanı (Metin-İnceleme)*, 41.
[226] Okmak, *Ahmed Bâdî Divanı (Metin-İnceleme),* 41.
[227] Ayan, *Cevrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, 99.

Ahmed Nami, Defterdar Murad Paşa'ya yazdığı kasidede defterdarın İslam dininin gazilerinden olduğunu, İslam için savaştığını belirterek Defterdar Murad Paşa'yı övmüştür. Defterdar Murad Paşa, Sultan IV. Mehmed dönemi sadrazamlarındandır.

Ehemm ola vücūdı ġāziyān-ı dīn-i İslāma
Anuñla ideler defʿ-i şürūr-ı şirk-i ṭuġyānī Nâmî K.27/9 [228]

"İslam dininin gazilerinin varlığı önemlidir. Onunla taşkınlık yaparak Allah'a ortak koşanları ve kötülükleri defederler."

Taşlıcalı Yahyâ, Defterdar İskender Çelebi'ye sunduğu kasidede savaş sırasında halkın ne kadar maddî sıkıntı ve yokluk çektiğini anlatır. İskender Çelebi, sefere çıkan bir defterdardır. Irakeyn seferi sırasında şairin bu kasideyi yazdığı düşünülebilir. Diğer beyitlerde şairin kendisinin ve atının bile yiyecek bulamadığını söyleyerek sefer sırasında ve yolda çekilen açlıktan bahsettiği görülmektedir. Yahyâ, İskender Çelebi'nin yardımını beklemektedir.

Rāh-ı ġazāda luṭfı nesīmiyle açılur
Ḳalb-i müsāfir ile gül-i gülşen-i ẓafer Yahyâ K.25/33[229]

"Gaza yolunda lütuf rüzgârıyla seferî (yolcu) kalp ile zafer gül bahçesinin gülü açılır."

Zâtî, Defterdar Pîrî Mehmed Paşa'ya iki kaside sunmuştur. Mehmed Paşa'nın güçlü oluşu ve övgüsü ön plandadır.

Ejder-i ḳahruñ aġısına naẓar düşmenüñe
Şehddür mār dehānındaki ḳattāl-i şereng Zâtî K.42/20[230]

"Kahır ejderinin zehrine, düşmanına bakar. Zehrin öldürücülüğü, yılanın ağzındaki baldır."

[228] Yenikale, *Ahmed Nâmî Divanı*, 87.
[229] Bozyiğit, *Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanı (İnceleme- Tenkitli Metin - Nesre Çeviri*, 244.
[230] Kurtoğlu, Zâtî Divanı (Gazeller Dışındaki Şiirler), 143.

1.5. Dua Edilen Kişi Olmak:

Şairler, yazdıkları kasidelerde onlara hamilik yapan başta padişahlar olmak üzere önemli devlet adamları, devletin kudretli vezir ve paşaları, defterdar, kethüda, silahdar gibi görevlileri için Allah'a dua etmişlerdir. Dua bölümü, kasidelerin sonunda bulunur. Şairler, edilen duada defterdarların görevde yükselmesi ve görevlerinin daimî olması, uzun ömürlü olmaları, saadetlerinin ahirete kadar sürmesi gibi iyi dileklerde bulunmaktadırlar.

Vecdî, Defterdar Emir Efendi'ye dua ederek Allah'ın Emir Efendi'nin ömrünü devletle beraber devamlı kılmasını ister. Daima mutlu olmasını ister.

Allāh ʿömr ü devlet ile müstedām ide
Ṣadr-ı saʾādet üzre tuta dāʾimā karār Vecdî K.6/12[231]

"Allah (onu) ömür ve devlet ile daim etsin. Daima mutluluk sadrazamı üzerinde karar kılsın."

Gâlib, Defterdar Şerif Efendi'ye yazdığı kasidede her işinde Allah'ın ona yardımcı olmasını isteyerek Şerif Efendi'ye dua etmiştir.

Tevfīḳ-i Ḥaḳḳa maḥżar ola her umūrda
Ġālib bu berg-i sebzi aña bī-riyā verir Gâlib K.26/18[232]

"Her işinde Allah'ın yardımına hazır olsun. Gâlib, bu yeşil yaprağı ona riyasız verir."

Zîver, Defterdar Behçet Efendi için yazdığı kasidede Behçet Efendi'nin ömrünün ve talihinin çok olmasını dileyerek Allah'ın onu kötü hadiselerden koruması için dua etmiştir.

[231] Kavruk - Selçuk, *Filibeli Vecdî Divanı*, 24.
[232] Okçu, *Şeyh Gâlib Divanı*, 43.

Āfāt ü ḥavādiṯ -i dehrden
Ḥıfẓ eyle eyā Cenāb-ı Ḥażret Zîver K.10/47[233]

"Ey Allah'ım dünyanın olaylarından ve afetlerinden (onu) koru."

Efzūn ola ʿömr-i devleti tām
Geldikçe ʿadūya reşk ü ḥayret Zîver K.10/48[234]

"Düşmana şaşkınlık ve kıskançlık geldikçe devletinin ömrü tam ve çok olsun."

Nâ'ilî, defterdar İsmail Paşa'ya sunduğu kasidesinin sonunda defterdara dua eder.

Ṣubḥ u mesā saʿādet ü baḫtun füzūn olup
Ḥaḳ eylesün vücūdunı āfātdan beri Nâ'ilî K.20/41[235]

"Sabah ve akşam mutluluk ve bahtın artıp Allah vücudunu musibetlerden uzak tutsun."

Sâlik Efendi'nin Defterdar Behçet Efendi'ye yazdığı ıydiyede Allah'ın defterdarının hatalardan korumasını ve onun bu makamdayken şöhretinin yayılması için dua etmektedir.

Ḫaṭādan eylesün āsūde ẕātuñı Mevlā
Zamān-ı cāhüñ ola nām-gīr-i şöhret-i ʿīd Sâlik K.47/ 28[236]

"Mevla zatını hatadan uzak eylesin. Makam zamanın, bayram şöhreti (gibi) yayılan olsun."

Ebubekir Kânî, Defterdar Osman Efendi'ye sunduğu 162 beyitlik kasidesinin sonunda onun saadeti için dua etmiştir.

[233] Alten, *Zîver Divanı: İnceleme ve Tenkitli Metin*, 194.
[234] Alten, *Zîver Divanı: İnceleme ve Tenkitli Metin*, 194.
[235] İpekten, *Nâ'ilî-i Kadîm Divan*, 160.
[236] Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan'ının Tenkitli Metni ve İncelemesi*, 292.

İstemem eksikligüñ iḳbālüñ olsun bī-zevāl
Tā ki Ḥaḳḳuñ niʿmeti ʿālemlere mevfūr olur Kânî K.36/162[237]

"Eksikliğini ve mutluluğunun bozulmasını istemem. Yeter ki Hakk'ın nimeti, âlemlere bol olsun."

Lebîb, defterdar olan Ramî Paşazâde Mustafa Bey için bir kaside yazmıştır. Kasidenin sonunda şair, defterdara dua eder.

Tā ki encüm ola rīk-efşān-ı evrāḳ-ı sipihr
Kevkeb-i iḳbāline etsin ʿUtārid iḳtidāʾ Lebîb K.13/97[238]

"Utarit, bahtının yıldızına uysun. Öyle ki yıldızlar, göğün yapraklarına kum saçan olsun."

1.6. Dinin Koruyucusu Olmak:

Şairler, yazdıkları kasidelerle defterdarları methederken onların vasıflarını ön plana çıkarmışlardır. Methettikleri vasıflardan biri de İslam dininin koruyucusu olmalarıdır. Aynı zamanda paşa olan defterdarlar, İslam'ı yaymak için Osmanlı ordusu ile cephede savaşmışlardır.

Beyânî, yazdığı kasidede vezir Defterdar Mehmed Paşa'yı İslam dininin koruyucusu olarak görür. Düşman askerlerine, yağmacılara karşı savaşan bir asker ve Paşa olduğunu vurgulamak ister ve Paşa'yı över.

Mezraʿa-i dīn ü İslāmuñ odur ḥāfıżı
Reʾyi cerād-ı ʿadū leşkerine sārlar Beyânî K.8/13[239]

"İslam ve din mülkünün koruyucusu odur. Düşmanın yağmacı askerlerinden öç almak (onun) görüşüdür."

[237] Yazar, *Kânî Divanı*, 294.
[238] Kurtoğlu. *Lebîb Divanı*, 110.
[239] Başpınar, *17. Yüzyıl Şairlerinden Beyânî'nin Divan'ı İnceleme-Tenkitli Metin*, 167.

Enfâl kelimesi savaş ganimetleri anlamına gelmektedir. Enfâl suresi, Bedir savaşından sonra inmiş bir suredir. Beyânî, Defterdar Mehmed Paşa'nın İslam dini için savaşan gaziler adına dualar okuttuğunu ve ülkeleri fethettiğini belirtmiştir.

Ġāzīlere oḳudur sūre-i Enfāli ol
Fetḥ-i memālik eder göndere ser-dārlar Beyânî K.8/14[240]

"O, gazilere Enfâl suresini okutur. Ülkeleri fetheder ve (oralara) komutanlar gönderir."

Sâlik Efendi, Defterdar Behçet Efendi'ye on bir adet kaside sunmuştur. Kasidelerin birinde Behçet Efendi'nin dini ve devleti temsil eden güvenilir bir defterdar olduğundan bahsetmektedir.

Emīn-i dīn ü düvel müsteşār-ı reʾy ü ʿamel
Yegāne-devḥa-i iḳbāl-i āsmān-sāye Sâlik K.48/17[241]

"(O), amel ve fikirlerin müsteşarı, devletin ve dinin güvenilir kişisi, gökyüzü gölgesinin talihinin tek büyük ağacıdır."

1.7. Güçlü Olmak:

Klasik Türk şiirinde şairler defterdarlara sundukları kasidelerde onların vazifelerinden doğan güçlerinden bahsederler. Şairler, defterdarların birçok yetkilerle dolu olduklarını ve şairlerin onlardan istedikleri maddi ve manevi yardımları yerine getirme kudretlerinin olduğunu belirtmişlerdir. Şairler, hamisi olan defterdarlara sundukları kasidelerde onların bu kudretini övmüşlerdir.

Mesîhî, Defterdar Bedreddin Efendi'yi din ve devletin başı, güçlü ve büyük kimse olduğunu, hikmet sahibi insanların yalnızca ona sığınacağını belirterek övmüştür. Defterdarlar, şairler için her zaman sığınılacak bir kişi-yer olmuşlardır.

[240] Başpınar, *17. Yüzyıl Şairlerinden Beyânî'nin Divan'ı İnceleme-Tenkitli Metin*, 167.
[241] Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelemesi*, 294.

Maʿden-i ʿilm ü ʿamel ser-çeşme-i dīn ü düvel
Melceʾ-i aṣḥāb-ı fiṭnat menbaʾ-ı ʿizz ü celāl Mesihî K.13/13[242]

"(O), din ve devlet çeşmesinin başı, amel ve ilim madeni, yücelik ve mutluluk kaynağı, hikmet sahiplerinin sığınılacak yeridir."

Edirne defterdarı Sadullah Efendi'ye kaside sunan Ahmed Bâdî Efendi, defterdarın güçlü ve sözü geçen bir yetkili olduğundan bahseder.

Bu ne ḥikmet bu ne ḳudret bu ne […] dürür
Ḳıldı ihsān bir avuç ṭoprağa bunca ḥüsn ü ān Bâdî K.11/8[243]

"Bu ne hikmet bu ne kudrettir. Bir avuç toprağa bunca güzelliği lütfetti."

Ahmed Bâdî, Bosna defterdarı Raşid Efendi'ye yazdığı kasidesinde onun güçlü ve hikmet sahibi bir defterdar olarak görev yaptığını Bosna vilayetini güzelleştirerek ihsanlarda bulunduğunu belirtir.

Edirne şehri defterdārı Saʿdullāh Efendi kim
Anuñ her nuṭḳı biñ gevher-i ḳadr ḳadr ü bahā eyler Bâdî K.11/19[244]

"Edirne şehri defterdarı Sadullah Efendi ki onun her sözü, bin kıymet değerindeki cevheri çok kıymetli yapar."

Subhîzâde Feyzî, Defterdar Mustafa Efendi'ye yazdığı kasidede defterdarın elinde devlet hazinesinin anahtarının olduğunu, onun varlığının Osmanlı mülküne şeref verdiğini söyler. Şair, böylece Defterdar Mustafa Efendi'nin gücünü ortaya koyar.

[242] Mengi, *Mesîhî Divanı*, 60.
[243] Okmak, *Ahmed Bâdî Divanı (Metin-İnceleme)*, 35.
[244] Okmak, *Ahmed Bâdî Divanı (Metin-İnceleme),* 41.

Elinde ḫāmesi miftāḥ-ı genc-i devletdür
Vücūdıdur şeref-efzā -yı mülk-i ʿOṣmānī Feyzî K.7/19[245]

"Elinde kalemi devlet hazinesinin anahtarıdır. Osmanlı mülkünün şerefini artıran varlığıdır."

Veysî, Defterdar Ahmed Paşa'ya yazdığı kasidede onun güçlü ve kendisinden korkulan biri olduğunu anlatırken mübalağa sanatına başvurmuştur.

Nār-ı ḳaḥrı eridür zehre-i şīr-i çarḫı
Nāvek-i ḫışmı döker şāh-per-i ʿanḳāyı Veysî K.15/11[246]

"(Onun) kahrının ateşi, felek aslanının zehrini eritir. Öfkesinin oku, Anka kuşunun büyük kanadının (tüyünü) döker."

Veysî, Defterdar Ahmed Paşa için yazdığı kasidede Ahmed Paşa'nın gücünü methetmiştir. Defterdar öylesine güçlüdür ki şiddetli öfkesinin nefesi gül bahçesini kurutarak çöle çevirebilir. Yine Ahmed Paşa öyle cömerttir ki bir çölü ihsanlarıyla ve gücüyle gül bahçesine çevirebilir. Veysî, defterdarın gücünün farkındadır ve hayatında koruyucu bir rol üstlenmesi için defterdarın kudretini anlattığı ve onu öven bir kasideyi Defterdar Ahmed Paşa'ya sunmuştur.

Dem-i serd-i ġażabı gülşeni ṣaḥrā eyler
Bāġbān-ı keremi gülşen eyler ṣaḥrāyı Veysî K.15/10[247]

"Öfkesinin soğuk ve sert nefesi, gül bahçesini çöle döndürür. Cömertlik bahçıvanı, çölü gül bahçesine çevirir."

[245] Gündüz, Subhizâde Feyzî Divanı (Karşılaştırmalı Metin), 25.
[246] Toska, *Veysî Divanı (Hayatı, Eserleri, Kişiliği)*, 132.
[247] Toska, *Veysî Divanı (Hayatı, Eserleri, Kişiliği)*, 132.

Nâ'ilî, Defterdar Mehmed Paşa'ya sunduğu kasidesinde defterdarın kuvvetinden bahseder. Defterdarın büyük gücünü duyan herkesin ondan korktuğunu belirtir.

Bīm-i celāletünle düşer ḫavf u ḫaşyete
Nām-ı bülendüni işiden kimse dūrdan Nâ'ilî K.22/17[248]

"Yüce şöhretini uzaktan işiten kimse, büyüklüğünün korkusuyla korku ve dehşete düşer."

Nâ'ilî'ye göre Mehmed Paşa sayesinde ülkedeki halk arasında kavga ve kötülük kalkmıştır.

Ser-pençe-i ṣalābet ü ḳahrūn eder ḫalāṣ
Dāmān-ı mülki keşmekeş-i şerr ü şūrdan Nâ'ilî K.22/16[249]

"Kötülük ve fitnenin karışıklığından memleketin eteğini, (senin) kahır ve sağlamlık kuvvetin kurtarır."

1.8. Himmetli-Yardım İstenen Kişi Olmak:

Himmet kelimesi sözlükte "yardım, ihsan. Çalışma, gayret, emek. Manen büyük kimselerin, ermişlerin dilediklerini yerine getiren manevi gücü, manevi yardımı, lütfu".[250] gibi anlamlara gelmektedir. Şairler defterdarlardan birtakım isteklerini beyitlerle dile getirirken defterdarların yardımsever devlet görevlileri olma özelliklerine de övgülerde bulunmuştur.

Devlet hazinesini yöneterek, mali güce sahip olan mühim bir yetkisi bulunan defterdarlar şairlere yardım ve ihsanlarda bulunmuşlardır. Osmanlı Devleti'nde defterdarlar, maliyeden ve hazineden sorumluydu. Devlet için bütçe hazırlamakla meşgullerdi. Aynı zamanda tımarlardan ve köylerden sorumlulardı. Padişahın malının vekili olarak kabul edilmişlerdi. Defterdarlar görev ve yetkilerinin üstünlük ve genişliği ile önem arz etmesi

[248] İpekten, *Nâ'ilî-i Kadîm Divan*, 166.
[249] İpekten, *Nâ'ilî-i Kadîm Divan,* 166.
[250] Kubbealtı Lugatı, "Himmet" (Erişim 30 Ocak 2024).

sebebiyle devlet erkânından sayılırdı.[251] Bu durumun farkında olan şairler de defterdarlara yazdıkları kasidelerde onların gönlünü hoş edecek beyitlerle maddi bir takım ihtiyaç ve isteklerde bulunmuşlardır. Bu yönüyle ihtiyaç gideren ve refaha ulaştıran kişi olarak defterdarların himmet sahibi olması onların vasıflarından biridir.

Taşlıcalı Yahya, Defterdar İskender Çelebi'ye yazdığı kasidede halkın yoksulluğunu çeşitli benzetmelerle anlatmaya çalışmıştır. Açlık iddiasında bulunmaya geldiğini söylemiş ve İskender Çelebi'den nişan, ekmek, gümüşle altın istemiştir. Şair, diğer beyitlerde Acem diyarına doğru gittiğini belirtmiştir. Bu sebeple kasidesini Irakeyn Seferi sırasında yazmış olduğu düşünülebilir.

Ac daʿvīsini eylemege geldi ḥāṣılı
Ver aŋa ya şiʿār u ya nān u ya sīm ü zer Yahyâ K.25/42[252]

"Sonuç olarak aç davasını etmeye geldi, ona ya elbise (nişan) ya ekmek ya da gümüş ve altın ver."

Taşlıcalı Yahya, Defterdar İskender Çelebi'ye seslenmiştir. Irakeyn seferi sırasında yaşadığı maddi sıkıntının boyutunu gözler önüne sermiştir.

Ey ben żaʿīfe bu sefer aḥvālini ṣoran
Aç ile söyleşür eceli olan el-ḥaẕer Yahyâ K.25/21[253]

"Ey ben zayıf düşmüşe, zavallı bana bu seferin hâlini soran! Allah korusun, eceli gelen aç ile söyleşir."

Haşmet, merhum Defterdar Halîmî Efendi'ye bir kaside yazmıştır. Halîmî Efendi'ye seslenerek ahde vefa etmenin vakti olduğunu söyler ve defterdarın cömertliğini ve yardımını beklediğini belirtir.

[251] Mert, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Defterdarlık ve Günümüz Yansımaları", 200-201.
[252] Çavuşoğlu, *Divan Taşlıcalı Yahyâ Bey*, 90
[253] Çavuşoğlu, *Divan Taşlıcalı Yahyâ Bey*, 91.

Vaḳtidir aḥde vefāʾ eylemenin sulṭānım
İntiẓārım kerem ü himmetine her bārdır Haşmet K.13/33[254]

"Sultanım, sözünde durmanın vaktidir. Cömertlik ve bağışını ümitle bekleyişim daimîdir."

Sabrî, Defterdar Seyyid Ali Efendi'nin cömertlik ve yardımseverlik ile şöhret bulduğunu, himmeti yüksek bir defterdar olduğunu ifade etmiştir.

İtsün kemāl-i himmet ile kāmver seni
Nāmuñ yesār ü servet ile bulsun iştihār Sabrî K.11/18[255]

"Yardımlarıyla seni isteğine kavuşturup mutlu etsin. Namın varlık ve servet ile şöhret bulsun."

Vardur bir ʿālī-himmet efendüm cihānda kim
Eyler süḫanverānı kef-i cūdı māyedār Sabrî K.11/19[256]

"Dünyada bir yüce himmetli efendim vardır ki güzel konuşan (şairleri), cömertlik avucuyla zengin eder."

Kara Fazlî, Rumeli tımarlarında başdefterdar olarak görevlendirilen Ahmet Çelebi'ye göreve gelişini tebrik etmek için bir kaside sunmuştur. Fazlî, bu kasidede defterdarın lütfunun çokluğunu methetmiştir.

Nikāt-ı fikreti derkinde ʿaḳl-i küll ʿāciz
ʿUlūvv-i himmeti vaṣfında nefs-i nāṭıḳa lāl Fazlî K.31/12[257]

[254] Arslan - Aksoyak, *Haşmet-Haşmet Külliyatı*, 69.
[255] Belli, *Sabrî (Seyyid Mehmed Emin) Divanı*, 65.
[256] Belli, *Sabrî (Seyyid Mehmed Emin) Divanı*, 65.
[257] Özkat, *Kara Fazlî'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, 219.

“Fikrinin nüktelerini idrakte tam akıl âcizdir. Düzgün ve güzel söz söylemenin kendisi, ihsanının yüceliğini vasfetmekte dilsizdir.”

Ahmed Zîver, Ramazan ayında Defterdar Behçet Efendi’nin himayesine güvendiğini ve bundan dolayı başka birine minnet etmediğini söyleyerek defterdardan yardım talep etmektedir.

Gelsün hilāl-i rūze çi minnet efendimiñ
Ẓıll-ı ḥimāyeti bana elbet medār olur Zîver K.14/25[258]

“Oruç hilali (Ramazan ayı) gelsin, sıkıntı yoktur. Efendimin himayesinin gölgesi, bana elbet yardımcı olur.”

Şair Sâlik, Defterdar Atıf Efendi’nin defterdarlık vazifesine getirilmesi üzerine ona “hoş geldün” redifli bir kaside yazmıştır. Defterdarın muradına erdiğini belirterek himmetli, lütuf sahibi ve yardımsever olması gerektiğini ancak böyle bir defterdarın ordularının başarılarıyla sancağı kaldırıp taşıyabileceğini ifade etmiştir. Burada defterdarların orduyla savaşa gitme vazifelerinin olduğu gayretli ve çalışkan vasıfları da göze çarpmaktadır.

Himem olup rāfiʿ rāyāt-ı cünūd-ı nuṣret
Himem olup nāʾili āṯār -ı ġazā ḫoş geldüñ Sâlik K.34/18[259]

“Himmetleri, zafer askerlerinin sancaklarını yükseltip gaza eserlerine ulaşır. (Ey defterdar), hoş geldin.”

Sehî Bey, Defterdar İskender Çelebi’yi methetmek için yazdığı kasidede defterdarın himmetli olması sayesinde mutlu olduğundan bahseder.

Himmetüñ dāmānına yapışmasaydı bende-vār

[258] Alten, *Zîver Divanı: İnceleme ve Tenkitli Metin*, 235.
[259] Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divanı’nın Tenkitli Metni ve İncelemesi*, 252.

Baḫtı açılmazdı vü olmazdı ber-ḫurdār gül Sehî K.23/37[260]

"Gül, himmetinin eteğine köle gibi yapışmasaydı bahtı açılmazdı ve mutlu olmazdı."

Şair Mesîhî, Defterdar Bedreddin Bey'den kendisine yardım etmesini isteyerek felekten yaşadıkları talihsizliklerden şikâyet etmiştir. Artık şair de rahat bir hayat sürmek istemektedir.

Ehl-i tīmāram velī bīmārā döndüm himmet it
Ey ṭabīb-i cān u dil bulsun mizācum iʿtidāl Mesîhî K.13/28[261]

"Hastaları iyileştirme ehliyim ama hastaya döndüm, yardım et. Ey can ve gönül hekimi, mizacım dengeyi bulsun."

1.9. Cömert Olmak:

Osmanlı Devleti döneminde yaşayan şairlerin defterdarlara yazdıkları kasidelere bakıldığında defterdarların methedilen özelliklerden biri de onların cömert olmasıdır.

Şeyh Gâlib, Şerif Efendi'ye bir kaside yazmıştır. Onun gibi bir defterdarın daha gelmeyeceğini belirterek Şerif Efendi'yi cömert bulur. Şeyh Gâlib, Defterdar Şerif Efendi'nin hak edene hak ettiğini ve istediğini verdiğini belirterek defterdarın cömertliğini över.

Gelmez Şerīf Efendi gibi ṣadr-ı defterī
Kim müstaḥaḳḳa maṭlabını bī-recā verir Gâlib K.26/13[262]

"Şerif Efendi gibi başdefterdar gelmez ki (o), hak edene isteğini ricasız verir."

Siyâhî Mustafa Dede, Kıbrıs defterdarı Mahmud Efendi'ye sunduğu kasidesinde onun cömertlik namının yayılmasından bahsederek defterdarı metheder. Defterdarın âlim biri

[260] Yekbaş, *Sehî Bey Divanı*, 97.
[261] Mengi, *Mesîhî Divanı*, 61.
[262] Okçu, *Şeyh Gâlib Divanı*, 43.

olduğunu belirtir. Defterdarı överek iyilik ve lütuflarıyla insanlar arasında konuşulduğunu anlatır.

Ol merd-i kerem pīşe-i deryā-dil-i dānā
İḥsān ile ḫoş debdebe ṣaldı bu cihāna Siyâhî K.19/19[263]

"O cömert mert, bilgili deniz gibi gönle sahip olan (defterdar), bu dünyaya bağışıyla hoş bir gösteriş salmıştır."

Siyâhî, Defterdar Mahmud Efendi'nin iyilik sahibi, yardımsever olduğunu anlatarak cömertliğini dile getirir. Defterdarı kerem sahibi biri olarak görür ve onun gibi birinin dünyada görülmediğini söyler. Şairin mübalağa yaparak defterdarı övdüğü görülmektedir.

Yoḳdur disem ʿālemde olur şimdi naẓīri
Bir ḫalḳ-ı kerem ṣāḥibi bir böyle yegāne Siyâhî K.19/31[264]

"Şimdi bir böyle eşsiz, bir cömert halk sahibinin âlemde benzeri yoktur, desem olur."

Bağdatlı Rûhî, Bağdat defterdarı Feyzî Efendi'ye yazdığı kasidede defterdarın cömertliğinin bol olmasını denizlere benzetir.

Sen o deryā-yı keremsin ki hemīşe pürdür
Gevher-i luṭfuñ ile dāmen-i ceyb-i āmāl Rûhî K. 26/22[265]

"Sen cömertlik denizisin ki amel cebinin eteği daima lütuf incinle doludur."

Derzizâde Ulvî Halep defterdarı Halil Paşa için yazdığı kasidesinde Defterdar Halil Paşa'yı cömertlik ve iyiliksever bir defterdar olarak metheder.

[263] Cangöz, *Siyâhî Dede Divanı*, 114.
[264] Cangöz, *Siyâhî Dede Divanı*, 115.
[265] Ak, *Bağdatlı Rûhî Divanı Karşılaştırmalı Metin*, 1/ 128.

Elüm al sāye-veş ayaḳdayum devletlü sulṭānum
Kerem bāġınuñ oldı ḳāmetüñ serv-i ḫırāmānı Ulvî K. 23/12[266]

"Devletli sultanım, gölge gibi ayaktayım, elimi al. Boyun cömertlik bahçesinin salınan servisi oldu."

Bağdatlı Rûhî, Bağdat defterdarı Ali Efendi'nin cömertliğinin hak edene ulaştığını söyler.

Ḥaṣūd daḫl idemez faẓluña ki reʾyüñde
Suʾāle yer ḳomamış ṣāḥib-i cevāb u suʾāl Rûhî K.25/29[267]

"Kıskanç (kişi), cömertliğine dâhil olamaz. Çünkü (senin) kanaatine göre soru ve cevapların sahibi, soruya yer bırakmamış."

Bağdatlı Rûhî, Bağdat defterdarlığı yapan Feyzî Efendi'yi methederek ondan cömert, lütuf sahibi, olgun, iyi huylu bir kişi olarak bahseder.

Ekmel-i ḫulḳ-ı ser-efrāz-ı cihān Feyżī Beg
Kʾanda ḫatm olmış eger cūd u eger faẓl u kemāl Rûhî K.26/12[268]

"Dünyaya başkaldıran huyu mükemmel olan Feyzî Bey ki gerek cömertliği gerek fazilet ve kemali onda tam olmuştur."

Zâtî'nin Pîrî Mehmed Paşa için yazdığı kasidede onun lütuf rüzgârıyla açılan gülün kokusuyla âlemi dolduracağını belirterek defterdarın lütuf sahibi ve cömert biri oluşunu anlatır.

Perveriş virse ḳurı ḫāra nesīm-i luṭfuñ
ʿĀlemi pür ide būyı vire verd-i ḫandān Zâtî K.41/44[269]

[266] Çetin, *Derzizâde Ulvî*, 114.
[267] Ak, *Bağdatlı Rûhî Divanı Karşılaştırmalı Metin*, 1/126.
[268] Ak, *Bağdatlı Rûhî Divanı Karşılaştırmalı Metin*, 1/128.
[269] Kurtoğlu, Zâtî Divanı (Gazeller Dışındaki Şiirler), 142.

“Lütfunun hafif rüzgârı, kuru dikeni beslese gülen gülün kokusu âlemi doldurur.”

Mesîhî, Defterdar Ahmed Çelebi’ye sunduğu kasidesinde onun devlet ile defterdar olduğunu söyler. Defterdarın cömertlik kaynağı olduğunu belirterek onu lütuf ve kerem kaynağı bir kişi olarak niteler.

Ey seḫā menbaʿı ser-çeşme-i elṭāf-ı kerem
Keremüñ rūz-ı ḥesāb ola vü olmaya şümār Mesîhî K.12/15[270]

“Ey cömertlik kaynağı, cömert lütuflar pınarı, hesap günü cömertliğinin miktarı sayılmasın.”

Nâilî, Defterdar hattat Mehmed Paşa için yazdığı kalemiyesinde Mehmed Paşa’yı metheder. Uğurlu bir zat olarak gördüğü muhterem defterdar hazretlerinin cömert ve yardımsever olduğunu belirterek halka ihsanlarda bulunduğunu söyler.

Ḫuceste-ẕāt-ı mükerrem cenāb-ı defter-dār
Ki sāḥa-i kerem ü cūdı ḥalḳa merʿādur Nâilî K.21/9[271]

“Muhterem ve uğurlu kişi, defterdar hazretleri ki cömertlik ve lütuf sahası, halk için çayırlıktır.”

Sabrî, Defterdar Seyyid Ali Efendi’ye sunduğu üç kasidesiyle defterdarın cömertliği üzerinde durarak onu metheder.

Sensin o kāmkār-ı mekārim-şiʿār kim
Dest-i kerīmüñ eyledi dünyāyı māyedār Sabrî K.11/40[272]

[270] Mengi, *Mesîhî Divanı*, 58.
[271] İpekten, *Nâ’ilî-i Kadîm Divan*, 162.
[272] Belli, *Sabrî (Seyyid Mehmed Emin) Divanı*, 67.

“O cömertlik ve ikbal sahibi sensin ki cömert elin dünyayı zengin etti.”

O keremkār-ı seḫā-pīşe ki āb-ı luṭfi
Bāġ-ı āmāl-i dil-i ʿālemi eyler reyyān Sabrî K.12/11[273]

“O eli açık ve cömert huylu (defterdar) ki lütuf suyu, âlemin gönlünün emeller bahçesini suya doyurur.”

Kāmkār-ı pür-kerem ʿAlī Efendi kim aña
Cān u dilden cümle ʿālem ḳul olur ḳurbān olur Sabrî K.13/6[274]

“Cömertlikle dolu, devlet sahibi Ali Efendi ki ona can ve gönülden tüm âlem kul olur, kurban olur.”

Sâlik, Defterdar Behçet Efendi’ye yazdığı ıydiye türündeki kasidesinde Behçet Efendi’yi cömert bulur.

Olup ġarīḳ-i kerem devletüñde ḥaddümce
Cihānda eyledüm iẓhār şükr-i niʿmet-i ʿīd Sâlik K.47/ 22[275]

“Cömertliğe boğulmuş devletinde (kendi) haddimce (davranıp) dünyada bayram nimetinin şükrünü gösterdim.”

Cevrî, merhum Defterdar Salih Paşa için yazdığı kaside ile onu cömert ve lütuf sahibi bir kişi olarak görür.

Yine bir ehl-i kerem geldi gibi dünyāya
Yine bir çarḫ gibi cevrini luṭfa tebdīl Cevrî K.20/2[276]

[273] Belli, *Sabrî (Seyyid Mehmed Emin) Divanı*, 70.
[274] Belli, *Sabrî (Seyyid Mehmed Emin) Divanı*, 72.
[275] Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan’ının Tenkitli Metni ve İncelemesi*, 292.
[276] Ayan, *Cevrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, 95.

"Yine bir cömertlik sahibi gibi dünyaya geldi. Yine bir felek gibi cefanı lütfa dönüştürdü."

Sehî Bey, Defterdar Muhammed Bey'e yazdığı kasidesinde defterdarın cömertliğini metheder.

Emīr-i defter ü kān-ı kerem Muḥammed Beg
K'idindi luṭf u seḫāsı elinde yer ḫāme Sehî K.32/3[277]

"Defterdar reisi ve cömertlik kaynağı Muhammed Bey ki lütuf ve cömertlik elinde kalem yer edindi."

Nedîm, Muhammed Bey'e sunduğu kasidesiyle onu eli açık ve cömert olması yönüyle Cemşid'e benzetir.

Ol denlü saḫāsında feyż ü neşāṭ var kim
Olsaydı ger zamānın āsāyiş ü ḳarārı Nedîm K.37/6[278]

"Cömertliğinde o kadar bereket ve sevinç var ki eğer zamanının güvenlik ve kararı olsaydı…"

Derdim ki gelmiş anda ṭarḥ-ı iḳāmet etmiş
Cemşīd-i kāmkārın eyyām-ı ḫoş-güvārı Nedîm K.37/7[279]

"Derdim ki devlet ve ikbal sahibi Cemşid'in tatlı günleri gelmiş orada oturup kalmış."

1.10. Af Dilenilen Kişi-Affedici Olmak:

Şairlerin defterdarlara sundukları kasidelerde onların vasıflarını övdükleri görülmektedir. Övgünün yanında onlardan af dileyerek hatalarını affetmelerini isteyen şairler de olmuştur.

[277] Yekbaş, *Sehî Bey Divanı*, 130.
[278] Macit, *Nedîm Divanı*, 103.
[279] Macit, *Nedîm Divanı,*103.

Haşmet, vefat eden başdefterdar Halîmî Paşa'ya özür dilemek için yazdığı kasidede hatalarını affetmesini ister. Defterdarın cömertlik sahibi bir zat olduğunu vurgular. Haşmet, Defterdar Halîmî Paşa'dan özür dileyerek özrünü kabul etmesini ister. Bu şekilde gönlünün hoş olacağını belirterek Defterdar Paşa'nın ona iyi davranmasını bekler. Eli açık, cömert kimse olarak gördüğü Halîmî Paşa'nın ona kırıldığını fark etmiştir.

Cürmümüz var ise de ẕāt-ı kerem-perverden
Gösteren rūy-ı dili āyine-i inkārdır Haşmet K.13/6[280]

"Cömertliği seven zattan yana suçumuz varsa da gönül sathını gösteren inkâr aynasıdır."

Jāj-hāyān-ı nifāḳın sözüne aldanma
İʿtimād eyleme ebnā-yı zamān gaddārdır Haşmet K.13/22[281]

"Ara bozanların anlamsız sözüne aldanma. Zamane insanlarına güvenme, (onlar) gaddardır."

İʿtiẕārımı ḳabūl eyle beni taṭyīb et
Tuḥfe-i nezd-i kerīmān u kirām āzārdır Haşmet K.13/23[282]

"Özrümü kabul et. Benim gönlümü al. Cömert ve şereflilerin nazarında hoşa giden (şey) azardır."

Lebîb, defterdar olan Ramî Paşazâde Mustafa Bey'e sunduğu yüz beyitlik kasidesinde defterdarı cömert olarak görmüş ve ondan af dilemiştir. Defterdar Ramî Paşazâde Mustafa Bey'i ayıp ve suçları örten biri olması yönüyle metheder.

Ey kerem-perverdesi ḥaḳḳımda luṭfen ez-ḳadīm

[280] Arslan - Aksoyak, *Haşmet-Haşmet Külliyatı*, 53.
[281] Arslan - Aksoyak, *Haşmet-Haşmet Külliyatı,* 69.
[282] Arslan - Aksoyak, *Haşmet-Haşmet Külliyatı,* 69.

Ẕeylī ʿafv u reʾfeti pūşende-i cürm ü hatā Lebîb K.13/98[283]

"Ey cömertlikle büyütülmüş! Lütfen hakkımdaki eski hata ve günahlarımı ört, buna ek olarak beni bağışla ve merhamet et."

1.11. Velinimet Olmak:

Şairler, onları himaye eden başta dönemin padişahları ve devlet adamları olmak üzere onlara maddî açıdan refah sağlayacak defterdarları, kendilerine bulundukları lütuf ve ihsanlardan dolayı velinimet olarak görmüşlerdir. Birçok şair, yazdıkları kasidelerde defterdarların önce kendileri sonra yaşadıkları yerin halkı ve hatta tüm dünya için birer velinimet olduklarını düşünmektedir.

Ahmed Zîver, Defterdar Behçet Efendi'ye yazdığı kaside ile defterdarı överek velinimet olarak görür. Bahtı kendisine yardımcı olmuş ve defterdarı karşısına çıkarmıştır.

Nīrū-yı baḫtı yāver olunca bir ādemiñ
Böyle veliyy-i niʿmete nā-geh duçār olur Zîver K.14/6[284]

"Bir insanın bahtının gücü, yardımcı olunca böyle velinimete ansızın uğrar."

Ahmed Zîver, Defterdar Atıf Efendi'ye sunduğu kaside ile onu defterdarlık vazifesi için tebrik eder. Zîver'e göre Defterdar Atıf Efendi görülmemiş bir velinimettir.

Bārekallāh ey nesaḳ-pīrā-yı Bercīs-iştihār
Böyle defterdāra mālik olmadı bir şehriyār Zîver K.16/1[285]

"Allah mübarek etsin, ey Müşteri yıldızının yolunu süsleyerek şöhret olan! Böyle bir defterdara bir hükümdar sahip olmadı."

[283] Kurtoğlu. *Lebîb Divanı*, 110.
[284] Alten, *Zîver Divanı: İnceleme ve Tenkitli Metin*), 232.
[285] Alten, *Zîver Divanı: İnceleme ve Tenkitli Metin, 240.*

Lebîb, defterdar olan Ramî Paşa-zâde Mustafa Bey'e yüz beyitten oluşan bir kaside sunmuştur. Şair, kaside boyunca defterdardan yeni memuriyet konusunda yardım isteyerek onu velinimeti olarak görür.

Tā ezelden hem efendim hem veliyyü'n-niʿmetim
Luṭf-ı taḳṣīr etmediñ ḥaḳḳımda bī-rayb ü riyāʾ Lebîb K.13/52[286]

"Ta ezelden (beri) hem efendim hem velinimetimsin. Hakkımda şüpheye ve riyaya yer bırakmadan lütfunu kısmadın."

Şeyh Gâlib, başdefterdar Şerîf Efendi'ye sunduğu kasidesinde defterdarın vasıflarını övmüştür. Şair, başdefterdar Şerîf Efendi'yi halk için bir velinimet olarak görür.

Ḥalḳa veliyy-i niʿmet olur bir kelām ile
Allāh o kāmkāra ki luṭf-ı edā verir Gâlib K.26/8[287]

"Bir sözüyle halka velinimet olur. Allah, o isteğine kavuşan devlet ve ikbal sahibine üslup güzelliği verir."

Ebubekir Kânî, Defterdar Osman Efendi'ye sunduğu kasidesinde onu velinimet olarak gördüğünü ve kendisinin onun değersiz bir hizmetkârı olduğunu belirtir.

Sen veliyyü'n-niʿmetimsin ben senüñ kemter ḳuluñ
Bendesinüñ baḳmayan noḳṣānına meʾcūr olur Kânî K.36/130[288]

"Sen velinimetimsin, ben senin değersiz kulunum. Kölesinin kusuruna bakmayan mükâfatlandırılır."

Nâ'ilî, defterdar Mehmed Paşa'ya sunduğu kasidesinde defterdarı, dünya için lütuf sahibi bir velinimet olarak görür ve defterdarın bu vasfına övgüde bulunur.

[286] Kurtoğlu. *Lebîb Divanı*, 106.
[287] Okçu, *Şeyh Gâlib Divanı*, 43.
[288] Yazar, *Kânî Divanı*, 291.

Sensin veliyy-i niʿmet-i ʿālem ki luṭfin
Yoḳ görmedük cihānda inās u ẕükūrdan Nâ'ilî K. 22/14[289]

"Âlemin velinimeti sensin ki lütfunu dünyada kadınlar ve erkeklerden yok, görmedik."

Kara Fazlî, Defterdar Ahmet Çelebi'ye sunduğu kasidesinde defterdarı överken onun üstün ve güzel vasıflarını anlatmanın imkânsız olduğunu belirtir.

Muḥāldür ki seni vaṣf idem kemā-hiye ben
Vücūda gelse eger dünyede her emr-i muḥāl Fazlî K.31/26[290]

"Dünyada eğer her imkânsız emir vücuda gelse seni olduğu gibi anlatmam mümkün değildir."

Ahmed Bâdî, Edirne vilayet defterdarı Sadullah Bey'e sunduğu kasidesine defterdarı överek başlar. Şair, defterdarın velinimet olduğunu ve ihsanlarının çok olduğunu anlatarak onu vasıflarıyla metheder.

Veliyyü'n-niʿmetā āfāḳı ṭuṭdı şān-ı iḥsānuñ
Elüñden sīm ü zerden ġayrı yoḳdur iştikāʾ eyler Badî K.2/20[291]

"Ey velinimet! Lütuf şanın ufukları tuttu. Gümüş ve altından başka elinden şikâyet eden yoktur."

ʿAṭā-kārā veliyyü'-n-niʿmetā ey maʿdelet fermā
Şarāba naẓra-i pāküñ irişse kimiyā eyler Badî K.2/14[292]

[289] İpekten, *Nâ'ilî-i Kadîm Divan*, 166.
[290] Özkat, *Kara Fazlî'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, 220.
[291] Okmak, *Ahmed Bâdî Divanı*, 42.
[292] Okmak, *Ahmed Bâdî Divanı*, 41.

“Ey bağışlayıcı velinimet, adalet buyuran (defterdar), temiz bakışın şaraba erişse (onu) iksir yapar.”

1.12. Güzel ve Üstün Huy - Ahlak Sahibi Olmak:

Şairler, defterdarlara yazdıkları kasidelerde onları üstün huy ve güzel ahlak sahibi olarak görürler. Devlet adamının taşıması gereken özelliklerden biri de üstün huy ve ahlak sahibi, örnek bir kişi olmasıdır. Bunun yanında defterdarlar, makamları gereği güzel söz söyleme ve güzel konuşma özelliklerine sahip olmalıdırlar. Defterdarların güzel ahlak sahibi olmalarında aldıkları eğitim ve yetiştirilme koşullarıyla beraber devlet erkânından olmaları ve bulundukları muhitin de saray çevresi olması etkili olmuştur.

Haşmet, merhum Başdefterdar Halîmî Efendi’ye kaside sunmuştur. Halîmî Efendi’yi marifet ve cömert sahibi gönül yapıcı biri olarak metheder. Defterdarın ahlak ve cömertlikle, güzel ahlakla yardım ve iyilik yapan biri olduğunu belirtir. Onu yüksek ahlaklı iyi huylu olarak görür. Haşmet, başdefterdar ve aynı zamanda şair olan Halîmî Efendi’nin mahlasının Halîmî; kendisinin iyi ve melek huylu; namının ise Mustafa olduğunu ve onun şiirleri ile zatının övüldüğünü belirtir.

Maʿrifet anda seḫāʾ anda nüvāziş anda
Böyle aḫlāḳ u mekārimle ʿināyet-kārdır Haşmet K.13/10[293]

“Marifet onda, cömertlik onda, gönül alma onda. Böyle ahlak ve övülmüş huylarla lütfeden biridir.”

Muṣṭafā-nām u melek-ḫūy u Ḥalīmī-maḫlaṣ
Midḥat-ı ẕātı anıñ debdebe-i eşʿārdır Haşmet K.13/9[294]

“Namı Mustafa, huyu melek, mahlası Halîmî, onun zatının övgüsü şiirlerin debdebesidir.”

[293] Arslan - Aksoyak, *Haşmet-Haşmet Külliyatı*, 53.
[294] Arslan - Aksoyak, *Haşmet-Haşmet Külliyatı,* 53.

Haşmet, başdefterdar Halîmî Efendi'nin ahlakının güzelliği sayesinde gönül yapmada mimar sanıldığını, bir iltifatla bin tane yıkılmış gönlü onardığını belirtir. Defterdar, güzel huy ve ahlak sahibi olması hasebiyle tıpkı bir mimar gibi gönlü inşa etmektedir.

Bir nüvāzişle yapar bin dil-i vīrān-şüdeyi
Ḫüsn-i aḫlāḳı gönül yapmada ṣan mimārdır Haşmet K.13/12[295]

"Bir iltifatla bin yıkık gönlü yapar. Ahlakı güzel (defterdarı), gönül yapmada mimar sanırsın."

Şeyh Gâlib, başdefterdar Şerif Efendi'ye yazdığı kasidesinde Şerif Efendi'nin güler yüzlü olduğunu ve iyi huyu ile bin işi fethettiğini, her meseleyi çözdüğünü nazik ve yumuşak huylu tabiatıyla gül bahçesine adeta sabah rüzgârının bereketini verdiğini söyler.

Bir ḫūy-ı ḫande-rūy ile biñ ʿuḳde fetḥ eder
Ḫulḳ-ı laṭīfi gülşene feyż-i ṣabā verir Gâlib K.26/14[296]

"Bir güler yüzlü huy ile bin düğümü fetheder. Hoş yaradılışı gül bahçesine sabah rüzgârı bereketi verir."

Ahmed Nâmî, Defterdar Murad Paşa için yazdığı kasidede Yunan mülkünün hazinesinin defterdarının şimdi Murad Paşa olduğunu belirtir. Onun melek huylu, erdemli biri olduğunu söyler. Nâmî, defterdarın iyi özelliklerini metheder. Bu manzume, defterdara padişah tarafından kaftan ve unvan verildiğinde şairin Paşa'ya yazdığı kasidedir.

Sütūde-menḳabet ẕāt-ı melek-ḫaṣlet Murād Pāşā
Kim oldur şimdi defterdār-ı genc-i mülk-i Yūnānī Nâmî K.27/18[297]

[295] Arslan - Aksoyak, *Haşmet-Haşmet Külliyatı,* 53.
[296] Okçu, *Şeyh Gâlib Divanı*, 43.
[297] Yenikale*, Ahmed Nâmî Divanı*, 88.

“Hikayesi övülmüş ve melek özelliklerine sahip zat, Murad Paşa ki Yunan memleketinin hazinesinin defterdarı şimdi odur.”

Sabrî Seyyid Mehmed Emin, Anadolu defterdarı ve bahriye nazırı Seyyid Ali Efendi’ye yazdığı kasidesinde defterdarı iffet sahibi ve güzel ahlaklı olması yönüyle methder.

Pākīze-iʿtiḳād ü ʿarīf ü ʿafīf kim
Olmış kemāl-i ʿiffeti memdūḥ-ı rūzgār Sabrî K.11/25[298]

“İnancı temiz, irfan ve iffet sahibi (defterdar) ki mükemmel iffeti zamanın övülmüşü olmuştur.”

Siyâhî Mustafa Dede, Kıbrıs defterdarı Mahmut Efendi’ye yazdığı kasidesinde onun ellere ihsanlarda bulunup dost gibi davrandığını, ahbabı içinse her sözünün iri inci gibi değerli olduğunu belirterek defterdarı över.

Kim destlerine luṭf idici ḫaṣma müdārā
Aḥbābına ḫod her sözi bir dürr-i ṣemāne Siyâhî K.19/32[299]

“Ellere iyilik yaparak düşmana dost gibi davranır. Dostuna da her sözü bir iri incidir.

Kara Fazlî, Defterdar Ahmet Çelebi’ye sunduğu kasidesinde defterdarı güzel ahlaka sahip ve şefkatli olarak görür. Fazlî, defterdara methiye ile başladığı kasidesinde defterdarın üstün huy ve vasıflarını methederek defterdarın yanında ve muhitinde bulunma dileklerini ona iletir.

Bilüp mekārim-i aḫlāḳ u ḥüsn-i işfāḳuñ
Saña ḳul olmaġa geldüm ḳabūl ḳıl elüm al Fazlî K.31/28[300]

“Ahlak ve merhametinin güzelliğini bilip sana kul olmaya geldim, kabul et, elimi tut.”

[298] Belli, *Sabrî (Seyyid Mehmed Emin) Divanı*, 66.
[299] Cangöz, *Siyâhî Dede Divanı*, 115.
[300] Özkat, *Kara Fazlî’nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, 220.

Cinânî, Defterdar Hasan Efendi'ye yazdığı kasidesinde defterdarın güzel huy ve ahlakını metheder.

Ḥüsn-i ḫulḳ u keremüñ şāhid-i ʿādil mi degül
Şeref-i ẕātuñı iṣbāta ne ḥācet bürhān Cinânî K.41/38[301]

"Güzel huyun ve cömertliğin adil (birer) şahit midir? Değil, zatının şerefini ispat etmek için delile gerek yoktur."

1.13. Efsanevi-Mitolojik Kahramanlara Benzetilmek:

1.13.1. Hüsrev:

Hüsrev, Nuşirevan'ın torunu ve Sasaniyan sülalesinden bir padişahtır. İran şahlarından en meşhurudur. Hüsrev kelimesi, "padişah" anlamına da gelmektedir. Perviz, Hüsrev'in lakabıdır. Perviz, balık anlamına gelir. Padişahın Ermeni prensesi Şirin'e olan aşkı destanlaşmıştır. Hakkında rivayetler uydurularak efsanevî bir kişilik oluşmuştur. Hükümdar, Şirin için Kasr-ı Şirin'i yaptırmıştır. Hüsrev, edebiyatta Hüsrev ü Şirin mesnevilerinde âşığına kavuşan biri olarak ele alınmıştır. Hüsrev'in yedi tane hazinesi varmış.[302] Hüsrev birçok şair tarafından divan şiirinde mazmun olarak kullanılır. Şairler, kasidelerinde defterdarları Hüsrev'e benzetmiş ve onların makamının yüceliğini açıkça ifade ederler. Defterdarlara çeşitli istekleri için kaside sunan şairler, onların bir padişah gibi güçlü ve birçok konuda söz sahibi olup insanların hayatlarına nasıl tesir ettiklerini gözler önüne sererler.

Mesîhî, Defterdar Bedrüddin Bey'e bir kaside sunmuştur. Mesîhî, defterdara gül yüzlü diyerek seslenmiştir. Kendisini bülbüle benzeterek bülbül gibi sesini duyup dinlemesini, bu şirin sözlerin defterdarın Hüsrev (padişah) vasfına yakışacağını belirtir. Başka bir beyitte Mesîhî, yine defterdarı padişaha benzetir.

[301] Okuyucu, *Cinânî Hayatı, Eserleri, Divanının Tenkidli Metni*, 131.
[302] İskender Pala *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2004), 220.

Nagmesin ben bülbülüñ güş eyle ey gül-çehre kim
Yaraşur sen Ḫusrevüñ vaṣfında bu şīrīn maḳāl Mesîhî K.13/29[303]

"Ey gül yüzlü, ben bülbülün sesini duy ki senin Hüsrev vasfına da bu şirin söz yakışır."

Lebîb, beyitte bir hükümdar gibi güçlü gördüğü Defterdar Ramipaşazâde Mustafa Bey'e yazdığı yüz beyitlik kasidesinde maddi sıkıntılar içinde bulunduğundan ve feleğin kendisine gülmemesinden şikâyet ederek defterdardan bir müjde ve ihsan görmek ister.

Ḫüsrev-i ḫurşīdden her gün terakḳī almada
Māh güyā bir sıpāhīdir hilāli ıbtidā' Lebîb K.13/4[304]

"Her gün güneş hükümdarından ilave maaş almaktadır. Ay, sanki bir askerdir; hilali hedefe yönelmiştir."

Lebîb'e göre padişah vasfı taşıyan defterdarın görevi ve elindeki gücü bir hazine gibidir. Şair, defterdarın kaleminin onayıyla kavuşacağı maddi huzurlu günleri beklemektedir.

Ḫüsrevānī kenzdir güyā ferāmīn ü berāt
Bekler ol kenzi dem-i imżāsı hem-çün ejdehā Lebîb K.13/44[305]

"Ferman ve beratı, sanki Hüsrev'in hazinesi gibidir. Üstelik imza zamanı ejderha gibi bekliyor."

1.13.2. Cem / Cemşid:

Cem, İran mitolojisine göre bin ya da yedi yüz yıl yaşadığı bilinen Pişdadiyan sülalesinin hükümdarıdır. Hz. Nuh zamanında yaşadığı düşünülmektedir. Halkını mesleklere göre dört kısma ayıran padişah, güneş yılını bularak nevruzu yılbaşı olarak belirlemiştir. Eğlencenin ve zevkin sembolü olarak bilinen kadehi meşhurdur. Cem, gücün ve iktidarın sembolüdür. Şarabı bulan kişi olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple Alevi, Bektaşi, Mevlevi

[303] Mengi, *Mesîhî Divanı*, 61.
[304] Kurtoğlu. *Lebîb Divanı*, 103.
[305] Kurtoğlu. *Lebîb Divanı,* 106.

tarikatlarında "âyin-i Cem" zikir adıdır. Tasavvufta "Cem" adı ile bir makam ve "Cem'u'l-Cem" olarak bilinen kemâl makamı bulunmaktadır. Azerbaycan'a giden Cem, burada mücevherlerle süslü bir taht yaptırır. Güneşin doğmasıyla ışıldayan taht, taç ve padişahın kaftanını gören insanlar; Cem'e artık Cem (Işık şahı), bugüne de yeni gün anlamında nevruz demeye başlamışlardır. Cemşid, kendi gücüne inanıp tanrı olduğunu söyleyince halkı kendisini istememiştir. Dahhak padişah olunca Hind ve Çin'e kaçarak burada vefat etmiştir. Süleyman Peygamber olabileceği de rivayet edilen Cem'e Cemşasb denilerek yüzük ya da rüzgârla beraber anılmıştır.[306]

Sehî Bey, Defterdar İskender Çelebi'ye sunduğu kasidede İskender Çelebi'yi ikinci İskender olarak görür ve onun Cemşid'in iktidarı gibi bir güç ve iktidara sahip olduğunu belirtir. Defterdarın huyunun yumuşaklığından gül bahçesi gülle dolar.

Oldur ol İskender-i ṯānī-i Cemşīd-iḳtidār
Kim nem-i ḫulḳından olur ṭopṭolu gül-zār gül Sehî Bey K.23/26[307]

"Cemşid'in iktidarına sahip olan ikinci İskender odur ki yaratılışının neminden gül bahçesi dopdolu gül olur."

Ahmed Zîver, Defterdar Atıf Efendi'ye iki kaside yazmıştır. Şair, defterdarı efsanevi kahraman Cem / Cemşid'e benzetir. Defterdar, büyük ve ulu gökyüzü makamının veziridir. Onun gibi doğru ve iyi fikirli askere sadrazamlık rütbesi layıktır.

Ḫidīv-i Cem-ʿaẓamet āṣaf-ı felek-mesned
Sezā-yı ṣadr-ı vezāret müşīr-i reʾy-i sedīd Zîver K.19/22[308]

"Doğru fikirli asker, sadrazamlığa layık, makamı gökyüzü olan vezir, Cem'in yüceliğine sahip vali..."

[306] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 87-88.
[307] Yekbaş, *Sehî Bey Divanı*, 97.
[308] Alten, *Zîver Divanı: İnceleme ve Tenkitli Metin*, 257.

Nedîm, defter emini Muhammed Bey'e kasriye türünde bir kaside sunmuştur. Nedîm, Muhammed Bey'e sunduğu kasidesinde defterdarı iktidar sembolü meşhur Cemşîd'e benzetir.

Derdim ki gelmiş anda ṭarḥ-ı iḳāmet etmiş
Cemşīd-i kāmkārıñ eyyām-ı ḫoş-güvārı Nedîm K.38/7[309]

"Muradına ermiş olan Cemşid'in leziz günleri gelmiş, orada yerleşip düzen kurmuş, derdim."

Bir yana lālezārı keşt-i piyāle-i Cem
Bir yana gülsitānı kānıñ ḥazīnedārı Nedîm K.38/10[310]

"Cem'in kadehinin dolaştığı lale bahçesi bir yana. Maden ocağının hazinecisinin gül bahçesi bir yana."

Kasımpaşalı Sâlik Efendi, defterdar Behcet Efendi için yazdığı ıydiye türündeki kasidesinde defterdarı Cemşid'e benzetir.

Bezm-i Cemşīdüñ yine keyfiyyetin iʿlān içün
Rū-nümā oldı hilāl-i sāġar-ı gül-fām-ı ʿīd Sâlik K.43/2[311]

"Yine Cemşid'in meclisinin vasfını ilan etmek için bayramın gül renkli kadehinin hilali yüzünü gösterdi."

Nâ'ilî, defterdar İsmail Paşa'ya sunduğu kasidede defterdarı ihsan sahibi hükümdar Cemşid olarak görür.

[309] Macit, *Nedîm Divanı*, 103.
[310] Macit, *Nedim Divanı*, 103.
[311] Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan'ının Tenkitli Metni ve İncelemesi,* 280.

Ḫūrşīd ḫāk-i pāyına müştāḳ-ı rūy-māl
Cemşīd bezm-i luṭfına meftūn-ı çākerī Nâ'ilî K.20/13[312]

"Güneş, ayağının toprağına yüz sürmeyi özlemiş. Cemşid, lütuf meclisine köleliğin tutkunudur."

1.13.3. Hâtem-i Tâî:

Arapların Tay kabilesinin reisidir. Adının İbn. Abdullah b. Sa'd olduğu bilinmektedir. Cömertlik ve misafirperverliği ile tanınan bu kişi cömertliği öven bencillikten kaçınılması gerektiğini anlatan şiirler kaleme almıştır. Cömertlik ve misafirperverlikten dolayı "Cevâd" (Ecved) (en cömert) lakabıyla anılır. Cömertlikteki amacının Allah'ın rızasını almak olduğunu söyler. Şairin bir *Divan*'ı vardır. Menkıbelere göre İslam öncesi cömert ve mert Arap tipinin ideal örneğidir. Yalnız Arap edebiyatı değil İran ve Türk edebiyatında da cömertlik sembolüdür. Hikâyeye göre çocukluk döneminde deve çobanıyken süvarilere develeri ikram olarak sunmuştur.[313]

Klasik şiirde özellikle kasidelerde Hâtem adı geçmektedir. Kızı savaşta Müslümanlar tarafından esir alınmıştır. Hâtem'in cömertliği sebebiyle serbest bırakılan kızının Müslüman olduğu bilinmektedir. Şair olduğu anlatılan bu kişi çok zengin olması ve cömertliği nedeniyle şiirlerde anılmıştır.[314]

Hâtem-i Tâî'nin adı divan şiirinde cömertlik yönünden övülen kişi ile karşılaştırılmıştır. Şair tarafından övülen kişinin cömertliği Hâtem'den çok daha fazla olarak anlatılmıştır. Şairler Hâtem'in cömertliğini böylece daha azmış gibi göstermişlerdir. Bazen cömertliği ile padişahlara da benzetilmiştir.[315]

Subhizâde Feyzî, Defterdar Mustafa Efendi'yi kaside yazmıştır. Kaside başlığından anlaşıldığı üzere muhterem Mustafa Efendi'nin methedildiği bir kasidedir. Feyzî,

[312] İpekten, *Nâ'ilî-i Kadîm Divan*, 157.
[313] Süleyman Tülücü, "Hâtim et- Tâî", *Türkiye Diyanet Vâkfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 25 Ocak 2024).
[314] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 198.
[315] Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsânevî Şahıslar*, (Sivas: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998), 461.

Defterdar Mustafa Efendi'nin cömertliğini Hâtem ile kıyaslar ve onu Hâtem'den daha cömert görür. Defterdarın kerem sahibi oluşunu mübalağa yaparak metheder.

Geleydi ḫātem-i ṭayy ʿāleme zamānuñda
Bilürdi ne'ydügini semt-i cūd u iḥsānı Feyzî K.7/30[316]

"Hâtem-i Tayy (senin) zamanında dünyaya gelseydi cömertlik ve ihsan semtinin ne olduğunu bilirdi."

Mesîhî, Defterdar Bedrüddin Bey'e divanında bir kaside yazmıştır. Mesîhî, defterdarı cömertlik yönünden Hâtem'e benzetir hatta ondan da üstün tutar. Mesîhî, defterdarın insanlara karşı Hâtem gibi kerem sahibi olduğunu ifade eder. Defterdar, Hâtem-i Tayy ile kıyaslanır. "Tay" kelimesi ortadan kaldırmak ve defterini dürmek anlamına gelirken aynı zamanda da "Hâtem" olarak bilinen kişiyle de ilişkili olarak beyitte kullanılır.

Ey seḫāñı fikr idüp Ḥātem ṭay itmiş defterin
Vey ʿaṭāñı ẕikr idüp her gözde ḳalmış naḳş-ı māl Mesîhî K.13/15[317]

"Ey cömertliğini düşünüp Hatem'in defterini dürmüş (ortadan kaldırmış) cömertliğini anan her gözde mal nakşının kaldığı defterdar."

Osman Nevres, Şam defterdarı Faik Efendi'ye kaside sunmuştur. Şair Nevres, defterdarın eğer isterse geçer akçeyi esirgemeyip sorgusuz sualsiz vereceğini söyler. Cafer değil Hâtem'de bile böyle cömertliğin olmadığını belirterek Şam defterdarı Faik Efendi'ye övgülerde bulunur. "Nakd-ı revân" divan şiirinde geçer akçe ve para anlamında kullanılır. Devlet görevlilerine tayin oldukları zaman ya da geçici görevle bir yere gönderildiklerinde verilen yol masrafı ve ödeneğidir. Osman Nevres Defterdar Faik Efendi'yi cömertlikte Hatem'den üstün tutmuştur.

[316] Gündüz, *Subhizâde Feyzî Divanı (Karşılaştırmalı Metin)*, 26.
[317] Mengi, *Mesîhî Divanı*, 60.

İstese naḳd-i revānıñ sā'il etmezsin dirīġ
Doġrusu Caʿfer değil Ḥātemde yok böyle kerem Nevres K.17/39[318]

"Dilenci, can nakdini istese esirgemezsin. Doğrusu Cafer'de değil, Hatem'de (bile) böyle cömertlik yoktur."

Ahmet Bâdî, Edirne defterdarı Sadullah Efendi'ye sunduğu kasideyle onun Hatem gibi cömertlikle ün saldığını ve bu yönüyle tanındığını belirterek defterdarı cömertlik yönünden Hatem'e benzetir.

Riyāsız söyletür ḥātem gibi elden ele nāmuñ
Siyeh-rū çākerüñ bu ḥāli ʿarż-ı ḫāk-pā eyler Bâdî K.2/24[319]

"Hatem gibi namını elden ele riyasız söyletir. Siyah yüzlü kölen bu hâlini ayağının toprağına sunar."

Ahmet Bâdî, Edirne defterdarı Sadullah Efendi'ye yazdığı kasidesinde defterdarı cömertlikle meşhur Hatem'e benzeterek övmüştür. Hatem'in defterdarın lütufları karşında şaşıracağını belirtir. Defterdarın cömertliğini Hatem ile kıyaslayarak ondan üstün tutar.

Ḳalurdı parmaġı aġzında ḫātem duysa elṭāfuñ
Hemān baġrına ṭaş başup ḳapuñda cān fedā eyler Bâdî K.2/23[320]

"Lütuflarını Hatem duysa parmağı ağzında kalırdı. Hemen bağrına taş basıp kapında canını feda eder."

Münîf Efendi, Defterdar İzzet Bey'e sunduğu kasidesinde defterdarı cömertlik yönüyle meşhur Hatem'e benzetir.

[318] Kaya, *Osman Nevres Divanı*, 127.
[319] Okmak, *Ahmed Bâdî Divanı (Metin-İnceleme)*, 41.
[320] Okmak, *Ahmed Bâdî Divanı (Metin-İnceleme)*, 41.

Eyā kerīm-i ınükerrem ki luṭfuñ oldı ʿalem
Cihānda Ḫātem ü Maʿn-ı kerem-şiʿār gibi Münîf K.23/35[321]

"Ey! Saygıdeğer cömert (defterdar) ki lütfun dünyada cömertlik sembolü Hatem ve Ma'n gibi alem oldu."

1.13.4. Dara:

İran'ın Keyaniyan sülâlesindendir. Sülâlenin dokuzuncu ve son padişahıdır. Avrupa'daki Pers kralı "Darius" olarak bilinmektedir. Dara, Büyük İskender ile savaşmış ve bu savaş sonucunda ölmüştür. İskender'in yardımcısı tarafından zehirlenmiştir. Kendisine "Dara-yı Kebir (Büyük Dara)" denmiştir. Divan şiirinde ululuk ve ihtişam sembolü olarak kullanılmış ve kelime oyunları yapılmıştır. *Şehnâme*'de İskender ile baba tarafından kardeş olduğu bilgisi vardır. Pers İmparatorluğunun son hükümdarıdır. Dara, Behmen'in oğlu olarak gösterilmiş ve bir söylentiye göre savaştan kaçarken öldüğü de anlatılmıştır. *Şehnâme*'nin ünlü ve önemli kahramanlarındandır. Bu yönüyle birçok şair tarafından beyitlerde hatırlatılmıştır.[322]

Zîver, Defterdar Atıf Efendi'ye yazdığı kasidede Büyük İskender'in Dara'yı savaşta hileyle kandırarak öldürmesine telmihte bulunur. Zîver, Defterdar Atıf Efendi'yi ihtişamlı ve büyük Dara'ya benzeterek metheder.

Göreydi ḫaşmet-i Dārā-firībini nā-geh
Olurdı pāyına ruḫ-sūde reşk-[i]le Cemşīd Zîver K.19/24 [323]

"Dara'nın aldatmacasının büyüklüğünü ansızın görseydi Cemşid, kıskançlıkla yanağını ayağına sürerdi."

Cinânî, ismini vermediği defterdara sunduğu kasidesinde defterdarı büyük ve ihtişamlı meşhur Pers kralı Dara'ya benzetir.

[321] Kılıç, *Münîf Antakî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanının Tenkitli Metni ve İncelemesi*, 181.
[322] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 106.
[323] Alten, *Zîver Divanı: İnceleme ve Tenkitli Metin*, 257.

Nite ki ḫüsrev-i encüm ḳıla ʿarż-ı dārāt
Şevḳ ile ʿālem-i bālānuñ ola Dārāsı Cinânî K.38/24[324]

"Nitekim yıldızların Hüsrev'i heybetini sunarak şevk ile yüce alemin Dara'sı olur."

1.13.5. İskender:

İskender, Makedonya kralının oğlu olup akıllı ve kudretlidir. Aristo onu yetiştirmiştir. Yirmi yaşında hükümdar olduktan sonra Yunanistan, İran, Suriye, Anadolu, Hindistan ve Mısır'ı ele geçirmiştir. Çin'de "âb-ı hayât"ı Hızır ile arayıp bulamamıştır. Diğer İskender Arap hükümdarı Hârisü'r-râyiş'in oğludur. Peygamber olduğu rivayet edilen İskender'in lakabı Zülkarneyn'dir. *Kur'an*'da adı geçmektedir. İki ismin karıştırılması sonucu anlatılanların hepsi Makedonya kralı İskender'e yakıştırılmıştır. İskender şiirlerde Sikender şeklinde de geçmektedir.[325]

"Âyîne-i İskender", İskender'in aynası olarak bilinen efsanevi aynadır. Cihanı gösteren bu ayna İskenderiye şehri kurulurken yüksek bir yere konmuş ve şehre gemiler gelmeden önce aynadan gözükünce eğer düşman gemisi ise güneş ışığı sayesinde yakılırmış. Başka bir rivayete göre İskender'in aynası Hint Hükümdarı olarak bilinen Kayd tarafından İskender'e hediye edilmiştir. Bir kimse yalan söylediği zaman bu aynaya baktığında görüntüsü aynada gözükmezmiş. Bu şekilde yalancılar tespit edilirmiş.[326] Şairler kaside sundukları defterdarları, hükümdar İskender'e benzeterek onları hükümdarlardaki özellikler üzerinden methederler.

Antakyalı Münîf, Defterdar İzzet Bey'e iki kaside sunmuştur. Kasidelerinden birinde defterdarı överken meşhur İskender'e telmihte bulunur. Defterdarın aklı, İskender'in aynası gibi her şeyi gösterir.

---

[324] Okuyucu, *Cinânî Hayatı, Eserleri, Divanının Tenkidli Metni*, 125.
[325] Ahmet Talat Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2023), 204.
[326] İskender Pala, "Âyîne-i İskender", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 20 Eylül 2024).

Ṣafvet-i ẕihnine mirʾāt-ı Sikender ḥayrān
Leylī-i fikretüñe ʿaḳl-ı Arisṭo mecnūn Münîf K.22/34[327]

"Zihninin saflığına İskender'in aynası hayran, düşüncenin Leyla'sına Aristo'nun aklı Mecnun'dur."

Usûlî, Kanuni Sultan Süleyman döneminde defterdar olan İskender Çelebi'ye rüzgâr redifli bir kaside sunmuştur. Şair, kasidesinde Defterdar İskender Çelebi'yi efsanevi Hükümdar İskender'e benzeterek onu ikinci İskender olarak gördüğünü söyler. Şair sonraki beyitte ise İskender'in aynasına telmihte bulunur.

Yaʿni defterdār-ı ġayb İskender-i ṯānī ḳʿanūn
Ẕātınuñ seyrāngehidür māverā-yı rūzgār Usûlî K.1/35[328]

"Gayip defterdarı yani İkinci İskender ki zamanın ötesi onun zatının gezinti yeridir."

Ẕātıdur envār-ı ġayba çün bugün rūşen delīl
Gönlidür āyīne-i gītī-nümā-yı rūzgār Usûlî K.1/36[329]

"Bugün gaybın nurlarına aydınlık delil olan zatıdır. Zamanın dünyayı gösteren aynası gönlüdür."

Zâtî, Defterdar Pîrî Mehmed Paşa'ya yazdığı kasidesinde İskender'in aynasına telmihte bulunarak defterdarı İskender'e benzetir.

Rāyüñ İskenderi bir āyine peydā iderise
Naẓaruñ gözine andan görine iki cihān Zâtî K.41/32[330]

[327] Kılıç, *Münîf Antakî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanının Tenkitli Metni ve İncelemesi*, 175.
[328] İsen, *Usûlî Divanı*, 99.
[329] İsen, *Usûlî Divanı,* 99.
[330] Kurtoğlu, Zâtî Divani (Gazeller Dışındaki Şiirler), 141.

"(Senin) doğru düşüncenin İskender'i bir ayna ortaya çıkarırsa bakışın gözüne ondan (dolayı) iki dünya görünür."

Figânî, Defterdar İskender Çelebi'ye sunduğu kaside ile Defterdar İskender Çelebi'yi âlim, bilgili ve yücelik gibi hükümdarlarda bulunması gereken vasıflar bakımından İskender'e benzetir.

Ḫıdīv-i ʿarṣa-i fikret müdebbir ü dānā
Bülend-mertebe İskender-i ser-efrāza Figânî K.8/8[331]

"Fikir arsasının veziri, tedbirli ve âlimdir. Yüce mertebe sahibi, baş yükselten İskender."

Taşlıcalı Yahyâ, Başdefterdar İskender Çelebi'ye yazmış olduğu kaside ile dönemin İskender'i olarak nitelendirir.

İskender-i zamāne vü maḳbūl-i pādişāh
Ser-defter-i mevālī-i sulṭān-ı baḥr ü ber Yahyâ K.25/27[332]

"Zamanın İskender'i ve padişahın sevdiği, deniz ve karanın sultanı olan âlimlerin başdefterdarı."

1.14. Hüma - Devlet Kuşu Olarak Görülmeleri:

Hüma; devlet, cennet ve talih kuşu olarak bilinen Kaf dağı, Okyanus adaları ya da Çin'de yaşadığı düşünülen bir kuştur. Kanatları yeşil ve serçeden büyük bu kuşun sarı gagaya sahip olduğu söylenmiştir. Çok eski zamanlarda meydanlarda Hüma uçurulup başına konan kişinin padişah olacağına inanılırmış. Bu sebeple Hüma, devlet kuşu olarak tanınırmış. Hüma, ayağı olmayan kemikle beslenen, başka bir kuşa zarar vermeyen, canlı bir şekilde yakalamanın mümkün olmadığı söylenen bir kuştur. Edebiyatta güç, refah, mutluluk ve baht açıklığının sembolüdür. Hüma klasik şiirdeki sevgiliyi hatırlatır.[333] Ferit

[331] Cankurt, *Figânî Divanı Gramatikal İndeksi*, 31.
[332] Çavuşoğlu, *Divan Yahyâ Bey (Taşlıcalı)*, 244.
[333] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 216.

Develioğlu'na göre devlet kuşu, saadet, kutluluk anlamlarına gelir.[334] Hüma, Türk lehçelerinde kumay olarak bilinen mitolojik kuştur. Türk inancında yer alan dişi olan tanrı Umay ile benzer özellikleri vardır. Kuşlar arasında en asil kuştur. Kuvvetin simgesi olan avcı kuşlara benzetilmektedir. [335]

Mesîhî, Defterdar Bedrüddin Bey'e bir kaside yazmıştır. Şair defterdarın makamının Hüma gibi yükseklerde olmasını ister. Defterdarı talih ve devlet kuşu olan Hüma'ya benzetir.

İnmesün rifʿat havāsından hümā-yı devletüñ
ʿAyş u nūşuñ lem-yezel ḳılsun Ḫudā-yı lā-yezāl Mesîhî K.13/32[336]

"Ululuk sahibi Hüma kuşun yüksek gökyüzünden inmesin. Allah, yeme ve içme (zevkini) yok etmesin, ebedî kılsın."

Siyâhî, Kıbrıs defterdarı Mahmud Efendi'nin Kıbrıs'ı himaye etmesini, kanatlarını açan Hüma'ya benzetir. Defterdar, cömertliği ve ihsanlarıyla Kıbrıs'ı kanatlarıyla gölge yapan Hüma gibi korur.

Bāl ü per açup evc-i seḫa üzre hümā-veş
Ṣalmış kerem-i sāyesin Ḳıbrısāne Siyâhî K.19/23[337]

"Kolunu kanadını açıp cömertliği yüce olan Hüma gibi Kıbrıs'a gölgesinin cömertliğini salmış."

Kara Fazlî, Defterdar Ahmed Çelebi'ye yazdığı kasidesinde onu büyük ve saadet kaynağı bir Hüma olarak görür. Defterdar, Hüma gibi gölgesini dünya mülküne bırakır.

---

[334] Ferit Develioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2012), 448.
[335] Didar Ezgi Özdağ, "Çağdaş Türk Sanatında Gerçek Dışı Kuş Figürleri", *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi* 4/1 (Mayıs 2017), 22.
[336] Mengi, *Mesîhî Divanı*, 61.
[337] Cangöz, *Siyâhî Dede Divanı*, 114.

ʿAceb mi ḫalḳ-ı cihān pād-şāh-ı vaḳt olsa
Çü şaldı sāye hümā-yı saʿādet ü iclāl Fazlî K.31/2[338]

"Dünya halkı zamanın padişahı olsa şaşılır mı? Çünkü mutluluk ve büyüklük Hüma'sı gölgesini saldı."

1.15. Anka Kuşu:

Araplar Anka, İranlılar Simurg, Türkçede her ikisi birlikte Zümrüdüanka (Simurg u Anka) olarak adlandırılır. Efsaneye göre Anka, Kafdağı'nın tepesinde direkleri çeşitli ağaçlardan yapılan ve köşke benzeyen bir yuvada yaşarmış. Başı köpek başı ya da yırtıcı hayvan başı gibidir. İri cüsseli bir kuştur. Uçunca hava kararmaya başlar. Uçarken sel sesi ya da gök gürültüsü gibi sesler çıkarır. Çok parlak olan kuşa bakan kişilerin gözleri kamaşır. İnsanlar gibi düşünüp konuşmaktadır. Çeşitli bilgi ve hünerleri vardır. Anka kuşu kendisine danışan hükümdar, kahraman gibi kişilere akıl hocalığı yapar, tüyleriyle sıvazlayarak yaraları iyileştirir. Rüstem'in babası olan ve doğduktan sonra ormana bırakılan Zal'ı bulmuştur. Onu yuvasına götürüp büyütmüştür. Anadolu'da Keloğlan'ın koruyucusu olarak bilinir. Kafdağı'nı aşarak göğe çıkmak için Anka'ya binmek gerekir. Zülkarneyn Anka ile göğe yükselerek yıldızların yanına çıkmıştır. Boynunun çok uzun olduğu söylenir. Boynundaki bir halka beyaz tüylerden oluşmaktadır.[339]

Divan şiirinde beyitlerde "Simurg veya Sireng" adıyla zikredilen Anka, Kaf dağında yaşayan asla yere konmayan ve ele geçirilmesi mümkün olmayan bir kuştur. Yeşil rengiyle cennet kuşu olarak bahsedildiği görülebilir. Ulaşılamayan ve avlanamayan bir kuştur. Sanatkârlığı temsil eder. Anka, masal ve hikâyelerdeki kahramanlara yardım ederek bu kahramanları istedikleri yerlere ulaştıran bir kuştur.[340]

Mesîhî, Defterdar Bedrüddin Bey'e yazdığı kasidede onu Anka kuşunun özellikleri üzerinden metheder. Şairi gece gibi karanlık ve kötü olan dert ve sıkıntılarından kurtaran kişi Anka kuşuna benzetilen defterdardır. Bedrüddin Bey'in cömertliği Anka kuşunun kanatları gibi büyüktür. Defterdarın rütbesinin gücünden herkes çekinmektedir. Mesîhî,

[338] Özkat, *Kara Fazlî'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, 218.
[339] Sargon Erdem, "Anka" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 21 Ocak 2024).
[340] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 24.

defterdarın yardımlarını Anka kuşunun kanatları gibi görmektedir. Bedrüddin Bey'in cömertliği ve yardımlarıyla karanlıklar aydınlığa kavuşur.

Açdugınca şehper-i zerrīnini ʿanḳā-yı mihr
Zāg-ı şeb ḳılduḳça anuñ heybetinden intiḳāl Mesîhî K.13/31[341]

"Güneş Anka'sı, altından yapılmış büyük kanadını açtıkça, gece kargası onun heybetinden göç ettikçe…"

1.16. Peygamber ve Halifeler

Şairler defterdarlara sundukları kasidelerde hamileri olan bu kişileri methederken onların bazı vasıflarını peygamber ve halifelere benzetmişlerdir. İncelenen kasidelerde defterdarlara benzetilen ve ismi geçen peygamberler; Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. İbrahim ve Hz. İsa; halife ise Hz. Ömer'dir.

1.16.1. Hz. Yusuf:

Hz. Yusuf, Yakup peygamberin oğullarından biri olup çok güzel olması ve babasının onu çok sevmesi kardeşleri tarafından kıskanılmasına neden olmuştur. Hz. Yusuf, kıskanç kardeşleri tarafından kuyuya atılmıştır. Kardeşleri Hz. Yakup'a bir kurdun Yusuf'u yediğini söylemişlerdir.[342] Hz. Yusuf'un kıssası *Kur'an-ı Kerim*'deki en güzel kıssa olarak bilinir. Divan şiirinde güzellik, masumiyet, ahlak sembolüdür. Güzelliğiyle sevgili, Hz. Yusuf'a benzetilmiştir. Züleyha ile yaşadıkları, Züleyha'nın ona duyduğu karşılıksız aşkı, uğradığı iftira ile hapse atılması, güzelliğini gören kadınların ellerindeki bıçakla meyve yerine ellerini heyecandan kesmeleri, babası Hz. Yakup ile ayrılışı, kardeşleri tarafından kuyuya atılması, rüyaları tabir etmesi, köle olarak satılması, Mısır'da bir köle iken sonradan sultan olması gibi hayatı üzerinden birçok beyitte konu edilmiştir.[343]

Süheylî, Mısır Defterdarı olup daha sonra başdefterdar olan Mahmud Efendi'ye 31 beyitlik bir kaside sunmuştur. Şair, defterdarın şehre gelişini kutlayarak onu güzelliğiyle

[341] Mengi, *Mesîhî Divanı*, 61.
[342] Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, 391.
[343] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 483-484.

Hz. Yusuf'a benzetir. Hz. Yusuf'a ait olduğu düşünülen bir sarık ve bıçak, Mısır'ın fethi sırasında ele geçirilen kutsal emanetler arasındadır.[344]

Bu şevḳ ile göge atdı külāhını ḫurşīd
Ṣarındı başına el-ān Yūsufī destār Süheylî K.42/4[345]

"Bu şevk (ışık) ile güneş şapkasını göğe attı. Şimdi başına Yusuf'un sarığını sarındı."

Taşlıcalı Yahyâ Defterdar İskender Çelebi'ye sunduğu kasidesinde defterdardan yardım talep ederken onu Mısır halkını kıtlıktan kurtaran Hz. Yusuf'a benzetir.

Ey Yūsuf-ı zamān bize ḳıṭlıḳda ḳıl meded
Māhī gibi cihān biri birin yemek umar Yahyâ K. 25/8[346]

"Ey zamane Yusuf'u, bize kıtlıkta yardım et! Dünya (insanları), balık gibi birbirlerini yemeyi umarlar."

1.16.2. Hz. İbrahim:

Hz. İbrahim'in babası Azer Babil hükümdarlarından Nemrut'un veziridir. Azer, put yaparak putları satmakla geçinen birisi olup oğlu İbrahim'in küçük yaşlarda babasının yaptığı putları yerde sürükleyerek onları kırdığı bilinirdi. İbrahim bir gün Babil'deki büyük mabede giderek bütün putları kırmış ve insanları imana çağırmıştır.[347] Babil hükümdarı Nemrut, gördüğü bir rüya üzerine iki yıl boyunca ülkede tüm yeni doğan bebekleri öldürtmüştür. Annesi İbrahim'i gizlice doğurup bir mağarada büyütmeye çalışmıştır. Babil halkı puta taparken Hz. İbrahim bunu daha çocuk yaşta mantıksız bulup daha sonra putları baltayla kırıp parçalamıştır. Bunu duyan Nemrut, onu büyük bir ateşin içine atar. Hz. İbrahim'in atıldığı ateş gül bahçesine dönüşmüştür. Bu mucizeden sonra Hz. İbrahim'e "Halîlullâh" denmiştir. Bâbil halkı iman etmeyi kabul etmeyince Hz. İbrahim önce Kudüs, Şam, Mısır'a sonra da Mekke'ye gitmiştir. Mekke'de kendisine

[344] Ömer Faruk Harman, "Yusuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 1 Eylül 2024).
[345] Harmancı, *Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethudâ*, 128.
[346] Çavuşoğlu, *Divan Yahyâ Bey (Taşlıcalı),* 242.
[347] Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, 109.

Kâbe'yi inşa etme emri ulaşmıştır. İbrahim Peygamberin misafir gelince sofrası bereketlenirmiş. Adı, bereketle birlikte anılmıştır. Halil İbrahim sofrası, bereketi edebiyatımızda birçok yönden şiire konu edilmiştir. Divan şiirinde göklerin ona açılması ve arşı görmüş olması, Kâbe'deki "Makam-ı İbrahim" adlı yer ile ve günah işleyen insanlara ettiği beddualarla adı geçmektedir.[348]

Derzizâde Ulvî, Halep defterdarı Halil Paşa'ya yazdığı kasidesinde Hz. İbrahim'in Halil ismiyle benzerlik olmasına vurgu yapar. Defterdarı Hz. İbrahim'e benzetir. Hz. İbrahim'e Allah dostu anlamında "Halîllulâh" denmiştir. Beyitte onun Kâbe'yi onarması hatırlatılır. Şair, tıpkı Hz. İbrahim'in Kâbe'yi onarması gibi kendi gönlü için de Defterdar Halil Paşa'dan ihsan istemektedir. Şair, içinde bulunduğu zillet ateşinden Halil Paşa'nın onu kurtarmasını ve Paşa'dan bu zillet ateşini mutlulukla dolu gül bahçesine çevirmesini ister.

Ḫalīl oldı sańa nām-ı şerīfüñ ey gül-i cennet
Bańa bu zilletüm nārını ḳıl devlet gülistānı Ulvî K.23/11[349]

"Ey cennet gülü! Sana şerefli namın Halil oldu. Bu zilletimin ateşini benim için saadet bahçesine çevir."

Niçe yapdıysa Beytu'llâhı İbrāhīm bin Āẕer
Bu göñlüm Kaʿbesin sen daḫı yap eyle iḥsānı Ulvî K.23/24[350]

"Âzer'in oğlu İbrahim, Beytullah'ı nasıl yaptıysa bu gönlümün Kâbe'sini sen de öyle yap, yardım et."

Süheylî, Mısır Defterdarı ve daha sonra başdefterdar olan Mahmud Efendi'ye sunduğu kasidesinde defterdarı Hz. İbrahim'e benzeterek Hz. İbrahim kıssasına telmihte bulunur. Atıldığı ateş, gül bahçesine dönen Hz. İbrahim'e "Halîlullâh" denmiştir. Süheylî, kasidenin diğer beyitlerinde derin dertlere sahip olduğunu belirtir. Sıkıntılarından şikâyet ederek defterdara hâlinden yakınır ve ondan yardım ister.

[348] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 224-226.
[349] Çetin, *Derzizâde Ulvî (*Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divanının Tenkidli Metni), 114.
[350] Çetin, *Derzizâde Ulvî (*Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divanının Tenkidli Metni), 115.

Hezār Kaʿbe yaparduñ sen iy Ḫalīl-ṣıfat
Bu nār-ı ʿışḳı baña eyleseñ eger gülzār Süheylî K.42/22[351]

"Ey Halil sıfatlı (defterdar), eğer bu aşk ateşini bana gül bahçesi eylesen bin Kâbe yapmış olurdun."

1.16.3. Hz. Musa:

Hz. Musa İsrailoğullarından olup kendisine Tur dağında Tevrat inmiştir. Firavun, Musa peygamberi sihirbazlıkla suçlamıştır. Sihirbazları çağıran Firavun, Musa peygamberi küçük düşürmek istemiştir. Sihirbazlar ellerindeki ipleri yere bırakınca iplerin hepsi birer yılana dönüşmüştür. Hz. Musa buna karşılık olarak elindeki asasını yere bırakmıştır. Asa büyük bir yılana dönüşerek diğer yılanların hepsini yutmuştur. Sihirbazlar bunun üzerine iman etmişlerdir. Hz. Musa'nın meşhur asası ile Kızıldeniz'i ikiye böldüğü ve Firavun'un askerlerini yendiği bilinmektedir. Musa peygamberin bir diğer mucizesi de elini koynuna koyduğu zaman elinin bembeyaz nur ile dolmasıdır. Bu duruma yed-i beyzâ (beyaz el) denir. Hz. Musa divan şiirinde Sina Dağı'nda Allah ile konuşması ve kendisine "Kelîmullâh" denilmesi, büyük bir ejderhaya ya da yılana dönüşen asası, yed-i beyzâsı, Firavun'u suda boğmuş olması vb. vasıflardan ele alınmıştır.[352]

Osman Nevres'in Defterdar Faik Efendi'ye kaside sunmuştur. Şam defterdarının asıl adı Ömer, mahlası Faik'tir. Nevres, sunduğu kasidede Hz. Musa kıssasına telmih yapar. Firavun'un Hz. Musa'yı hokkabaz, sihirbaz olarak görmesini ve asasının ejderhaya dönüşmesi hatırlatarak Defterdar Faik Efendi'nin kalemi ve onun kaleminden dökülen şiirleri bir ejderhaya benzetir. Defterdarın kalemi, dünyaya mucizeler getiren Musa gibidir. Nevres, Faik Efendi'nin Şam defterdarlığının yanında şairliğini de kasidesinde över.

Refʿ içün ʿadl ile Firʿavn-ı sitem şuʿbedesin
Eyledi ʿāleme Mūsā seni suʿbān-ı ḳalem Nevres K.18/4[353]

[351] Harmancı, *Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethudâ*, 129.
[352] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 334-335.
[353] Kaya, *Osman Nevres Divanı*, 128.

"Zulüm Firavun'unu adaletle kaldıracak olan sihirbazsın. Kalem ejderhası, seni âleme Musa eyledi."

Zâtî, Defterdar Pîrî Mehmed Paşa'ya sunduğu kasidesinde Hz. Musa'ya telmihte bulunur. Şair, Pîrî Mehmed Paşa'yı devrin Musa'sı olarak görür. Kanuni Sultan Süleyman'ı ise Karun'a benzetir. Hz. Musa'nın kimya ilmini Karun'a öğrettiği bilinmektedir.[354] Şair, devrin Musa'sı olan defterdar Pîrî Mehmed Paşa gibi önemli devlet adamları sayesinde Kanuni'nin yeryüzünün Karun'u gibi zengin olduğunu belirtir.

Ḳanda bulurdı bu deñlü zeri Ḳārūn-ı zemīn
Kīmyā itmese taʿlīm aña Mūsā-yı zamān Zâtî K.41/4[355]

"Zamanın Musa'sı ona kimya ilmini öğretmeseydi bu denli altını yeryüzünün Karun'u nerede bulurdu?"

1.16.4. Hz. İsa:

Hz. İsa, Cebrail'in annesi Meryem'in elbisesine üflemesiyle hamile kalarak dünyaya gelmiştir. Hz. İsa, halkı iman ettirmeye çalışmış ve Benî İsrail kavmi onu öldürmeye çalışmıştır. Bir evde gizlenen İsa'yı bulan insanlar onu iple bir direğe bağladıktan sonra Allah'ın mucizesi ve emri üzerine melekler Hz. İsa'yı dört kat yukarı göğe yükseltmişler.[356] Edebiyatta nefesi ile körlerin gözlerini açması, hastaları iyileştirmesi, eliyle dokunarak mesh etmesi, ölmeyerek göğe yükselmesi ve dördünce kat gökte oturması, evlenmemiş olması vb. birçok mucizelerle şiirlerde kendisinden bahsedilmektedir. Hz. İsa, şiirlerde dem (nefes) kelimesi ile anılmıştır. "Mesîh" olarak bilinir.[357]

Sünbülzâde Vehbî, Yenişehir defterdarı Osman Efendi için yazdığı kasidesinde Hz. İsa'ya telmihte bulunur. Övülen Defterdar Osman Efendi, Hz. İsa'ya benzetilir. Mesih

[354] Emre Dölen, "Kimya" *Türkiye Diyanet Ansiklopedisi* (Erişim 7 Mayıs 2023).
[355] Kurtoğlu, *Zâtî Divanı (Gazeller Dışındaki Şiirler)*,139.
[356] Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023), 122.
[357] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 235-236.

olduğu bilinen Hz. İsa gibi Defterdar Osman Efendi de çaresiz insanlara yardım ederek onları bir sözüyle ihya eder. Defterdar Osman Efendi'nin ihsanları tıpkı Hz. İsa gibi insanlara can verir.

Niçe bī-çareyi nuṭḳ ile eyler iḥyā
Nuṭḳ-ı cān-baḫşıdır enfās-ı Mesīḥā-yı himem Vehbî K.61/6[358]

"Nice çaresizi sözü ile canlandırır. Himmetlerin İsa nefesleri, can bağışlayan sözlerdir."

Sünbülzâde Vehbî, Defterdar Osman Efendi'nin ihtiyaç sahiplerine yardımlarının olduğunu belirtir. Deftardarın ihsanları Mesih gibi ihtiyaç sahiplerini ihya eder. Vehbî, bu yönüyle defterdarı Hz. İsa'ya benzetir.

Ehl-i ḥācāta Mesīḥā-yı himemdir ammā
Bü'l-ʿacebdir ki eder hem daḫi iḥyā-yı himem Vehbî K. 61/7[359]

"İhtiyaç sahiplerine himmetlerin Hz. İsa'dır ama çok gariptir ki hem de himmetleri canlandırır."

Sâlik Efendi, Defterdar Atıf Efendi'ye yazdığı kudumiye türündeki "hoş geldin" redifli kasidesinde savaştan dönen başdefterdar Atıf Efendi'yi tebrik eder. Defterdar Atıf Efendi, Mesih olarak bilinen Hz. İsa'ya benzetilir. Defterdarın iyilik ve yardımları Hz. İsa'nın mucizeleri gibi hastaları iyileştirirken sıkıntı ve dertlere derman olur.

Olduñ iʿcāz-ı Mesīḥā ile reh-yāb-ı peyām
Ey ifāḳat reh-i rencūr-ı ʿanā ḫoş geldüñ Sâlik K.34/4[360]

"İsa'nın mucizeleri ile bilgi yolunu bulabildin. Ey iyileşen (insan), zorlu ve sıkıntılı yola hoş geldin."

[358] Yenikale, *Sünbülzâde Vehbî Divanı*, 261.
[359] Yenikale, *Sünbülzâde Vehbî Divanı,* 261.
[360] Kılıç, S*âlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan'ının Tenkitli Metni ve İncelemesi*, 251.

Sâlik Efendi, Defterdar Behçet Efendi'ye yazdığı bahariye türündeki kasidesi ile Hz. İsa'ya telmihte bulunarak Defterdar Behçet Efendi'yi Hz. İsa'ya benzetir. Hz. İsa'nın nefesiyle ölüleri diriltme mucizesini hatırlatır. Defterdar Behçet Efendi'nin iyilikleri, Hz. İsa'nın nefesinin kuru otları yeşertmesi gibi insanlara hayat verir.

Çemende her giyeh-i ḫuşke feyż olup ṣārī
Nesīm-i ḫānde-künāndur dem-i Mesīḥāya Sâlik K.48/5[361]

"Çimenlikte her kuru ota feyz olup sirayet ederek İsa'nın nefesine gülerek esen rüzgârdır."

Cinâni, Defterdar Hasan Efendi'ye yazdığı kasidesinde defterdarı Hz. İsa'ya benzeterek över. Mesih olarak bilinen Hz. İsa'nın hastaları iyileştirerek can vermesine telmihte bulunarak defterdarın dert içinde olanlara yardımları İsa'nın nefesi gibi onlara can verir.

Rūḥ-perver lebi dil-mürdeye mānend-i Mesīḥ
Rāḥat-efzā sözi derd ehline çün rūḥ-ı revān Cinânî K.41/31[362]

"Can besleyen dudağı, ölü gönle İsa gibidir. Rahatlığı artıran sözü, dert sahiplerine akıcı ruhtur."

1.16.5. Hz. Ömer:

Hz. Ömer, İslam'ın ikinci halifesidir. Yaşarken cennetle müjdelenmiş on kişinin içindedir. Hz. Ömer, halife olduktan sonra divan ve kadılık kurumları oluşturulmuştur. Adalet ve doğruluğun simgesidir. Ona "Fâruk" (haklıyı haksızdan ayıran) unvanı verilmiştir. Birçok yerde savaşarak zaferler kazanmış bir İslam halifesidir. Kudüs'e giderek zafer kazanıp ordu ile Azak denizine kadar ilerlemiştir. Hz. Ömer, Tunus'a kadar fetihler yapan bir komutandır.[363]

[361] Kılıç, S*âlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan'ının Tenkitli Metni ve İncelemesi,* 293.
[362] Okuyucu, *Cinânî Hayatı, Eserleri, Divanının Tenkidli Metni*, 130.
[363] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 367.

Ahmet Zîver, Defterdar Behçet Efendi'ye sunduğu kasidesinde onun adaletli oluşunu Hz. Ömer'e benzeterek defterdarı metheder.

Ḫamīr-i fiṭratı āġışte āb-ı cevdet ile
Nihād-ı pākine gūyā ḳonılmış ʿadl-i ʿÖmer Zîver K.6/23[364]

"Yaratılışının mayasına güzellik suyu bulaşmış. Temiz huyuna sanki Hz. Ömer'in adaleti konulmuş."

Veysî, Defterdar Ahmed Paşa'yı methetmek için ona bir kaside sunar. Veysî, defterdarı Hz. Ömer'e benzeterek onun adaletiyle meşhur olduğunu ve adaletinin dünyayı kapladığını belirtir.

Küşe-i dürre-i ẓālimküş-ı inṣāfuñdan
Ṭutdı āvāze-i ʿadl-i ʿÖmeri dünyāyı Veysî K.15/2[365]

"İnsafın zalim öldüren incisinin köşesinden Ömer'in adaletinin sesi dünyayı tuttu."

1.17. Eşsiz ve Benzersiz Olmak:

Şairler, defterdarlara sundukları kasidelerde onları eşsiz ve benzersiz olarak nitelendirirler. Defterdarların sadık, güvenilir, akıllı, güzel huylu, bilgili, becerikli ve mali işlerde hünerli olmak gibi özellikleri, şairler tarafından yazılan kasidelerde mübalağa yapılarak methedilir.

Figânî, Defterdar İskender Çelebi'ye yazdığı kasidede onun eşsiz ve benzersiz bir cevher ve mutluluk kaynağı olduğunu söyler. Ona göre İskender Çelebi, biricik bir incidir.

Bu gün ki kān-ı saʿādetde bir gühersin sen
Ne ḥācet ey dür-i yektā yañuñda enbāza Figânî K.8/9[366]

[364] Alten, *Zîver Divanı: İnceleme ve Tenkitli Metin*, 169.
[365] Toska, *Veysî Divanı (Hayatı, Eserleri, Kişiliği),* 131.
[366] Cankurt, *Figânî Divanı Gramatikal İndeksi*, 31.

“Bugün ki sen mutluluk kaynağında bir mücevhersin. Ey eşsiz inci, (senin) yanında eşe ne hacettir.”

Bağdatlı Rûhî, Bağdat defterdarı Feyzî Efendi için yazdığı kasidesinde de iki cihanda defterdar Feyzî Efendi gibi marifetli, güzel huylu birisinin olmadığını söyleyerek defterdarı metheder.

Mümteniʿdür iki ālemde vücūdı nitekim
Ẕāt-ı pür-maʿrifet-i Ḫᵛāce-i ferḫunde-ḫiṣāl Rûhî K.23/11[367]

“İki âlemde de varlığı imkânsızdır. Nitekim (defterdar); huyları güzel, uğurlu hoca, marifet dolu bir zattır.”

Kasımpaşalı Sâlik Efendi, defterdar Behçet Efendi’ye on bir kaside sunar. Şair, defterdar Behçet Efendi’yi güzel ahlaklı, uğurlu, himmet sahibi olması gibi birçok vasfını diğer devlet adamlarından üstün ve eşsiz görerek metheder.

Ḥażret-i defterī-i Behcet-i rūy-ı iḳbāl
Nükte-perdāz-ı cihān ʿuḳde-güşā-yı eyyām Sâlik K.41/18[368]

“Dünyanın nükteli sözünü söyleyen, devrin düğümlerini çözen, mutluluğun yüzü defterdar Behçet hazretleri.”

Yaʿnī ferḫunde-şiyem ẕāt-ı sütūde-sīret
Nuḫbe-i ehl-i himem ʿumde-i devlet geldi Sâlik K.45/11[369]

“Övülmüş ahlak sahibi zat, uğurlu huylara sahip olan, himmetler ehlinin seçilmişi, devletin dayanağı geldi.”

[367] Ak, *Bağdatlı Rûhî Divanı Karşılaştırmalı Metin*, 1/ 128.
[368] Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan’ının Tenkitli Metni ve İncelemesi*, 275.
[369] Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan’ının Tenkitli Metni ve İncelemesi*, 285.

Osman Nevres, Şam defterdarı Faik Efendi'ye kaside sunar. Faik Efendi gibi birinin dünyaya gelmediğini söyleyerek onu metheder. Onun kendisine inanılan, itimat edilen, doğru, sadakatli ve dürüst bir zat olması yönleriyle eşsiz biri olarak vasıflandırır.

Ṣādıḳ-ı devlet emīn-i ḥall ü ʿaḳd-i memleket
ʿĀleme gelmiş degil ẕātıñ gibi bir muḥteşem Nevres K.17/31[370]

"Devletin sadık, memleketi idare eden çekip çeviren güvenilir kişisi, zatın gibi muhteşem biri dünyaya gelmiş değildir."

Subhizâde Feyzî, Defterdar Mustafa Efendi için bir kaside yazar. Defterdar, görevi sebebiyle elinde devlet hazinesinin anahtarını taşır. Defterdarların görevi gereği devlet hazinesi onlardan sorulur. Mali bütün işlere bakarlar. Şair, defterdarı eşsiz ve benzersiz biri olarak görerek metheder.

Elinde ḫāmesi miftāḥ-ı genç-i devletdür
Vücūdıdur şeref-efzā-yı mülk-i ʿOṣmāni Feyzî K.7/19[371]

"Elindeki kalemi, devlet hazinesinin anahtarıdır. Osmanlı ülkesinin şerefini arttıran (onun) varlığıdır."

Sabrî, defterdar Seyyid Ali Efendi'ye sunduğu kasidesinde defterdarın her sözünün mücevher kadar kıymetli olduğunu ve onun bilgili bir kişi olduğunu belirterek metheder.

Var mıdur ʿālemde bir böyle maʿārif kānı kim
Her kelāmı bir güher her nüktesi bir kān olur Sabrî K.13/10[372]

"Her sözü bir cevher, her nüktesi bir kaynak olur ki âlemde böyle bir marifet, ilim kaynağı var mıdır?"

[370] Kaya, *Osman Nevres Divanı*, 126.
[371] Gündüz, Subhizâde Feyzî Divanı (Karşılaştırmalı Metin), 25.
[372] Belli, *Sabrî (Seyyid Mehmed Emin) Divanı*, 72.

Ahmet Bâdî, Edirne vilayet defterdarı Sadullah Bey'e sunduğu kasidesinde defterdarın güzel vasıflarının olduğundan bahseder.

Senüñ vaṣf-ı cemīlüñ söylemek ḥaddüm degil ḥāşā
Ḥużūruñda ḳuluñ ḥālince naḳl-i mācerā eyler Bâdî K.2/25[373]

"Senin güzel özelliklerini söylemek haddim değil, hâşâ! Huzurunda kulun hâlince macerayı anlatır."

1.18. Şair Olmak:

Şairlerin kaside sundukları defterdarlar arasında şair olanlar da vardır. Klasik Türk şiirinde devlette çeşitli memuriyetlerde bulunan kişiler içinde aynı zamanda edebiyatla ilgilenmiş şairler de bulunmaktadır. Şairler; tımar, memuriyet, maddî yardım gibi çeşitli isteklerde bulunmak için kaside sundukları defterdarların isteklerini yerine getirmeleri için methiyeler dizerlerken şair olan defterdarların edebiyat kabiliyetlerini de methederler. Defterdar olan Behcet Efendi, Atıf Efendi, İzzet Ali Paşa, Faik Efendi ve Halîmî Mustafa Efendi'nin şiirle ilgilenen şairler oldukları tespit edilmiştir.

Ömer Nüzhet, yaşadığı dönemde defterdarlık yapan Halîmî Mustafa Efendi'ye sunduğu iki kaside ile defterdarın aynı zamanda şair olmasından da bahsederek onu över. Nüzhet, defterdar olup şiir yazan Halîmî Efendi'nin onun kaleminin ve şiirlerinin bir dürbün gibi her şeyi keşfettiğini söyleyerek şairlik yeteneğini metheder.

Elindeki ḳalemi dūr-bīn-i ḳudsīdir
Baḳılsa çoḳ mıdır añā ʿulūm-ı keşf-i żamīr Nüzhet K.10/6[374]

"Elindeki kalemi kutsal dürbündür. Derinleri keşfeden ilimlere (onunla) bakılsa ona çok mudur?"

[373] Okmak, *Ahmed Bâdî Divanı (Metin-İnceleme)*, 41.
[374] Demirkol, *Divan-ı Nüzhet İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks*, 147.

Ömer Nüzhet başka bir beyitte defterdar Halîmî Efendi'nin şiirinin her beytindeki hikmet mayasının anlamıyla koyu sonsuz karanlıkların ışıklar, nurlar âlemine dönüştüğünü belirtir. Onun şiirleriyle karanlıkların aydınlandığı söyler.

Yaʿni her beytindeki feḥvā-yı ḥikmet-māyeden
Ẓulmet-ābād-ı keşāfet ʿālem-i envār olur Nüzhet K.9/4[375]

"Yani her beytindeki hikmet mayasının anlamından, çok karanlık yerler nurlar âlemine döner."

Osman Nevres, Şam defterdarı Faik Efendi için yazdığı kasideyle Faik Efendi'nin şairliğine övgüler dizmektedir. Onun kaleminin ırmak gibi olup mürekkebinin yardımıyla şiirlerinin aktığını, tıpkı Hızır gibi düşüncesinin şiirine yetiştiğini, kaleminin ölümsüzlük suyu olduğunu belirtir. Şair, telmih sanatıyla Hızır'ı hatırlatır. Faik Efendi'nin kalemi, Hızır gibi ölümsüzlük suyundan içmiş gibidir.

Cū gibi oldu midādıñ medediyle cārī
Ḫızr-ı endīşeñ içün çeşme-i ḥayvān-ı ḳalem Nevres K.18/24[376]

"Kaleminin ölümsüzlük suyu, düşünce Hızır'ın için mürekkebin yardımıyla akan ırmak gibi oldu."

Pīr-i erbāb-ı süḫan Fā'ik Efendi kim aña
Ġaybdan mülhem olur keşf-i maʾānī dem-be-dem Nevres K.17/11[377]

"Söz sahiplerinin piri Faik Efendi ki ona anlamların keşfi daima gaipten ilham olur."

Sen o sulṭān-ı edebsin kim midād u hāmeñe
Yaraşır olsa ʿUṭāridle Züḥal ḫayl ü ḫadem Nevres K.17/34[378]

[375] Demirkol, *Divan-ı Nüzhet İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks*, 143.
[376] Kaya, *Osman Nevres Divanı*, 129.
[377] Kaya, *Osman Nevres Divanı*, 124.
[378] Kaya, *Osman Nevres Divanı*, 126.

“Sen o edep sultanısın ki mürekkep ve kalemine Utarit (Merkür) ile Zühal (Satürn) hizmetçi olsa yaraşır.”

Levḥini atdı şikest etdi ʿUṭārid kilkin
Naẓm u nesriñ olalı zīnet-i ʿunvān-ı ḳalem Nevres K.18/19[379]

“Şiir ve nesrin kaleminin unvan süsü olduğundan beri Utarit levhasını attı ve kalemini kırdı.”

[379] Kaya, *Osman Nevres Divanı*, 129.

V. BÖLÜM

1. KASİDELERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

1.1. Kafiye

Klasik Türk şiirinde ahengi sağlayan önemli unsurlardan biri kafiyedir. Edebiyat tarihçisi, şair ve yazar Mehmed Tahir'e göre kafiye, "Son harf ve harekeleri birbirine uygun olan ve mısra yahut beyit sonunda bulunan kelimelerdir." [380] Cem Dilçin'e göre ise "Kafiye, en az iki dize sonunda, anlamca ayrı, sesçe birbirine uyan iki sözcük arasındaki ses benzerliğidir."[381] "Kafiye iki dizenin sonunda tekrarlanan yazılışları aynı, ama anlamları farklı olan ses benzerliğine denir." [382]

Klasik Türk şiirinde başarılı bir şair olmak için kafiye ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmak gerekirdi. Divanlar meydana getirilirken şairlerin Arap alfabesinin her harfiyle en az bir şiir yazmasının gerektiği bir gelenek, onların kafiyeyi dikkate almalarına neden olmuştur. Klasik Türk şiirinde kafiye yalnızca göz için değil, kulak için de ahenk unsuru olarak kullanılmıştır. Kafiye yalnızca göz için kullanılmış olsaydı ses açısından zayıf olan kafiyeler eleştirilmezdi. Şiirin bütünüyle birleşmiş kafiyeler sadece musikiyle beraber ahenk değil, anlam bakımından da şiire katkı sağlar.[383]

Klasik şiirde kafiyenin bir ünsüz veya uzun ünlü olabilen revînin tekrar etmesinden veya birden çok ses benzerliğinden oluşması gerekirdi. Te'sîs, dahîl, ridf ve kayd revîden önceki kafiye harfleridir. Bir sesin tekrar etmesiyle oluşan kafiyelere **mücerred kafiye**, birden çok sesin tekrar etmesiyle oluşan kafiyelere **mürekkeb** kafiye denir.[384]

---

[380] Kemal Edib Kürkçüoğlu, Tahirü'l Mevlevî *Edebiyat Lügatı,* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994), "Kafiye", 77.
[381] Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983), 59.
[382] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 249.
[383] M. A. Yekta Saraç, "Klasik Edebiyat Bilgisine Göre Divan Şiirindeki Ahenk Ögeleri", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi 37/37* (Eylül 2012), 116-119.
[384] M.A. Yekta Saraç, *Eski Türk Edebiyatına Giriş: Biçim ve Ölçü* (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2011), 136.

Revî: Kafiyeyi oluşturan asıl harf revî, mısranın sonunda tekrarlanır. Kafiyeyi oluşturan son sestir. "şöhret-sûret", "istiğnâ-bâlâ" vb.

Te'sîs: "Revî ile arasında harekeli bir ünsüz (dahîl) olan eliftir." "m**â**hir-z**â**hir" vb.

Dahîl: "Te'sîs ile revî arasındaki harftir." "â**r**if ve musâ**d**if" kelimelerinde dal ve re harfleri dahîldir.

Ridf: "Revîden önceki elif (â), vav (û), ye (î) harfleridir." "mu't**â**d-âb**â**d", "bî-ç**û**n-memn**û**n", "zar**î**f-lat**î**f" vb.

Kayd: "Revîden önce gelen ve kendisinden sonra kısa ünlü (hareke) bulunmayan sakin sessizdir." "a**y**b-ga**y**b", "de**r**d-me**r**d" kelimeleri örnek olarak verilebilir.

Kafiye-i Mücerrede (Mücerred Kafiye): Kelime sonundaki revînin tekrar edilmesiyle oluşur. "se**r**-sehe**r**", "gü**l**-bülbü**l**" vb.

Kafiye-i Mürekkebe: Birden fazla ses benzerliğinden oluşmaktadır. Üçe ayrılmıştır.

a) Kafiye-i Mürdefe (Mürdef kafiye): Revîden önce ridf; â, û, î harfleri bulunan kafiyelerdir: "cih**â**n-niş**â**n", "sür**û**r-huz**û**r", "s**î**r-t**î**r" vb.

b) Kafiye-i Mukayyede (Mukayyed Kafiye): "Revî ve kayddan meydana gelen kafiyelerdir: "me**s**t" ve "ele**s**t" kelimeri gibi."

c) Kafiye-i Mü'essese (=Mü'esses kafiye): "Revîden önce dahîl ondan önce de te'sîs bulunan kafiyelerdir: "ker**â**met" ve "işa**â**ret"te olduğu gibi."[385]

[385] Saraç, *Eski Türk Edebiyatına Giriş: Biçim ve Ölçü,* 139-140.

Aşağıda incelenen kasidelerdeki tespit edilen kafiye türleri belirtilmiştir.

Mücerred Kafiye	**Mürdef Kafiye**	**Mukayyed Kafiye**
-er (6)	-ār (12)	-eng
-em (2)	-āz	
-et (2)	-ān (19)	
	-āl (4)	
	-ām (3)	
	-īd (2)	
	-āb	
	-īr (2)	
	-ūn	
	-ūr	
	-īl	

Tablo 6: Kasidelerde Kullanılan Kafiye Türleri.

1.2. Redif

Sözlükte "Sondan gelen, arkadan gelen şey. Kafiyeden sonra her mısranın sonunda tekrar edilen ek, kelime veya kelimeler"[386] redif olarak tanımlanmıştır. Defterdarlara yazılan kasidelerdeki redifler incelendiğinde kelime hâlindeki ve ek hâlindeki rediflerin varlığı tespit edilmiştir.

[386] *Kubbealtı Lugatı,* "Redif" (Erişim 29 Mayıs 2024).

Ek hâlinde kullanılan redifler aşağıdaki tablodadır.

-ı (3 defa)	-i (2 defa)
-a (3 defa)	-dur (3 defa)
-yı (2 defa)	-a
-sı	-yı
-yı	-dan
-dür	-dır
-lar	

Tablo 7: Kasidelerde Ek Hâlinde Kullanılan Redifler.

Kelime hâlinde kullanılan redifler aşağıdaki tablodadır.

şeref	Kalemün	itsem gerek
gül	gösterür	kalem (2)
hāme	hoş geldün	eyler
olsun	olur	geldi
verir	gibi	

Tablo 8: Kelime Hâlindeki Redifler.

Ek ve kelime hâlinde kullanılan redifler aşağıdaki tablodadır.

-a benzer	-ı baht	-i ikbal
-yı rüzgar	-yı İstenbul	-da benüm
-yı Trabzon	-yı himem	-umda benüm
-ı atıfet	-ı oldıgum	-yı eyyam
-ı īd (2 defa)		

Tablo 9: Ek+kelime şeklindeki redifler.

- **Mısra Başı Redif**

Zihī *ferr-i şükūh-ı mekrümet-āṣār-ı sulṭānī*
Zihī *elṭāf-ı ʿunvān-ı ʿināyet ṭarz-ı ḫākānī* Nâmî K.27/1[387]

Zihī *ʿizzet-nevāz-ı menzilet-pīrā-yı ḫünkārī*
Zihī *iḥsān-ı elḳāb-ı celālet mīr-i mīrānī* Nâmî K.27/2[388]

Zihī *devlet-fürūz-ı maʿdilet-ārā-yı dildārī*
Zihī *inʿām-ı ḫilʿat rütbe-baḫş-ı ṭavr-ı ʿOṣmānī* Nâmî K.27/3[389]

Birisi *şeyḫ-i tekye-i İslāma ser-ṭarīḳ*
Birisi *meslek-i kerem ü ʿadle rāh-ber* Vehbî K.68/8[390]

1.3. Vezin

Türk şiirinde kullanılan aruz kalıplarının İran'dan alındığı bilinmektedir. Türk şiirinde kullanılan aruz bahirleri ve kalıpları on bahrin otuz dokuz kalıbı oluşturmaktadır. Türk şairler XI. yüzyıldan başlayarak XV. yüzyıla kadar aruz kalıplarını deneyerek Türk diline uygun hâle getirmişlerdir.[391] Defterdarlara yazılan kasideler incelendiğinde bazı aruz kalıplarının birden fazla kullanıldığı görülmektedir. Kullanılan aruz kalıpları aşağıdaki gibidir.

[387] Yenikale, *Ahmed Nâmî Divanı*, 87.
[388] Yenikale, *Ahmed Nâmî Divanı*, 87.
[389] Yenikale, *Ahmed Nâmî Divanı*, 87.
[390] Dikmen, *Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, 253.
[391] Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018), 161.

Aruz Ölçüsü	Bahir	Kullanılma Sıklığı
feʿ ilātün feʿ ilātün feʿ ilātün feʿ ilün	Remel	23
mefāʿ ilün feʿ ilātün mefāʿ ilün feʿ ilün (faʿ lün)	Müctes	15
fāʿ ilātün fāʿ ilātün fāʿ ilātün fāʿ ilün	Remel	14
mefʿ ūlü fāʿ ilātü mefāʿ īlü fāʿ ilün	Muzârî	13
mefāʿ īlün mefāʿ īlün mefāʿ īlün mefāʿ īlün	Hezec	9
mefʿ ūlü mefāʿ īlü mefāʿ īlü feʿ ūlün	Hezec	4
mefāʿ īlün mefāʿ īlün feʿ ūlün	Hezec	2
müfteʿ ilün fāʿ ilün müfteʿ ilün fāʿ ilün	Münserih	1
mef'ūlü fāʿ ilātün mefʿ ūlü fāʿ ilātün	Muzârî	1
feʿ ilātün feʿ ilātün feʿ ilün	Remel	1
fāʿ ilātün fāʿ ilâtün fāʿ ilātün fāʿ ilātün	Remel	1
mefʿ ūlü mefāʿ ilün feʿ ūlün	Hezec	1

Tablo 10: Kasidelerde kullanılan aruz kalıpları ve kullanılma sıklığı.

Defterdarlara yazılan kasidelerde en çok kullanılan aruz kalıbı remel bahrinden feʿ ilātün feʿ ilātün feʿ ilātün feʿ ilün kalıbıdır.

2. KASİDELERİN TÜR ÖZELLİKLERİ

Çalışmada tespit edilen defterdarlara sunulan kasidelerin çoğu defterdarları övmek için yazılmıştır. Bunun dışında ramazanın gelişi, Ramazan ve Kurban Bayramı, bir köşk yapılışı, baharın gelişi, padişahla birlikte defterdarların seferden ve uzun yoldan dönmesi gibi sebeplerle şairlerin defterdarlara kaside sundukları görülmüştür.

2.1. Kudumiye

Kudumiye, "ḳudūm": "uzak bir yerden, uzun bir yoldan gelme, bir yere ayak basma"[392] anlamındaki kelimeden türemiştir. Klasik Türk şiirinde kudumiye, "Padişah veya devlet

[392] *Kubbealtı Lugatı*, "Kudûmiye" (Erişim 27 Mayıs 2024).

büyüklerinin bir yerden, özellikle bir yerden, özellikle bir seferden gelmesi vesilesiyle yazılan kaside"[393] olarak tanımlanmıştır.

Sâlik Efendi, Defterdar Behçet Efendi'ye iki, Defterdar Atıf Efendi'ye bir kudumiye sunmuştur. Sâlik Efendi'nin Defterdar Atıf Efendi'ye sunduğu kudumiye 33 beyittir. Defterdar Behçet Efendi'ye sunduğu kudumiyelerden biri 43 beyittir. Diğeri ise 32 beyittir.

Fetḥ-i bāb eyledi var ise nesīm-i tevfīḳ
Sāmiʿa zīb-i sürūr oldı ṣarīr-i iḳbāl Sâlik K. 46/4[394]

"Allah'ın yardımının rüzgârıyla kapıyı fethetti. Talihin gıcırtısını duyan sevinçle süslendi."

Şeb-i hicrānımuza mihr ü mehe şevḳ olduñ
Eyleyüp ṭayy-ı reh-i ṣubḥ u mesā ḫoş geldüñ Sâlik K. 34/2[395]

"Ayrılık gecemize, güneş ve aya neşe oldun. Sabah ve akşam yolunu katederek hoş geldin."

Müjde ey dil yine hengām-ı meserret geldi
Tesliyet-baḫş-ı dil ü dīde-i ḥasret geldi Sâlik K. 45/1[396]

"Ey gönül, müjde. Yine sevinç zamanı geldi. Hasret çeken göz ve gönül bağışlayan, teselli veren geldi."

[393] *Kubbealtı Lugatı*, "Kudûmiye".
[394] Kılıç, S*âlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan'ının Tenkitli Metni ve İncelemesi*, 288.
[395] Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan'ının Tenkitli Metni ve İncelemesi,* 251.
[396] Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan'ının Tenkitli Metni ve İncelemesi,* 285.

2.2. Iydiye

Şairlerin kurban ramazan ve nevruz bayramlarında padişah ve önemli devlet adamlarına nesib kısmında sundukları kasidelerdir. Bu kasideler bayram tebriki için yazılmıştır. Bayramın gelişi sebebiyle sevinç, eğlenceler, bayram namazı vb. anlatılmıştır.[397]

Sâlik Efendi, Defterdar Halîmî Efendi'ye bir, Defterdar Atıf Efendi'ye bir, Defterdar Behçet Efendi'ye iki ıydiye sunmuştur. Sabîh'in Defterdar Halîmî Mustafa Efendi'ye 3 ıydiye sunduğu tespit edilmiştir. Antakyalı Münîf, Defterdar İzzet Ali Bey'e 1 ıydiye yazmıştır. Sâlik Efendi'nin Defterdar Atıf Efendi'ye sunduğu ıydiye 52 beyittir. Sâlik'in Defterdar Behçet Efendi'ye yazdığı ıydiyenin biri 31 beyit; diğeri ise 28 beyittir. Sabîh'in Defterdar Halîmî Mustafa Efendi'ye 3 ıydiye yazmıştır. Bunlardan birincisi 32 beyittir. İkinci ıydiye 46 beyittir. Üçüncü ıydiye 71 beyittir. Iydiye örnekleri aşağıdaki gibidir.

Behcetü'd-devle cenāb-ı defterī-i mekrümet
Kim ṣabāḥ-ı luṭfidur pertev fürūz-ı şām-ı ʿīd Sâlik K.43/16[398]

"Cömertlik sahibi defterdar hazretleri, devletin sevincidir ki (o) bayram akşamını aydınlatan lütuf sabahıdır."

ʿAyyūḳa irdi zemzeme-i meclis-i neşāṭ
Oldı ṭanīn-i sāmiʿa ṣīt ü şadā-yı şevḳ Sâlik K.35/4[399]

"Sevinç meclisinin sesi, ayyuka çıktı. Neşenin sesi ve gürültüsü, kulaklarda çınladı."

İrişdi ġūş-ı dile nağme-i beşāret-i ʿīd
Pür itdi şeş-cihet-i dehri ṣīt-i nevbet-i ʿīd Sâlik K.47/1[400]

"Bayram müjdesinin sesi, gönül kulağına erişti. Bayram davulunun gürültüsü, dünyanın altı yönünü (her tarafı) doldurdu."

[397] Aydemir, "Türk Edebiyatında Kaside", 147.
[398] Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan'ının Tenkitli Metni ve İncelemesi*, 281.
[399] Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan'ının Tenkitli Metni ve İncelemesi,* 253.
[400] Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan'ının Tenkitli Metni ve İncelemesi,* 290.

Medār-ı kām u ümmīdüñde gerdūn dā'ir olduḳça
Saʿādet-mend olup baḫtuñ ḥasūduñ nā-ümīd olsun Sabîh K.10/19[401]

"İstek ve ümit dönencesinde felek döndükçe bahtın mutlu olup (seni) kıskanan (kişi) ümitsiz olsun."

Böyle hengām-ı ṣafāyı bilürüm dirse ḳoyun
Bu ḳoyun ʿaḳlı ile bayram ider çoḳ dünyā Sabîh K.12/15[402]

"Koyun, böyle safa zamanını bilirim, derse dünya (halkı), bu koyun aklı ile çok bayram eder."

Böyle bir ʿīd-i saʿīdüñ şeref-i maḳdemine
Ṣıdḳ ile Ḥaḳḳa niyāz eyleyerek ez-dil ü cān Sabîh K. 11/2[403]

"Böyle bir mübarek bayramın gelişinin şerefine, doğruluk ile gönülden ve candan Allah'a yakararak…"

2.3. Ramazaniye

Ramazaniye, klasik Türk şiirinde şairlerin ramazan ayı için padişah ve yetkili önemli rütbeye sahip devlet adamlarına sundukları genellikle kaside şeklindeki eserlerdir. Nesib bölümünden sonra şiir sunulan kişinin övgüsüne geçilmektedir.[404]

Defterdarlara sunulan kasideler incelendiğinde Sabîh'in Defterdar Halîmî Mustafa Efendi'ye iki ramazaniye sunduğu tespit edilmiştir. Bunlardan ilki 41 beyittir. İkincisi ise 51 beyittir.

[401] Özdingiş, *Sabîh Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divan'ının Tenkidli Metni*, 306.
[402] Özdingiş, *Sabîh Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divan'ının Tenkidli Metni,* 314.
[403] Özdingiş, *Sabîh Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divan'ının Tenkidli Metni,* 309.
[404] Mustafa İsmet Uzun, "Ramazâniyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 27 Mayıs 2024).

Ṣanma görinen şekl-i hilāl-i Ramażāndur
Miḥrāb-ı ʿibādat-ı ḳadr-dān-ı zamāndur Sabîh K.13/1[405]

"Görünen Ramazan hilalinin şeklidir, sanma. Zamanın kıymetli kimselerinin değerini takdir eden ibadet mihrabıdır."

Hem-nām-ı Nebī defteri-i devlet-i ʿalīyā
Bercīs meniş mihr-reviş nādire-dāndur Sabîh K.13/17[406]

"Büyük devletin defterdarı, peygamberin adaşı, mizacı Müşteri (Jüpiter); tavrı güneş (gibi olan defterdar), duyulmamış hikâyeler bilendir."

Şimdi Şaʿbān Ramażān nāmında
Bir meh-i ġurreye iḫvān-ı kirām Sabîh K.14/3[407]

"Şimdi Şaban ve Ramazan isminde (olan defterdar), bir parlak aya ulu dosttur."

Boşına ṣanma ṭavul çalmadadur
Bekçiler de giceler bī-hengām Sabîh K.14/20[408]

"Bekçiler de geceleri vakitli vakitsiz boşuna davul çalmaktadırlar, sanma."

Yā Rab eksikliğini gösterme
Ol mehüñ rifʿatini eyle tamām Sabîh K.14/36[409]

"Ya Rab! O ayın (ay yüzlünün) yüceliğini tamamla ve eksikliğini gösterme."

[405] Özdingiş, *Sabîh Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divan'ının Tenkidli Metni,* 319.
[406] Özdingiş, *Sabîh Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divan'ının Tenkidli Metni,* 320.
[407] Özdingiş, *Sabîh Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divan'ının Tenkidli Metni,* 323.
[408] Özdingiş, *Sabîh Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divan'ının Tenkidli Metni,* 324.
[409] Özdingiş, *Sabîh Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divan'ının Tenkidli Metni,* 326.

2.4. Dariye / Kasriye

Dariye, şiirlerin nesib bölümlerinde köşk, cami, saray, bina ve yalı vb. yerlerin anlatıldığı kasidelerdir. Şairler bu kasidelerde yapıları ve kaside sunulan kişileri överler.[410] Nedîm, defter emini Mehmed Efendi'ye bir dariye yazmıştır. Bu dariye, 19 beyitten oluşmaktadır.

Ey ʿālem-i miṣālin seyyāḥ-ı hūşyārı
Hiç ḳaṣr ṣūretinde gördün mü nev-bahārı Nedîm K.37/1[411]

"Ey rüya âleminin uyanık seyyahı (defterdar), hiç ilkbaharı köşk suretinde gördün mü?"

Gel görmedinse seyr et ammā ṣaḳın ġalatdan
Tābende ġurre ṣanma ol cüft-i zer-nigārı Nedîm K.37/2[412]

"Gel görmediysen seyret ama yanlıştan sakın. O altınla işlenmiş yaldızlı çifti, parlak ay sanma."

2.5. Bahariye

Bahariye, Farsça "bahar" kelimesinden türemiştir. "Bahara ait ve baharla ilgili" demektir. Şiirlerde teşbib kısmında bahar tasviri yapılan kasidelere bu ad verilmiştir. Bu şiirlerde baharın gelişiyle oluşan güzellik, çiçekler, kuşlar ve doğa ile bahar tasvirleri yapılmıştır. Bahariye, İran ve Türk şiirine özgü türdür.[413]

Sâlik Efendi'nin Defterdar Behçet Efendi'ye yazdığı bir bahariyesi tespit edilmiştir. 36 beyittir.

Şu rütbe kesb-i rüṭūbetle ḫāk olup sīrāb
Kemīne ḳaṭreler ābisten oldı deryāya Sâlik K.48/8[414]

"Toprak, rutubet kazanarak o kadar suya kandı (ki) aciz damlalar, denize gebe oldu."

---

[410] Yaşar Aydemir, "Türk Edebiyatında Kaside", 148.
[411] Macit, *Nedîm Divanı,* 103.
[412] Macit, *Nedîm Divanı*, 103.
[413] Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2011), 19.
[414] Kılıç, S*âlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan'ının Tenkitli Metni*, 293.

ʿAceb mi cūş-ı ḫurūş itse serde sevdāʾlar
Görüp nümūne çemen-zārı baḥr-ı ḫaḍrāya Sâlik K.48/3[415]

"Çimenliği yeşil denize benzer görüp başta sevdalar coşsa şaşılır mı?"

Fürūġ-ı behcet-i sīmā-yı şāhid-i devlet
Debīr-i māh-ı şeref āftāb-ı pīrāya Sâlik K.48/18[416]

"Devletin güzel çehresinin güler yüzünün ışığı, şeref ayının kâtibi, ziynet güneşi (defterdar)."

2.6. Şehrengiz

Şehrengiz, bir şehrin tarihî ve doğal güzellikleri ile şehirde yaşayan güzeller hakkında yazılan şiirlerdir.[417] Şairler tarafından methedilerek anlatılan güzel kişiler, genellikle şehrin önemli adamları ya da esnaf olan erkekleridir. Şehrengiz, Türk edebiyatında XVI. yüzyılda ortaya çıkmıştır. İlk örneklerini Edirne şehri için Mesîhî ve Zâtî kaleme almıştır.[418] Sünbülzâde Vehbî'nin İstanbul defterdarı Hilmî Paşa'ya sunduğu 15 beyitlik bir şehrengizi bulunmaktadır.

Ḥabbeẕā şehr-i Sitanbulda gürūh-ı ḫūbān
Ḥüsn ile her birisi velvele-ārā-yı cihān Vehbî K.66/1[419]

"İstanbul şehrinde güzeller topluluğu, ne güzeldir. Güzellikle her birisi dünyayı şamatayla süsler."

Çün Beşikṭaşlı henüz dāye ḳucaġında gezer

[415] Kılıç, S*âlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan'ının Tenkitli Metni ve İncelemesi*, 293.
[416] Kılıç, S*âlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan'ının Tenkitli Metni ve İncelemesi*, 294.
[417] Bayram Ali Kaya, "Şehrengiz" , *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 1 Haziran 2024).
[418] Fatih Tığlı, "Klasik Türk Edebiyatında Şehrengiz Çalışmaları Hakkında Bibliyografya Denemesi", *Journal of Turkish Studies* 2/4 (2007), 763.
[419] Yenikale, *Sünbülzâde Vehbî Divanı*, 281.

Mehd-i āġūşa belenmez çocucaḳdır o civān Vehbî K.66/13[420]

"Beşiktaşlı henüz dadı kucağında gezer. Çünkü kucak beşiğine (konup) kundaklanmaz. O taze (genç) çocuktur."

2.7. Kalemiye

Kalemiyeler, nesib bölümünde kalemden söz edilen ya da kalem kelimesi redif olarak kullanılan kalemin özelliklerinin anlatıldığı kasidelerdir. Şairlerin kalemiyelerde hamilerini ya da önemli gördükleri şahsiyetlerin övgüsünü kalem üzerinden yaptıkları görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin teşkilat yapısına göre kalemiye sınıfı bütün yazı işleriyle ilgilenirdi. Kalemiye sınıfı mektubî kalemi, muhasebe kalemi gibi belirli bölümlere ayrılmıştır.[421] Defterdarlara kaside sunan şairler arasından Nâ'ilî, Defterdar Hattat Mehmed Paşa'ya kalemiye sunmuştur. Kalemiye 36 beyitten oluşmaktadır.

Ḳalem ki hāzin-i gencīne-i maʿānīdür
Şenāʾ-güẕār-ı vekīl-i ḫazīne-pīrādur Nâ'ilî K.21/2[422]

"Kalem ki anlam hazinesinin koruyucusudur. Hazine süsleyen vekilin övücüsüdür."

Ḳalem ki ḫāce-i ṣāḥib-serīr-i dānişdür
O ẕāt-ı muḥteremün ḫidmetinde bercādur Nâ'ilî K.21/3[423]

"Kalem ki ilim tahtının sahibi hocadır. O muhterem kişinin hizmetinde uygundur."

2.8. Methiye

Kaside nazım şeklinin bir türü olan methiyelerde hitap edilen kişinin övgüsü yapılmaktadır. Methiyeler Klasik Türk şiirinde en çok kullanılan türlerdendir. Methiyelerin yazılış amaçlarından biri de şairin methiye sunarak övdüğü kişiden caize beklemesidir. Bu nedenle methedilen kişinin övgüyü hak etmemesine rağmen övülerek

[420] Yenikale, *Sünbülzâde Vehbî Divanı*, 282.
[421] Necdet Şengün, "Klasik Türk Şiirinde Kalem Kasideleri (Kalemiyyeler)", *Journal of Turkish Studies* 3/4 (2008), 734-755.
[422] İpekten, *Nâ'ilî-i Kadîm Divan*, 161.
[423] İpekten, *Nâ'ilî Kadîm Divan,* 161.

methiye sunulduğu görülmüştür. Methiyeler genellikle kaside nazım şekliyle yazılsa da kıta, muhammes, mesnevi, murabba, terkib-i bend, gazel vb. nazım şekilleriyle yazılan methiyeler de bulunmaktadır. Methiyelerin başlıklarında vasf, sitâyiş, şân, tavsîf vb. kelimelerle oluşturulurken "der medh-i ...", "der hakk-ı ..." vb. başlıklar methiyedir.[424]

İncelenen divanlarda defterdarlara yazılan kasidelerin 68 tanesi methiyedir. Yazılan kasidelerden en kısası 8 beyit, en uzunu 162 beyittir.

Defterdarlara birer kaside sunan şairler ve manzumelerin beyit sayıları şöyledir: Figânî, Defterdar İskender Çelebi'ye 17 beyitlik; Âşık Çelebi, Defterdar Şerîfezâde Efendi için 30 beyitlik; Kara Fazlî, Rumeli defterdarı olan Ahmed Çelebi'ye 34 beyitlik; Ulvî, Halep defterdarı Halil Paşa için 26 beyitlik; Filibeli Vecdî, Defterdar Emir Efendi'ye 12 beyitlik; Taşlıcalı Yahyâ, Defterdar İskender Çelebi'ye 46 beyitlik; Gelibolulu Mustafa Âli, defterdar Nihânî için 33 beyitlik; Usûlî, Defterdar İskender Çelebi için 52 beyitlik; Kelâmî, Irak defterdarı İbrahim Bey'e 22 beyitlik; Beyânî, Vezir Defterdar Mehmed Paşa için 21 beyitlik; Fehim-i Kadîm, Defter Emini Avni Efendi için 41 beyitlik; Lebîb, Defterdar Rami Paşa-zâde Mustafa Bey'e 100 beyitlik; Sünbülzâde Vehbî, Yenişehir defterdarı Osman Paşa için 8 beyitlik; Seyyid Vehbî, Defterdar İzzet Ali Paşa için 9 beyitlik; Sâlik Efendi, Defterdar Âtıf Efendi için 37 beyitlik; Haşmet, Başdefterdar Halîmî Paşa için 37 beyitlik; Şeyh Gâlib, Başdefterdar Şerif Efendi için 18 beyitlik; Antakyalı Münîf Efendi, Defterdar İzzet Ali Bey'e 55 beyitlik; Kânî, Defterdar Osman Efendi için 162 beyitlik; Subhizâde Feyzî, Defterdar Mustafa Efendi'ye 34 beyitlik; Emin Hilmi, Defterdar Cazim Efendi'ye 25 beyitlik; Necmî, Erzurum defterdarı Muhammed Emin Efendi'ye 45 beyitlik; Veysî, Defterdar Ahmed Paşa'ya 27 beyitlik; Süheylî, Defterdar Mahmud Efendi'ye 31 beyitlik; Ahmed Nâmî, Defterdar Murad Paşa için 50 beyitlik; Siyahî, Kıbrıs defterdarı Mahmud Efendi'ye 56 beyitlik birer kaside sunmuşlardır.

Ayrı ayrı iki defterdara kaside sunan şairler ve manzumelerin beyit sayısı şöyledir: Sehî Bey, Defterdar İskender Çelebi için 47 beyitlik bir kaside; Defterdar Muhammed Bey için 22 beyitlik bir kaside yazmıştır. Bağdatlı Ruhî, Bağdat defterdarı Ali Efendi için 43

[424] Yaşar Aydemir, "Methiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Ocak 2025).

beyitlik; Feyzî Efendi için 35 beyitlik birer kaside sunmuştur. Ahmed Bâdî, Edirne defterdarı Sadullah Bey'e 30 beyitlik bir kaside, Bosna deftedarı Raşid Efendi'ye 35 beyitlik bir kaside oluşturmuştur. Mesîhî ise Defterdar Ahmed Çelebi'ye 18 beyitlik, Defterdar Bedrüddin Bey'e 32 beyitlik kaside yazmıştır.

Cinânî, farklı farklı üç defterdara kaside sunmuştur. Manzumelerin beyit sayıları şöyledir: Cinânî, Hasan Efendi'ye 30 beyitlik; Emin Efendi'ye 56 beyitlik ve ismini vermediği bir defterdara 25 beyitten oluşan birer kaside yazmıştır.

Aynı defterdara kaside yazan şairler de olmuştur: Zâtî, Defterdar Pîrî Mehmed Paşa için 54 ve 28 beyit olmak üzere iki kaside yazmıştır. Cevrî, Defterdar Salih Paşa için 47 ve 58 beyit olmak üzere iki kaside; Nüzhet, Defterdar Halîmî Efendi'ye 45 ve 43 beyitlik iki kaside; Osman Nevres, Şam defterdarı Faik Efendi'ye 47 ve 30 beyitlik iki kaside kaleme almışlardır.

Beş farklı defterdara kaside yazan Nâ'ilî-i Kadîm de dikkat çekmektedir. Şair; defterdar olan İsmail Paşa için 41, Mehmed Paşa için 34, Mustafa Paşa-zâde Mehmed Paşa için 40, Hafız Mehmed Efendi için 41 beyitten oluşan birer kaside ve Ahmed Paşa için 38 ve 19 beyitlik birer kaside yazmıştır.

Defterdara yazdığı methiyelerin çokluğu ile dikkat çeken şairler de vardır: Sabrî, Defterdar Seyyid Ali Efendi'ye 67, 33 ve 21 beyitlik üç kaside, Defterdar Behcet Efendi için 42, 31, 31, 20, 19 beyitlik beş kaside, Halîmî Efendi için 26 beyitlik bir kaside; Zîver Paşa ise Defterdar Behcet Efendi'ye 33, 48, 49, 39 beyitlik 4 kaside, Âtıf Efendi'ye 42 ve 29 beyitlik iki kaside sunmuşlardır.

Şair	Defterdar	Methiye	Beyit Sayısı
Mesîhî	Ahmed Çelebi	1	18
	Bedrüddin Bey	1	32
Figânî	İskender Çelebi	1	17
Âşık Çelebi	Şerîfezâde Efendi	1	30
Zâtî	Pîrî Mehmed Paşa	2	54,28
Kara Fazlî	Rumeli defterdarı Ahmed Çelebi	1	34
Ulvî	Halep defterdarı Halil Paşa	1	26
Filibeli Vecdî	Emir Efendi	1	12
Cinânî	Hasan Efendi	1	30
	Emin Efendi	1	56
	İsimsiz	1	25
Sehî Bey	İskender Çelebi	1	47
	Muhammed Bey	1	22
Taşlıcalı Yahyâ	İskender Çelebi	1	46
G. Mustafa Âli	Nihânî Turak Çelebi	1	33
Bağdatlı Ruhî	Bağdat defterdarı Ali Efendi	1	43
	Bağdat defterdarı Feyzî Efendi	1	35
Usûlî	İskender Çelebi	1	52
Veysî	Ahmed Çelebi	1	27
Süheylî	Mahmud Efendi	1	31
Cevrî	Salih Paşa	2	47,58
	İbrahim Paşa	1	10
Kelâmî	Irak defterdarı İbrahim Bey	1	22
Beyânî	Vezir Defterdar Mehmed Paşa	1	21
Fehim-i Kadîm	Defter Emini Avni Efendi	1	41
Nâ'ilî-i Kadîm	İsmail Paşa	1	41
	Mehmed Paşa	1	34
	Mustafa Paşa-zâde Mehmed Paşa	1	40
	Hafız Mehmed Efendi	1	41
	Ahmed Paşa	2	38,19
Ahmed Nâmî	Murad Paşa	1	50
Siyahî	Kıbrıs defterdarı Mahmud Efendi	1	56
Lebîb	Defterdar Rami Paşa-zâde Mustafa Bey	1	100
Sünbülzâde Vehbî	Yenişehir defterdarı Osman Paşa	1	8
Seyyid Vehbî	Defterdar İzzet Ali Paşa	1	9
Sabrî	Defterdar Seyyid Ali Efendi	3	67,33,21
Sâlik Efendi	Âtıf Efendi	1	37
	Defterdar Behcet Efendi	6	42,31,31,20,19,27
	Halîmî Efendi	1	26
	Kâmil Ahmed Efendi	1	30
Haşmet	Başdefterdar Halîmî Paşa	1	37
Şeyh Gâlib	Başdefterdar Şerif Efendi	1	18
Antakyalı Münîf Efendi	Defterdar İzzet Ali Bey	1	55
Nüzhet	Defterdar Halîmî Efendi	2	45,43
Kânî	Defterdar Osman Efendi	1	162
Subhizâde Feyzî	Defterdar Mustafa Efendi	1	34
Zîver Paşa	Defterdar Behcet Efendi	4	33, 48, 49, 39
	Âtıf Efendi	2	42,29
Emin Hilmi	Defterdar Cazim Efendi	1	25
Osman Nevres	Şam defterdarı Faik Efendi	2	47,30
Ahmed Bâdî	Edirne defterdarı Sadullah Bey	1	30
	Bosna defterdarı Raşid Bey	1	35
Necmî	Erzurum defterdarı Muhammed Emin Efendi	1	45

Tablo 11: Defterdarlara Yazılan Methiyeler

SONUÇ

Defterdarlar; Osmanlı Devleti'nde hazineden sorumlu olup mal alarak satmak, padişaha mali rapor vermek gibi önemli görevlerle donatılmış ve sonra Divanıhümayun üyesi olmuş maddi gücü elinde tutan kısaca maliyeden sorumlu olan yetkililerdir. Şairlerin Şam, Kıbrıs, Bağdat, Mora, Edirne gibi çeşitli vilayetlerde görev yapan defterdarlara kaside sunması, klasik şiirin yalnızca İstanbul ve saray çevresiyle ilgili olmadığını ve klasik şiirin diğer vilayetlere de ulaşarak taşrada da kıymetli şairlerin yetiştiğini göstermektedir.

Şairler hayatlarını vasıflı bir şekilde devam ettirmek, görevde yükselmek ve daha iyi gelir elde etmek için kendilerine hami arayışı içinde bulunmuşlardır. Şairlerin hayatlarında maddi ve manevi koruyuculuğunu üstlenen hamiler arayıcılığıyla şairler saray çevresine yakın olmayı amaçlamışlardır. Öncelikle padişah, vezir, sadrazam gibi önemli devlet adamlarının himayesine girmeye çalışan şairler, bu kişiler dışında görevleri sebebiyle devlet içinde önemli yeri olan maliyeden sorumlu tutulan defterdarların da hamileri olmasını istemişlerdir. Şairler, bu nedenlerle defterdarlara kasideler sunarak çeşitli isteklerde bulunmuş, kimi zaman onlara teşekkür etmiş kimi zaman da hayatlarındaki talihsizlikler sebebiyle kaderden yakınarak onlardan ihsanlarını talep etmişlerdir. Defterdarlar görevinin önemi dolayısıyla saraya ve padişaha açılan kapı olarak görülmüşlerdir.

"Klasik Türk Şiirinde Defterdarlara Yazılan Kasideler" ismini taşıyan bu yüksek lisans tez çalışmasında Klasik Türk şiirinde XV. ve XIX. yüzyıllar arasındaki divanlar taranarak defterdarlara yazılan kasideler tespit edilmiş böylece hangi şairin kimlere kaside sundukları belirlenmiştir. Ayrıca bu kasidelerden hareketle şairlerin dilinden defterdarların nitelikleri tespit edilerek kasidelerin tür ve şekil özellikleri de ortaya konmuştur. Çalışmada şair-hami ilişkisi üzerinde durularak defterdarlık kurumu hakkında bilgi verilmiştir. İncelenen divanlarda defterdarlara kaside yazan 40 şair bulunmuştur. Bu divanlarda kaside sunulan defterdar sayısı 45; defterdarlara sunulan kaside sayısı ise 85'tir.

40 şairin divanında bulunan toplam 85 kasidede 45 defterdara ait özellikler tespit edilerek bu özellikler örnek beyitlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Şairlerin felekten şikâyet edilecek kişi konumuna yükselttikleri defterdarlara padişahlara yakıştırılan sıfatların kullanıldığı görülür. Akıllı ve adaletli olmanın yanı sıra aynı bir sultan gibi dinin koruyucusu olarak görülen defterdarlar; güçlü, himmet sahibi, cömert, affedici, güzel huylu ve üstün ahlaklı olarak nitelendirilirler. Hüsrev, Cem / Cemşid, Hâtem, Dara, İskender olmak üzere efsanevi ve mitolojik kahramanlara benzetilerek yüceltilir ya da Hüma ve Anka kuşu gibi lütuf ve iyilikleri her yanı kaplamış kişiler olarak övülürler. Hz. İsa, Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. Ömer olmak üzere peygamberler ve halifelere benzetilmek suretiyle onlara yüklenen sıfatlar defterdarlara da layık görülür. Ayrıca eşsiz ve benzersiz olmalarının yanında şair oldukları yönünde malumatlar da verilir.

Kendilerine şiir yazılan defterdarlar, yüzyıllara göre değerlendirildiğinde en fazla XVI. yüzyılda yaşayan defterdarlara kaside sunulduğu görülür. Defterdarlar şunlardır: XV. yüzyıl: Mir Bedreddin Bey, Ahmed Çelebi. XVI. yüzyıl: Şerifezâde İbrahim Paşa, İskender Çelebi, Pîrî Mehmed Paşa, Halil Paşa, Emir Efendi, Hasan Efendi, Mehmed Mirza Beyzâde (Mehmed Emin Efendi), Ali Efendi, Feyzî Efendi, Ekmekçizâde Ahmed Paşa, Salih Paşa, İbrahim Paşa, Nihânî Turak Çelebi, Ahmed Çelebi, Mahmud Efendi. XVII. yüzyıl: Mehmed Paşa, Avnî Efendi, İsmail Paşa, Hattat Mehmed Paşa, Mustafa Paşazâde Mehmed Paşa, Hafız Mehmed Efendi, Ahmed Paşa, Murad Paşa (Kara). XVIII. yüzyıl: Ramî Paşazâde Mustafa Bey, Hilmî Paşa, Osman Paşa, İzzet Ali Paşa, Halîmî Mustafa Efendi, Atıf Efendi (Atıf Mehmed Emin Efendi), Behçet Efendi, Kâmil Ahmed Paşa, Şerif Efendi (Şerif Mehmed Paşa), Osman Efendi, Seyyid Ali Efendi, Mustafa Efendi. XIX. yüzyıl: Cazim Efendi, Faik Efendi, Mehmed /Muhammed Emin Efendi, Sadullah Bey, Raşid Efendi (Hacı).

Defterdarlar için kaside kaleme alan şair sayısı ise yine XVI. yüzyılda daha fazladır. Yüzyıllara göre şairler şunlardır: XV. yüzyıl: Mesîhî. XVI. yüzyıl: Figânî, Âşık Çelebi, Zâtî, Kara Fazlî, Derzizâde Ulvî, Filibeli Vecdî, Cinânî, Sehî Bey, Taşlıcalı Yahyâ, Gelibolulu Mustafa Âlî, Bağdatlı Rûhî, Usûlî, Veysî, Süheylî, Cevrî, Kelâmî. XVII. yüzyıl: Beyânî, Fehîm-i Kadîm, Nâ'ilî Kadîm, Siyâhî Mustafa Dede, Ahmed Nâmî. XVIII. yüzyıl: Lebîb, Sünbülzâde Vehbî, Seyyid Vehbî, Sabrî Seyyid Mehmed Emin,

Sabîh, Sâlik Efendi, Haşmet, Şeyh Gâlib, Antakyalı Münîf, Nüzhet Ömer, Kânî, Subhizâde Feyzî, Nedîm, Zîver Paşa. XIX. yüzyıl: Emin Hilmî, Osman Nevres, Ahmed Bâdî Efendi, Necmî.

XV. yüzyılda defterdarlara kaside yazdığı tespit edilen tek şair Mesîhî'dir. XVI. yüzyıl defterdarlara kaside sunan şair sayısının en fazla olduğu yüzyıldır. Bu yüzyılda 16 şairin defterdarlara kaside yazdığı tespit edilmiştir. XVII. yüzyılda 5 şair, XVIII. yüzyılda 14 şair, XIX. yüzyılda 4 şair defterdarlara kaside sunmuştur.

Kendisine en fazla kaside yazılan defterdar Behcet Efendi'dir. Behcet Efendi'ye Zîver Paşa 4 ve Kasımpaşalı Sâlik Efendi 11 kaside yazmıştır. Behcet Efendi'ye toplam 15 kaside yazılmıştır.

Sâlik Efendi, defterdarlara en fazla kaside yazan şairdir. Sâlik Efendi defterdar Behcet Efendi'ye 11, Âtıf Efendi'ye 3, Halîmî Efendi'ye 2, Kâmil Ahmed Efendi'ye bir adet olmak üzere toplam 17 kaside kaleme almıştır. Ayrıca Defterdar Halîmî Efendi için 10 kaside ve Defterdar İskender Çelebi için 5 kaside yazıldığı tespit edilmiştir. Nâ'ilî-i Kadîm ise 5 farklı defterdara methiye yazmıştır.

Kasideler, kendisine sunulan devlet ve din adamlarına nasıl bir yönetici olacakları hususunda da yol göstermiştir. Şairlerin devrin yetkili kişilerine sunduğu kasidelerde ülküleştirilmiş ve örnek devlet adamı vasıfları anlatılmıştır. Bayram, düğün, kutlama, kazanılan zaferler, taht değişiklikleri gibi çeşitli nedenlerle yazılan kasideler; aynı zamanda sosyal hayatın yansıtıldığı manzumeler olmuştur. Şairler, defterdarlara sundukları kasidelerde, çeşitli sosyal olayları vesile kılmışlardır. Şairlerin kudumiye, ıydiye, ramazaniye, dariye / kasriye, bahariye, şehrengiz ve kalemiye türlerinde yazdıkları kasideler içinde en fazla tercih edilen tür, methiyedir.

KAYNAKÇA

Ak, Coşkun. *Bağdatlı Rûhî Divanı, Karşılaştırmalı Metin.* 1 Cilt. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2001.

Aksoy, Hasan. "Kara Fazlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 10 Ekim 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/kara-fazli

Aksoyak, İ Hakkı. *Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018.

Akün, Ömer Faruk. "Âlî Mustafa Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 30 Ekim 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-mustafa-efendi,

Alten, Seçil. *Zîver Divanı, İnceleme ve Tenkitli Metin.* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Arslan, Mehmet - Aksoyak, İ. Hakkı. *Haşmet-Haşmet Külliyatı.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018.

Artukoğlu, Merve. *Cinânî Divanında Sosyal Hayat*. İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Ayan, Hüseyin. *Cevrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1981.

Aydemir, Yaşar. "Methiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Ocak 2025. https://islamansiklopedisi.org.tr/methiye#3-turk-edebiyati

Aydemir, Yaşar. "Türk Edebiyatında Kaside", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 22 (Yaz 2002), 145-148. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/234687

Aydın, Haluk. *Cevrî Divanı'nın Tahlili*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

Başpınar, Fatih. *17. Yüzyıl Şairlerinden Beyânî'nin Divan'ı İnceleme-Tenkitli Metin.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.

Belli, Handan. *Sabrî (Seyyid Mehmed Emin) Divanı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2022.

Beydilli, Kemal. "Seyyid Ali Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 10 Kasım 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/seyyid-ali-efendi

Bozyiğit, Esra. *Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Nesre Çeviri-Sözlük).* İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Buyruk, İbrahim Ethem. *Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Sosyal Hayat.* Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Cangöz, Gülşah. *Siyâhî Dede Divanı.* Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Canım, Rıdvan. *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2011.

Cankurt, Gülşen Çaylı. *Figânî Divanı Gramatikal İndeksi.* Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Çavuşoğlu, Mehmed. *Divan, Yahyâ Bey (Taşlıcalı).* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2023.

Çetin, İsmail. *Derzizâde Ulvî (Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divanının Tenkidli Metni.* Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993.

Danişmend, Hami İsmail. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi Osmanlı Devlet Erkânı.* 5 Cilt İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971.

Demirkanoğlu, Yahya. "Tarihi Süreç İçerisinde Defterdarlığın Yetki ve Görevlerinde Yaşanan Daralmalar". *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3 (Ocak 2012), 43-44. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/193280

Demirkol, Çabukel Hatice. *Divan-ı Nüzhet, İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks.* Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.

Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat.* Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2012.

Dikmen, Hamit. *Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991.

Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.

Dölen, Emre. "Kimya" *Türkiye Diyanet Ansiklopedisi.* Erişim 7 Mayıs 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/kimya

Duman, Muhammed. *Trabzonlu Emin Hilmî Hayatı-Eserleri-Edebi Kişiliği ve Divanının Metni*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Düzlü, Özlem. *Seyyîd Vehbî Divanı'na Göre 18. Asırda Osmanlılarda Sosyal Hayat*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Elbir, Bilal - Kahve, Yorulmaz, Merve. "Sünbülzâde Vehbi Divanı'nda Yer Adlarının Kullanımı", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 4/13 (2017), 512-513. https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd/issue/36385/411683

Elmalı, Hüseyin. "Kaside". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 20 Ekim 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/kaside

Ercan, Güngör Nevin. "Siyasetnamelerimizde Çizilen "Devlet Adamı" Portresinin Temel Özellikleri", *Bilig Dergisi* 8 (Haziran 1999), 32-35.

Erdem, Sargom. "Anka" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 21 Ocak 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/anka

Eroğlu, Muhammet. "Hami". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 23 Ekim 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/hami

Güler, Kadir - Yaşar, Kerim. "Divan Şiirinde Caize (Şair- Patron-Hami İlişkisi) Üzerine Değerlendirmeler-II". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19 (Aralık 2007), 232-266. https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4761/65416

Gündüz, Erol. *Subhizâde Feyzî Divanı (Karşılaştırmalı Metin).* Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.

Haksever, İbrahim Halil. "Trabzonlu Emin Hilmî'nin Divan'ında Bulunmayan Kasideleri", *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 5/4 (Aralık 2021), 2160.

Harman, Faruk Ömer. "Yusuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 1 Eylül 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/yusuf

Harmancı, Esat. *Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethudâ Divan.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2007.

Işınsu Durmuş, Tuba. *Şair ve Sultan Osmanlı'da Edebî Himaye.* İstanbul: Turkuaz Haberleşme ve Yayıncılık, 2021.

İpekten, Haluk. *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler.* İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2893 Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 839, 1996.

İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı Aruz Şekilleri ve Aruz.* İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.

İpekten, Haluk. *Nâ'ilî-i Kadîm Divan.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2019.

İsen, Mustafa vd. *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı.* Ankara: Grafiker Yayınları, 2009.

İsen, Mustafa. *Gelibolulu Mustafa Âlî Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.

İsen, Mustafa. *Usûlî Divanı.* İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020.

Karahan, Abdülkadir. "Figânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 9 Kasım 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/figani

Karlıtepe, Mustafa. *Kelâmî Divanı*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Kavruk, Hasan - Selçuk, Bahir. *Filibeli Vecdî Divanı.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.

Kaya, Ali Bayram. "Şehrengiz" , *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 1 Haziran 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/sehrengiz

Kaya, Ali Bayram. "Taşlıcalı Yahyâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 29 Ekim 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/taslicali-yahya

Kaya, Ali Bayram. *Osman Nevres Divanı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2020.

Kaya, Bayram Ali. "Veysî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 12.02.2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/veysi

Kılıç, Filiz. *Âşık Çelebi Divanı.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.

Kılıç, Filiz. *Âşık Çelebi Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018.

Kılıç, Muharrem. *Münîf Antakî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanının Tenkitli Metni ve İncelemesi.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.

Kılıç, Müzahir. *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan'ının Tenkitli Metni ve İncelemesi.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.

Kubbealtı Lugatı. Erişim 27 Mayıs 2024. https://www.lugatim.com/s/kudumiye

Kubbealtı Lugatı. Erişim 30 Ocak 2024. https://lugatim.com/s/Himmet

Kurtoğlu, Orhan. *Lebîb Divanı.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.

Kurtoğlu, Orhan. *Zâtî Divanı (Gazeller Dışındaki Şiirler)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.

Kut, Günay. "Âşık Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 10 Ekim 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/asik-celebi

Küçükdağ, Yusuf. "Pîrî Mehmed Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 30 Ekim 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/piri-mehmed-pasa

Kürkçüoğlu, Edib Kemal. *Tahirü'l-Mevlevî Edebiyat Lügatı.* İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.

Kütükoğlu, Bekir. "Âlî Mustafa Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 29 Ekim 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-mustafa-efendi

Levend, Sırrı Agâh. *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar.* İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023.

Mehmed Çavuşoğlu, *Divan, Yahyâ Bey (Taşlıcalı).* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2023.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*. 1 Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*. 2 Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*. 3 Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*. 4 Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*. 5 Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Mengi, Mine "Mesîhî'nin Hayatı, Şairliği ve Eserleri", *Türkoloji Dergisi*, 6/1, (1974), 110. https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkoloji/issue/43363/527818

Mengi, Mine. "Mesîhî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Anaiklopedisi*. Erişim 8 Kasım 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/mesihi

Mengi, Mine. *Mesîhî Divanı.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2020.

Mert, Alican. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Defterdarlık ve Günümüz Yansımaları", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 11/1, (2020), 197-203.

Muhsin Macit, *Nedîm Divanı.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.

Musayeva, Sevinj. *Şehâdet-nâme, Veysî (İnceleme-Tenkitli Metin).* Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yuksek Lisans Tezi, 2015.

Nohut, Said vd. "*Osmanlı Devlet Teşkilatı'nın Kadim Bir Kurumu; Defterdarlık".* İstanbul: Erkam Yayın San. ve Tic. A.Ş. 2016.

Okçu, Naci. *Şeyh Gâlib Divanı.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Okmak, Özgür. "Ahmed Bâdî Efendi ve Divanı Üzerine", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (Temmuz 2014), 140-141.

Okmak, Özgür. *Ahmed Bâdî Divanı (Metin-İnceleme).* Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Okuyucu, Cihan. *Cinânî Hayatı, Eserleri, Divanının Tenkidli Metni.* Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.

Onay, Talat Ahmet. *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı.* İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2023.

Ortaylı, İlber. *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi.* Ankara: Cedit Neşriyat, 2008.

Özdağ, Ezgi Didar. "Çağdaş Türk Sanatında Gerçek Dışı Kuş Figürleri". *Eğitim ve Toplum Arştırmaları Dergisi 4/1* (Mayıs 2017), 22.

Özdingiş, Vicdan. *Sabîh Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divan'ının Tenkidli Metni.* Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.

Özkat, Mustafa. *Kara Fazlî'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin).* İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Özmen, Vildan. *Derzizâde Ulvî Divanı'nın Tahlili.* Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Pakalın, Zeki Mehmet. *Maliye Teşkilatı Tarihi (1442-1930)*. 1 Cilt. Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, 1977.

Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2004.

Pala, İskender. "Âyîne-i İskender". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 20 Eylül 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/ayine-i-iskender

Parlak, Müslüm – Zeliha. "Osmanlı Mali Sistemi ve Divan-ı Muhasebata Giden Yol", *Sayıştay Dergisi 87/* (Ekim-Aralık 2012), 24.

Resmî Gazete, "Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" (3 Temmuz 2024), 1-3.

Saraç, Yekta M. A. *Eski Türk Edebiyatına Giriş: Biçim ve Ölçü.* Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2011.

Saraç, Yekta M. A."Klasik Edebiyat Bilgisine Göre Divan Şiirindeki Ahenk Ögeleri", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi 37/37* (Eylül 2012), 116-119.

Saraç, Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*. İstanbul: 3F Yayınevi, 2007.

Solmaz, Süleyman. *Bağdatlı Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018.

Şengün, Necdet. "Klasik Türk Şiirinde Kalem Kasideleri (Kalemiyyeler)". *Journal of Turkish Studies* 3/4 (2008), 734-755.

Şensoy, Fatma. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Mali Yönetim ve Soruşturma, Bir Müsadere Örneği" *Muhasabe ve Finansman Dergisi,* 78, (2018), 56.

Şimşek, Abdullah Ömer. *Cevrî'nin 111-166 ıncı Gazellerinden 200 Beyit Şerhi*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Tığlı, Fatih. "Klasik Türk Edebiyatında Şehrengiz Çalışmaları Hakkında Bibliyografya Denemesi". *Journal of Turkish Studies* 2/4 (2007), 763.

Toska, Zehra. *Veysî Divanı (Hayatı, Eserleri, Kişiliği).* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1985.

Tosun, Osman. *XVI. Yüzyıl Siyasi Hayatının Klasik Türk Şiirine Etkileri.* Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Tökel, Ali Dursun. *Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsânevî Şahıslar*. Sivas: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.

Tülücü, Süleyman. "Hâtim et- Tâî", *Türkiye Diyanet Vâkfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 25 Ocak 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/hatim-et-tai

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Erişim 2 Kasım 2023. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/feyzi-feyzi-celebi

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Erişim 2 Ekim 2023. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sabih-ahmed-efendi

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Erişim 20 Mayıs 2024. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nihani-turak-celebi

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Erişim 29 Ekim 2023. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mehmed-mirza-beyzade-mehmed-emin-mdbir

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Erişim 3 Ekim 2023. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nuzhet-omer-efendi

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Erişim 3 Kasım 2023. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nail-rami-pasazade-mustafa-bey

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Erişim 31 Aralık 2023. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/munif-antaki-antakyali-munif-mustafa

Uzun, İsen Mustafa. "Ramazâniyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 27 Mayıs 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/ramazan

Uzun, İsmet Mustafa. "Feyzî, Subhizâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 4 Ekim 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/feyzi-subhizade

Uzunçarşılı, Hakkı İsmail. "Kanun-ı Osmanî Mefhûm-ı Defter-i Hâkanî", *Belleten* 15/59 (Temmuz 1951), 382-383.

Ünal, Mehmet - Pektaş, Mehmet. "Fehîm-i Kadîm'in Şiirlerinde Gurbet", *Sdü Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 31 (31 Nisan 2014), 100-108. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sufesosbil/issue/11406/136174

Üzgör, Tahir. *Fehîm-i Kadîm Divanı.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1985.

Yalçınkaya, Akif Mehmet. "16. Yüzyıl Şairlerinden Kara Fazlî'nin Tehniyet-nâme'si" *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 6 /2 (Aralık 2021), 847-848. https://dergipark.org.tr/tr/pub/cutad/issue/65985/917224

Yazar, İlyas. *Kânî Divanı.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2012.

Yekbaş, Hakan. *Sehî Bey Divanı.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2020.

Yenikale, Ahmet. *Ahmed Nâmî Divanı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.

Yenikale, Ahmet. *Sünbülzâde Vehbî Divanı.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.

Yıldırım, Ali. “16. Yüzyılda Büyük Bir Devlet Adamı Edebiyat Hamisi Defterdar İskender Çelebi”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/1 (2000), 217-232. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1103803

Yılmaz, Müslüm. *Sehî Bey Divanı (İnceleme-Metin).* İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Yurtseven, Yılmaz. “Klasik Dönem Osmanlı Maliye Teşkilatı ve Sistemi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/3-4 (2002), 113.